

urban roots.

urban roots.

Ο τίτλος της διπλωματικής επιλέχθηκε με στόχο να παραπέμπει στην έννοια της αστικής γεωργίας / αστικής καλλιέργειας / αστικής κηπουρικής, η οποία αφορά την απασχόληση με την καλλιέργεια και την παραγωγή οπωροκηπευτικών προϊόντων εντός του αστικού ιστού.

urban roots.

ΑΣΤΙΚΟ ΠΑΡΚΟ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΩΝ ΣΤΟ ΠΡΩΗΝ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ "Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ"

Ευχαριστούμε θερμά τον κ. Ιορδάνη Στυλιδη για την πολύτιμη συνεισφορά και καθοδήγησή του στην αποπεράτωση της παρούσας εργασίας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	:
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	:
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	:
01 ΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΩΣ ΠΕΔΙΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΧΩΡΙΚΟΣ ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	:
02 ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΑΜΕΣΟΥ ΘΥΛΑΚΑ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ	:
03 ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΘΕΣΜΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟΥ	:
04 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	:
Α. ΜΟΝΙΜΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΣΤΑΣΙΑΚΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟΥ	:
Β. ΚΤΙΡΙΑΚΟ ΑΠΟΘΕΜΑ	:
Γ. ΦΥΣΙΚΟ ΤΟΠΙΟ-ΒΛΑΣΤΗΣΗ	:
05 ΧΩΡΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΑΜΕΣΟΥ ΘΥΛΑΚΑ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ	:
06 Η ΠΑΘΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	:
07 ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΞΥΓΙΑΝΣΗΣ	:
08 ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ	:
09 ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΑΝΑΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ	:
Α. ΕΝΤΑΞΗ ΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΩΝ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ	:
Β. ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΟΥ ΦΥΤΙΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ	:
Γ. ΕΠΑΝΑΧΡΗΣΗ ΚΤΙΡΙΑΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ	:
Δ. ΝΕΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ	:
Ε. ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ ΦΩΤΙΣΜΟΥ	:
ΣΤ. ΣΧΕΔΙΑΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΟΥ ΥΠΑΙΘΡΙΟΥ ΧΩΡΟΥ ΥΛΙΚΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΔΑΠΕΔΩΝ	:
Ζ. ΚΙΝΗΣΕΙΣ ΠΕΖΩΝ ΚΑΙ ΟΧΗΜΑΤΩΝ	:
ΣΥΝΟΨΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ	:
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	:

Η πόλη, ως πολυσύνθετο και πολυδιάστατο συστήματα, βρίσκεται σε μια συνεχή αλληλεπίδραση με τους παράγοντες που την διαμορφώνουν, καθώς και με τα δεδομένα της εκάστοτε εποχής που την επηρεάζουν. Ο έντονος ρυθμός ανάπτυξης, των τελευταίων ετών, υπέδειξε θεμελιώδεις παθογένειες στην λειτουργία της, οι οποίες ανάγονται σε πολλαπλά επίπεδα. Το εν λόγω χωρικό πεδίο αναφοράς διαμορφώνει το Δυτικό τμήμα της πόλης Θεσσαλονίκη, στο οποίο έχει διαμορφωθεί ένα αξιόλογο απόθεμα υπαίθριων εγκαταλελειμμένων χώρων και κτιρίων. Η εξέλιξη του αστικού χώρου, είτε ως προϊόν σωστού πολεοδομικού σχεδιασμού είτε ως αυθαίρετη δόμηση, είχε ως αποτέλεσμα την δέσμευση μεγάλων εκτάσεων γης στον ιστό της με σκοπό τον στρατωνισμό, οι οποίες, πλέον, αποτελούν, εν δυνάμει, ελεύθερους ανενεργούς χώρους για επανάχρηση. Καίριο ζήτημα για τον πολεοδομικό και εν γένει χωρικό σχεδιασμό αποτελούσε, ανέκαθεν, η διαχείριση αυτού του εγκαταλελειμμένου αστικού αποθέματος και η λειτουργική επαναφορά του στην πόλη. Η παρούσα διπλωματική εργασία προτείνει την αξιοποίηση του πρώην στρατοπέδου **“Μέγας Αλέξανδρος”** που χωροθετείται στην Δυτική Θεσσαλονίκη και την διαμόρφωση αστικού πάρκου καλλιέργειών, με περιβαλλοντικό γνώμονα την τοπική αειφόρο ανάπτυξη και βιωσιμότητα, μέσω της χρήσης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και της αξιοποίηση των φυσικών αποδόσεων. Η ζωτική συνθετική ιδέα για το σχεδιασμό του στρατοπέδου είναι η οργάνωση ενός “μωσαϊκού” συλλογικών δραστηριοτήτων που θα αλληλοσυμπληρώνονται και θα λειτουργούν συνδυασμένα, στον υπαίθριο και τον κτισμένο χώρο, δημιουργώντας ένα λειτουργικό - αισθητικό υπόβαθρο “επικοινωνίας” του αγροτικού μοντέλου ζωής με τον αστικό πολιτικό-οικονομικό χώρο.

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την περάτωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η βιβλιογραφική και επιτόπια έρευνα. Η βιβλιογραφική έρευνα βασίστηκε κυρίως σε υπάρχουσες μελέτες, ημερίδες και δημοσιεύσεις για την αξιοποίηση του χώρου του στρατοπέδου, καθώς και στο Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο και στο Νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο Θεσσαλονίκης. Επιπλέον, σημαντικά και ενδιαφέροντα δεδομένα για την κατάσταση του πρώην στρατοπέδου “Μ. Αλέξανδρος”, αναφορικά με τα ιστορικά στοιχεία, το ιδιοκτησιακό καθεστώς όπως και άλλα ζητήματα, διατέθηκαν από την Τεχνική Υπηρεσία του Δήμου Αμπελοκήπων-Μενεμένης. Τέλος, πραγματοποιήθηκε επιτόπια έρευνα για την καταγραφή και την αξιολόγηση των υφιστάμενων χρήσεων γης, την κατάσταση του δομημένου και φυσικού περιβάλλοντος και τον εντοπισμό των δυνατοτήτων αξιοποίησης του πρώην στρατοπέδου και της ευρύτερης περιοχής.

Η οργάνωση του περιεχομένου της εργασίας χωρίζεται σε δύο βασικές ενότητες.

Το πρώτο μέρος αναφέρεται στο γενικό πλαίσιο σχετικά με τη διαχείριση και την αξιοποίηση του αποθέματος της στρατιωτικής γης, εντοπίζοντας το στρατόπεδο αναφοράς “Μ. Αλέξανδρος”, το οποίο υπολειτουργεί στα όρια του αστικού ιστού. Γίνεται περιγραφή της ιστορικής εξέλιξης της περιοχής μελέτης και αξιολογείται η υφιστάμενη κατάσταση, ως προς το δομημένο και το φυσικό περιβάλλον, τις χρήσεις γης και το ιδιοκτησιακό καθεστώς στην πάροδο των ετών. Στην συνέχεια, γίνεται εκτενής αναφορά στα χωρικά χαρακτηριστικά του άμεσου θύλακα του στρατοπέδου, των προβλημάτων του σύγχρονου αστικού ιστού και τίθενται οι στόχοι της πρότασης ανάπτυξης.

Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται η περίπτωση μελέτης και αναλύεται διεξοδικά η πρόταση επέμβασης στο χώρο του πρώην στρατοπέδου “Μ. Αλέξανδρος”. Γίνεται παρουσίαση της πρότασης ανάπτυξης και του συνολικού προγράμματος λειτουργίας, ενώ αναλύονται οι επιμέρους συνιστώσες που συνθέτουν την πρόταση επανάχρησης και διαμορφώνουν την συνολική αρχιτεκτονική ιδέα ως βιώσιμη λύση. Επιχειρείται μία γενική επισκόπηση και αποτίμηση των μεθόδων και των στρατηγικών που προτείνονται. Η εργασία ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την εξέταση των ζητημάτων που αναλύονται και πραγματοποιείται αξιολόγηση σε σχέση με τις επιπτώσεις τους σε χωρικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο. Τα μεθοδολογικά εργαλεία που εφαρμόζονται ενσωματώνουν πρακτικές βιώσιμης διαχείρισης, τα οποία θα μπορούσαν να υιοθετηθούν για τον ανασχεδιασμό όλων των αδρανών στρατιωτικών εκτάσεων, συμβάλλοντας στην επίτευξη της αστικής αειφορίας.

Οι πόλεις αποτελούν σύνθετα πεδία εκδηλώσεων της ζωής σε συνεχή εξέλιξη και μεταβολή. Ο έντονος ρυθμός άτακτης ανάπτυξης, των τελευταίων ετών, ανέδειξε θεμελιώδεις παθογένειες, οι οποίες εκφράζονται σε πολλαπλά επίπεδα. Ένας από τους κυριότερους αστικούς συντελεστές που ενισχύει την υποβάθμιση της ποιότητας του αστικού περιβάλλοντος είναι η έλλειψη σχεδιασμένων υπαίθριων χώρων και περιοχών πρασίνου. Η σημασία των δημόσιων υπαίθριων χώρων (πάρκα, άλση, κήποι, πεζόδρομοι, πλατείες) είναι καιρία, καθώς η ύπαρξή τους συνδέεται με τη ευημερία των κατοίκων και, ως εκ τούτου, με την λειτουργικότητα των πόλεων, επηρεάζοντας καταλυτικά τις φυσικές περιβαλλοντικές συνθήκες (σκίαση, θερμοκρασία, ηλιασμός), υποστηρίζοντας τη γόνιμη αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου και την ενίσχυση της τοπικής οικονομίας.

Στην πόλη Θεσσαλονίκη, υπάρχει ήδη ένα αξιόλογο απόθεμα υπαίθριων εγκαταλελειμμένων χώρων και δημοσίων κτιρίων. Η εξέλιξη του αστικού χώρου, είτε ως προϊόν σωστού πολεοδομικού σχεδιασμού είτε ως αποτέλεσμα αυθαίρετης δόμησης, χαρακτηρίστηκε τοπικά από την δέσμευση μεγάλων εκτάσεων γης με σκοπό τον στρατωνισμό, οι οποίες εντέλει διατίθενται ως ανενεργοί χώροι για σχεδιασμό και επανάχρηση. Αφετηρία της δημόσιας συζήτησης για την σχεδιαστική αναβάθμιση αυτών των εκτάσεων είναι το γενικό πολιτικό ενδιαφέρον ανάταξης του υποβαθμισμένου δυτικού τμήματος του Πολεοδομικού Συγκροτήματος. Η επιλογή της έρευνας, μελέτης και του σχεδιασμού ιδεών για τους Δυτικούς Δήμους παρακολουθεί την παλαιότερη προσπάθεια- πρωτοβουλία εθνικών αρχιτεκτονικών διαγωνισμών του ``Δυτικού Τόξου`` για την ένταξη των εγκαταλελειμμένων στρατοπέδων, κατά μήκος του ποταμού ``Δενδροπόταμος``.

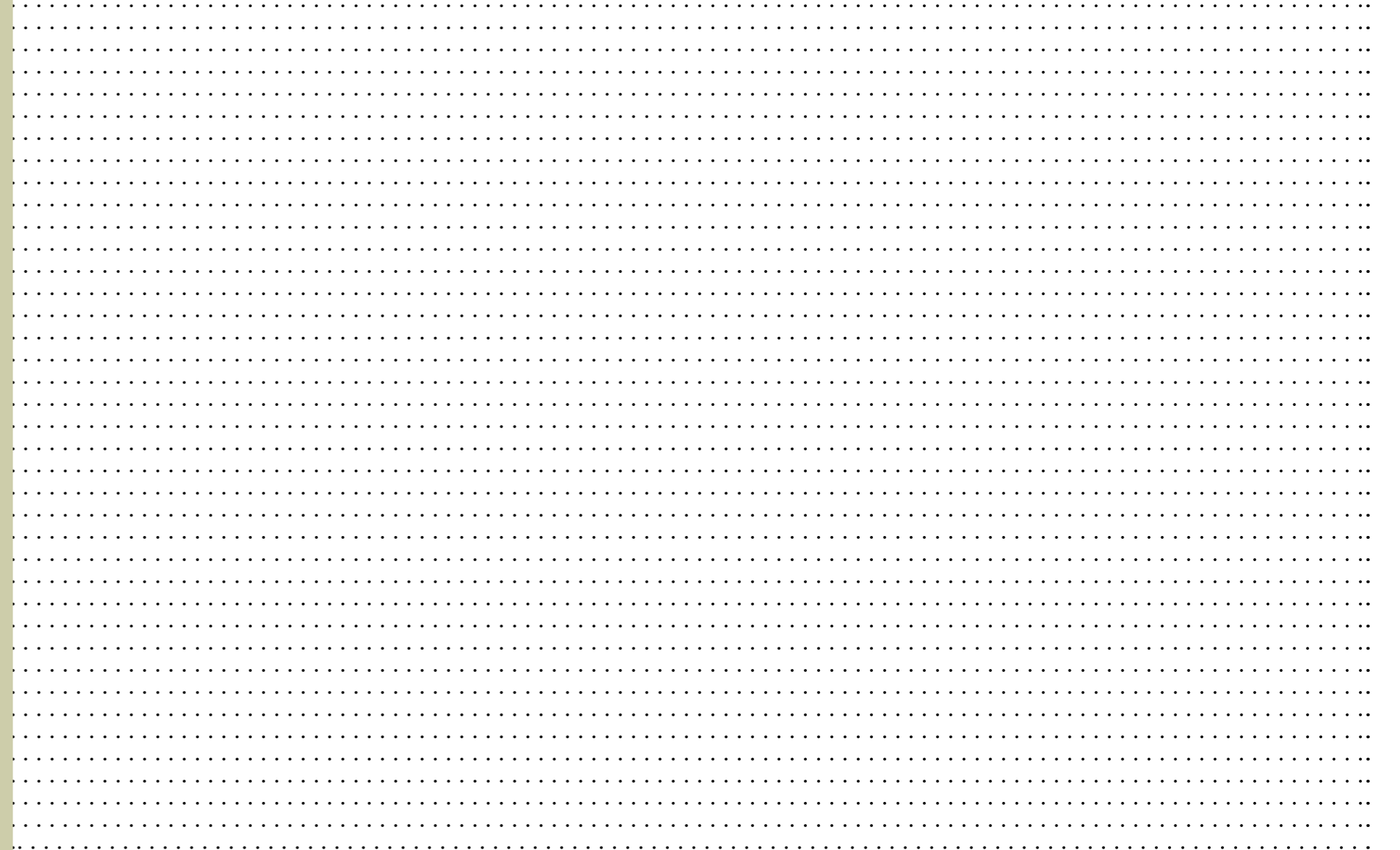
Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει αντικείμενο την μελέτη της ανάπλασης της ανενεργής στρατιωτικής έκτασης του πρώην στρατοπέδου ``**Μέγας Αλέξανδρος**``, εντός του πυρήνα του δυτικού τμήματος του πολεοδομικού συγκροτήματος, στον Δήμο Αμπελοκήπων-Μενεμένης. Τμήμα του έχει ήδη παραχωρηθεί, στη δημοτική αρχή, προς μελέτη, σχεδιασμό και χρήση. Προτείνουμε τη διαμόρφωση αστικού πάρκου καλλιέργειών με στοχαστικό επιχείρημα την αειφόρο ανάπτυξη και την βιωσιμότητα, από την εκμετάλλευση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (αιολική, ηλιακή, χημική) και την αξιοποίηση του διαθέσιμου εδάφους. Η κεντρική ιδέα της μελέτης και του σχεδιασμού εδράζεται στην ιδανική εναρμόνιση δύο, φαινομενικά, ετερόκλητων εκφράσεων του σύγχρονου πολιτισμού, την αστική οικονομία των υπηρεσιών και των βιοτεχνικών δραστηριοτήτων και την αγροτική οικονομία των καλλιέργειών και της μέριμνας για το έδαφος, με σκοπό την δημιουργία

σύνθετου ολοκληρωμένου χώρου δράσεων-αναψυχής, οικονομικού οφέλους και οικολογικής ισορροπίας.

Κυρίαρχο στοιχείο της πρότασης αναμόρφωσης αποτελεί η περιβαλλοντική-οικονομική διαχείριση του υπάρχοντος φυτικού αποθέματος, και η ανανέωση-πρόσθεση νέων φυτεύσεων και καλλιέργειών. Υιοθετώντας τις αρχές της ολοκληρωμένης πλήρους αστικής βιωσιμότητας, προτείνουμε την καλλιέργεια φυτικών ειδών για την διασφάλιση της ιδεώδους διατροφικής αυτάρκειας του Δήμου και την ισχυρή αναβάθμιση της τοπικής οικονομίας. Η πολιτική επιλογή της πλήρους απόδοσης του ελεύθερου χώρου στους/στις πολίτες/τισσες, κατεύθυνε την σχεδιαστική τακτική μας στην αξιοποίηση όλων των υφισταμένων κτιριακών εγκαταστάσεων, με λειτουργίες πολιτισμού και αναψυχής αλλά και προσθέτων στοιχείων εξοπλισμού για την υποστήριξη της συλλογικής ζωής.

Η ζωτική συνθετική ιδέα για το σχεδιασμό του στρατοπέδου είναι η οργάνωση ενός ``μωσαϊκού`` συλλογικών δραστηριοτήτων δημόσιας έκφρασης και παραγωγής που θα λειτουργούν συνδυασμένα, τόσο στον υπαίθριο όσο και στους στεγασμένους χώρους, ενός λειτουργικού-αισθητικού υποβάθρου ``επικοινωνίας`` του αγροτικού μοντέλου ζωής με τον αστικό πολιτικό-οικονομικό χώρο.

ΖΙΑΚΑ

ΠΑΠΑΚΥΡΙΑΖΗ

Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

ΠΑΥΛΟΥ ΜΕΛΑ

ΣΤΡΕΜΠΕΝΙΩΤΗ

Κατά την εποχή της αρχικής εγκατάστασης των στρατοπέδων στη Θεσσαλονίκη, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, οι οικιστικές συγκεντρώσεις ήταν μικρότερου μεγέθους και τα όρια του αστικού χώρου πολύ περιορισμένα. Η εγκατάστασή τους γινόταν στην περιφέρεια, έξω από τα όρια του αστικού ιστού, σε θέσεις συμβατές με την εξυπηρέτηση των αναγκών τους. Η χωρική επέκταση της πόλης, εντούτοις, είχε ως άμεση συνέπεια τον εγκλωβισμό των στρατοπέδων στον αστικό ιστό και, στις περισσότερες περιπτώσεις, την γειτνίαση με χρήσεις ασύμβατες με το σκοπό και τη λειτουργία τους.¹ Επιπροσθέτως, δεν διασφαλίστηκαν οι πολεοδομικά απαραίτητες εκτάσεις, ελεύθερων χώρων αναψυχής και πρασίνου.

Η στρατηγική επιλογή για την αξιοποίηση των εκτάσεων που καταλάμβαναν τα στρατόπεδα της πόλης εκκινεί με τη θεσμοθέτηση των Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων, στα οποία ενσωματώνεται η πολιτική της σταδιακής απομάκρυνσης όλων των στρατοπέδων που βρίσκονται μέσα στην πόλη και η απόδοση των εκτάσεών τους σε χρήσεις αστικών καλλιεργειών και φυτεύσεων αλλά και συμβατών κοινωνικών λειτουργιών,² θεραπεύοντας, έτσι, τον κατακερματισμό της αστικής ταυτότητας και την έλλειψη χωρικής συνοχής, ιδίως της βορειοδυτικής περιοχής της πόλης.

Αφετηρία του δημόσιου προβληματισμού για την αξιοποίηση των εκτάσεων των στρατοπέδων μπορεί να θεωρηθεί το ενδιαφέρον που επικεντρωνόταν στο βόρειο και δυτικό τμήμα του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Θεσσαλονίκης (Π.Σ.Θ.), που ταυτίζεται με την υποβαθμισμένη δυτική Θεσσαλονίκη σε άμεση σχέση με την βιομηχανική περιοχή. Η προοπτική ενός ενιαίου προγράμματος γενικής ανάπλασης θεμελιώθηκε στις χωρικές δυνατότητες των διατιθέμενων εκτάσεων στις Δυτικές Συνοικίες, τα στρατόπεδα *Καρατάσου, Παύλου Μελά, Μεγάλου Αλεξάνδρου, Παπακυριαζή* και *Ζιάκα*, δηλαδή, με όλες τις αξιόλογες κτιριακές εγκαταστάσεις τους. Οι χώροι αυτοί, όπως και το απόθεμα των αδρανών βιομηχανικών εκτάσεων, των αποθηκών και των εργοστασίων επεξεργασίας καπνού, των νεκροταφείων, καθώς και η κοίτη του ποταμού “*Δενδροπόταμος*”,

¹ Χ. Χριστοδούλου “*Αξιοποίηση των στρατοπέδων στο οικιστικό περιβάλλον της βορειοδυτικής Θεσσαλονίκης: δυναμικά πεδία ευκαιριών ή κινδύνων*”, (παρουσιάστηκε στην Ημερίδα Στρατόπεδα στην πόλη: Ανάδειξη και Αξιοποίηση (διοργάνωση ΤΕΕ/ΤΚΜ-ΣΑΘ), Θεσσαλονίκη, Απρίλιος 1, 2006).

² Θ. Κ Παππάς “*Για μια “νέα αρχιτεκτονική” στη διαχείριση των στρατοπέδων*”, (παρουσιάστηκε στην Ημερίδα Στρατόπεδα στην πόλη: Ανάδειξη και Αξιοποίηση (διοργάνωση ΤΕΕ/ΤΚΜ-ΣΑΘ), Θεσσαλονίκη, Απρίλιος 1, 2006).

διατάσσονται σε μια συνεχή ζώνη που διατρέχει όλους τους δήμους στα δυτικά,

με τη μορφή ενός νοητού τόξου που ξεκινά από το δάσος του Σείκ-Σου και καταλήγει στον Θερμαϊκό κόλπο.³ Ο εντοπισμός των πολύτιμων αυτών χωρικών θυλάκων αποτέλεσε τη βάση της πρότασης γνωστής ως “*Δυτικό Τόξο*”,⁴ της δημιουργίας, δηλαδή, ενός διαδημοτικού άξονα πολιτιστικών-κοινωνικών λειτουργιών και δημοσίων χώρων πρασίνου.

Όλα τα θεωρητικά-θεσμικά βήματα που έχουν γίνει, συγκροτούν το περιεχόμενο της εξελισσόμενης δημόσιας συζήτησης σε επιστημονικό και πολιτικό επίπεδο, που επιτρέπει στην αντιμετώπιση του κορυφαίου πολεοδομικού ζητήματος σχετικά με την βαρύτητα που έχει για το πολεοδομικό συγκρότημα η αξιοποίηση των στρατοπέδων, υπό νέους διαφορετικούς κανόνες. Η κοινή συλλογιστική και πολιτική κατεύθυνση, εκφράζεται ως ζωτικό ανθρωπιστικό ερώτημα της οικολογικής φιλοσοφίας, οδηγώντας στην στρατηγική επιλογή της χρήσης των εκτάσεων σε άμεση γειτνίαση ή επαφή με την πόλη για την αναβάθμιση του βιοτικού επιπέδου των πολιτών, καλύπτοντας πλήρως τις ελλείψεις σε κοινωνικές υπηρεσίες, κοινόχρηστο πράσινο, πάρκα και αστικές καλλιέργειες, διαδημοτικές εκφράσεις εύρωστης συλλογικής αστικής ζωής.

Παρόλ’αυτά, οι εκτάσεις των στρατοπέδων αποτελούν στόχους του ιδιωτικού επενδυτικού κεφαλαίου που αποσκοπεί στον διαμελισμό τους μεταξύ των όμορων δήμων, ώστε να μετατραπούν σε κυκλοφοριακούς άξονες ή να χρησιμοποιηθούν σημειακά από κατασκευαστικές εταιρίες, εξουδετερώνοντας κάθε όφελος του ολοκληρωμένου πολεοδομικού σχεδιασμού. Η απρογραμμάτιστη οικιστική πύκνωση του αστικού ιστού της βορειοδυτικής Θεσσαλονίκης, εξαιτίας της ταχείας, αυθαίρετης και αποσπασματικής επέκτασης των περιοχών της και

³ Νίκος Σημαιοφορίδης, (επιμελητής). *Το Δυτικό Τόξο στη Θεσσαλονίκη. Νέοι Κοινόχρηστοι Χώροι για τη σύγχρονη πόλη*. (Θεσσαλονίκη: European and Untimely Books, 2000)87-91.

⁴ Από την αρχική της διατύπωση το 1993, η σύλληψη του Δυτικού Τόξου εμπλουτίστηκε και επεκτάθηκε από ποικίλες επεξεργασίες και προβληματισμούς: πρωτοβουλία URBAN (1994), διεθνής αρχιτεκτονικός διαγωνισμός ιδεών με πολύ αξιόλογες συμμετοχές (216 προτάσεις από 23 χώρες) και πρόγραμμα έργων του Οργανισμού Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης Θεσσαλονίκη ’97, θέμα του διεθνούς αρχιτεκτονικού διαγωνισμού EUROPAN (1997), πρόταση «Μητροπολιτική Θεσσαλονίκη: Δυτικό Τόξο και Ειδικά Έργα» (1999) που εντάχθηκε στο ΣΠΑ Περιβάλλον 2000-2006 από το ΥΠΕΧΩΔΕ, το Τοπικό Στρατηγικό Σχέδιο για την ανάπτυξη της ΒΔ Θεσσαλονίκης, που εκπονήθηκε το 2003 από τη διαδημοτική Αναπτυξιακή ΒΔ Θεσσαλονίκης Α.Ε. κ.α. [Σημαιοφορίδης, (επιμελητής). *Το Δυτικό Τόξο στη Θεσσαλονίκη. Νέοι Κοινόχρηστοι Χώροι για τη σύγχρονη πόλη*, 37].

συγκεκριμένα του Δήμου Αμπελοκήπων – Μενεμένης, που έχει ήδη φτάσει σε σημείο κορεσμού,⁵ συνέβαλε ώστε περιοχή μελέτης της παρούσας διπλωματικής εργασίας να αποτελέσει το στρατόπεδο “**Μ. Αλέξανδρος**”, το οποίο, ήδη, παραχωρήθηκε, στη προαναφερθείσα δημοτική αρχή, προς σχεδιασμό και χρήση.

Το στρατόπεδο “*Μεγάλου Αλεξάνδρου*” είναι μια μεγάλη επιφάνεια εδάφους, ένα αστικό “κενό σημασίας”, με περιορισμένη υφισταμένη δόμηση, κωροθετημένο στο κέντρο ενός ιδιαίτερα πυκνοδομημένου, κομβικού χωρικού εμβαδού στον ιστό της πόλης. Βρίσκεται στο σημείο τομής των διοικητικών ορίων των Δήμων Αμπελοκήπων - Μενεμένης, Κορδελιού - Ευόσμου και Παύλου Μελά στο Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης. Το σύνολο της έκτασης του στρατοπέδου ανήκει, πλέον, στον Δήμο Αμπελοκήπων - Μενεμένης, όπως αυτός προέκυψε με την εφαρμογή του προγράμματος “Καλλικράτης”, ο οποίος με τη σειρά του εντάσσεται στο ευρύτερο διοικητικό περιβάλλον της λεγόμενης Δυτικής Θεσσαλονίκης.

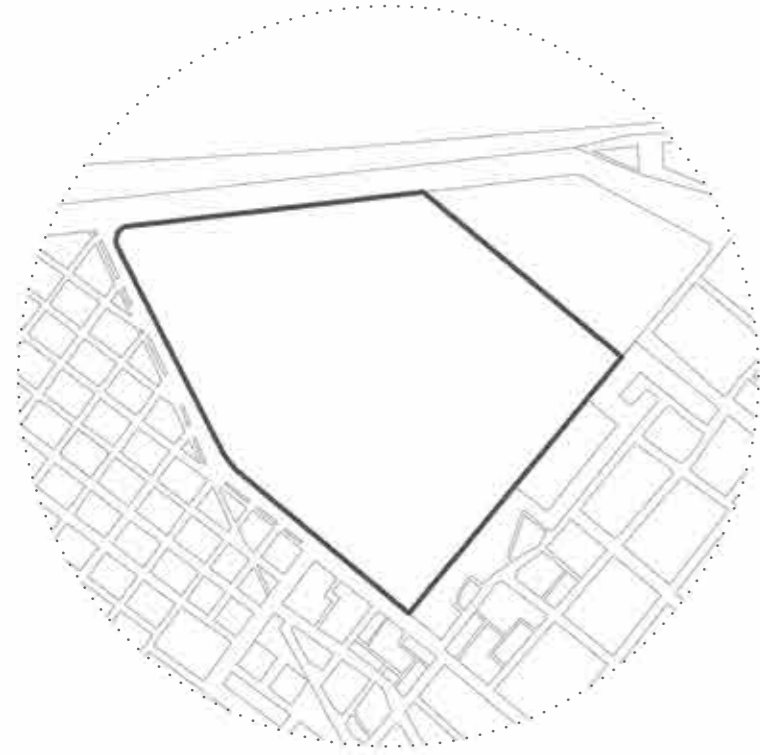
Η βόρεια πλευρά του συμπίπτει με την Λεωφόρο Δενδροποτάμου, που αποτελεί το διοικητικό όριο με τον όμορο Δήμο Κορδελιού - Ευόσμου. Η δυτική και νοτιοδυτική πλευρά του συμπίπτει με την οδό Ελ. Βενιζέλου η οποία αποτελεί το όριο της δημοτικής ενότητας Μενεμένης, ενώ νότια και ανατολικά η περιοχή μελέτης εφάπτεται στην Πολεοδομική Ενότητα του Δήμου Αμπελοκήπων. Τέλος, η βορειοανατολική πλευρά του ορίζεται από την οδό 28^{ης} Οκτωβρίου, δηλαδή το διοικητικό όριο του όμορου Δήμου Παύλου Μελά.

Η οδική υποδομή που περικλείει το στρατόπεδο “*Μ. Αλέξανδρος*” παραλαμβάνει το μεγαλύτερο φορτίο της διαμπερούς κυκλοφορίας προς τους Δήμους Μενεμένη, Ευόσμος και Σταυρούπολη. Ταυτόχρονα, αποτελεί ζωτικό τμήμα του δικτύου από το οποίο διέρχονται οι δημόσιες συγκοινωνίες.⁶

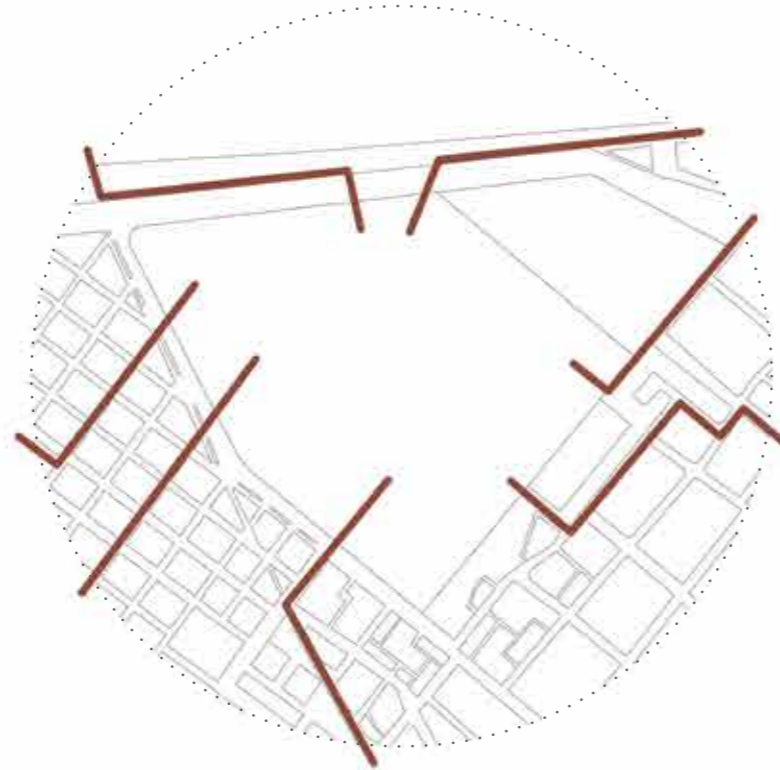
⁵ Χριστοδούλου “*Αξιοποίηση των στρατοπέδων στο οικιστικό περιβάλλον της βορειοδυτικής Θεσσαλονίκης: δυναμικά πεδία ευκαιριών ή κινδύνων*”.

⁶ Το μεταφορικό έργο των δημοσίων συγκοινωνιών στη Θεσσαλονίκη εκτελείται μόνο από τον Οργανισμό Αστικών Συγκοινωνιών Θεσσαλονίκης (Ο.Α.Σ.Θ.) και με σκοπό να επιτευχθεί καλύτερη αλλά και συχνότερη, συγκοινωνία υφίστανται πάγια αιτήματα από τον Δήμο Αμπελοκήπων καθώς και από πολίτες μεμονωμένα. Πολλές γραμμές διέρχονται από την ευρύτερη περιοχή του στρατοπέδου, και είτε εξυπηρετούν αποκλειστικά το Δήμο Αμπελοκήπων, είτε διέρχονται από αυτόν για να εξυπηρετήσουν μακρινότερες περιοχές.

ΟΡΙΟ ΟΙΚΟΠΕΔΟΥ

ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ - ΠΡΟΣΒΑΣΗ

Από την περιοχή της μελέτης διέρχονται οι κεντρικές οδικές αρτηρίες που οδηγούν προς το κέντρο της Θεσσαλονίκης και συνδέουν την πόλη με τα εθνικά και διευρωπαϊκά οδικά δίκτυα. Γι' αυτό η πρόσβαση στην περιοχή είναι δυνατή από όλες τις διευθύνσεις.⁷ Η πεζή μετακίνηση, από και προς το στρατόπεδο αλλά και στην ευρύτερη περιοχή, πραγματοποιείται μέσω των πεζοδρομίων του οδικού δικτύου.

Η στρατηγική θέση της έκτασης μελέτης-παρέμβασης στη δυτική περιοχή της Θεσσαλονίκης δεν αποτελεί, λοιπόν, μόνο ένα γεωμετρικό εμβαδό, αλλά υποστηρίζεται από πυκνό οδικό δίκτυο, υφιστάμενες και προγραμματιζόμενες συγκοινωνιακές υποδομές, γειτνιάζοντα περιφερειακά κέντρα αστικών λειτουργιών καθώς και πυκνοκατοικημένες γειτονίες γύρω από αυτό. Παράλληλα, βρίσκεται σε γειτνίαση με άλλα χωρικά φυσικά σύνολα όπως το περιαστικό δάσος του Σέιχ-Σου, τις βορειοδυτικά μεικτές οικιστικές-αγροτικές εκτάσεις και τον χείμαρρο του "Δενδροποτάμου". Όλες αυτές οι λειτουργικές παράμετροι θα εξεταστούν αναλυτικά στις επόμενες ενότητες προκειμένου να αντληθούν τα στοιχεία που υποστηρίζουν τη πρόταση της ανάδειξης του στρατοπέδου σε κορυφαίο πόλο κοινόχρηστου αστικού πρασίνου, καλλιέργειών, αναψυχής, εργασίας και γενικών κοινωφελών χρήσεων.

⁷ Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το γεγονός ότι η αρχή του Δήμου έχει θέσει αίτημα επαναλειτουργίας του Δυτικού Προαστιακού Σιδηροδρόμου της Θεσσαλονίκης καθώς η επανάχρησή του θα μπορούσε να λειτουργήσει ως ένα επικουρικό μέσω μετακίνησης που θα υποβοηθούσε το μεγάλο κυκλοφοριακό πρόβλημα που αντιμετωπίζει η πόλη.

Το στρατόπεδο είναι τοποθετημένο στο κέντρο ευρείας αστικής περιοχής που εκτείνεται σημαντικά περιμετρικά του. Κρίναμε ορθότερο, λοιπόν, να θεωρήσουμε ως ευρύτερη περιοχή μελέτης το σύνολο της συμπαγούς αστικής ταυτότητας της περιοχής της Δυτικής Θεσσαλονίκης.

Η περιοχή των δυτικών συνοικιών του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Θεσσαλονίκης δεν έχει να επιδείξει αξιομνημόνευτη ιστορική διαδρομή σε χρονικό βάθος πολλών αιώνων, όπως η κεντρική παράκτια περιοχή όπου βρίθουν τα αρχαιολογικά ευρήματα, οι γραπτές μαρτυρίες και τα αποκαλυφθέντα μνημεία. Η δυτική περιοχή γνώρισε την πρώιμη οικιστική της ανάπτυξη με την εγκατάσταση των προσφυγικών πληθυσμών, που ακολούθησε την Μικρασιατική ήττα του 1922. Ως εκ τούτου, το γενικότερο πολιτισμικό και κοινωνικό υπόβαθρο των κατοίκων των συνοικιών αυτών αντανακλά, μέχρι σήμερα, τα ιδιότροπα εκφραστικά χαρακτηριστικά και τα έθιμα του προσφυγικού ελληνισμού. Η αναγκαστική μετοίκηση και οι γεωστρατηγικές-πολιτικές συνθήκες που την προκάλεσαν, η ανυπαρξία οργανωμένου πολεοδομικού σχεδιασμού καθώς και η γειτνίαση με ζώνες ανεξέλεγκτης ρυπογόνου βιομηχανικής δραστηριότητας, οδήγησαν στη σημερινή εξαιρετική υποβάθμιση του περιβάλλοντος.¹ Ανάλογη ήταν και η ιστορική αστική εξέλιξη των όμορων Δήμων, που ως γειτνιάζουσες εκτάσεις με το ιστορικό κέντρο της πόλης Θεσσαλονίκη αλλά και με την βιομηχανική περιοχή (κοινότητα- περιοχή Σίνδου) κατοικήθηκαν συστηματικά ήδη από τον μεσοπόλεμο.

Η κυρίαρχη παρουσία των Ελλήνων προσφύγων δέχθηκε σημαντική αριθμητική αλλοίωση εξαιτίας των εισροών των νέων κατοίκων (εργατών, υπαλλήλων), είτε από περιοχές του Πολεοδομικού Συγκροτήματος είτε από άλλες περιφέρειες ή χώρες.² Παρόλα αυτά, η πλειονότητα του πληθυσμού εξακολουθεί να εκφράζει τον πολιτισμικό χαρακτήρα του προσφυγικού, ποντιακού και μικρασιατικού, ελληνισμού. Η περιοχή κατοικείται, κυρίως, από εργατικά στρώματα με χαμηλές απολαβές και κατά συνέπεια, ασθενές βιοτικό επίπεδο, γι' αυτό και εγκαταλείπεται προοδευτικά από τις νεαρότερες γενιές.

¹ Π. Κούρτη, "Αστικές Πολιτικές και Δημόσιος Χώρος. Συνέχεια και αλλαγή στη διαχείριση του δημόσιου χώρου στη Δυτική Θεσσαλονίκη" (Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2010)164.

² Π. Κούρτη "Ο προσφυγικός εποικισμός της Δυτικής Θεσσαλονίκης και η γένεση της «άλλης πλευράς»", Επιστημονική Επετηρίδα του Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης, (2013): 305–325.

Η ιστορία του στρατοπέδου, τα εναπομείναντα κτίρια και άλλα ιστορικά ίχνη, καθώς και η πλούσια προφορική ιστορία (διηγήσεις, αναφορές, περιγραφές) αναδεικνύουν τον χώρο ως σημαντικό στοιχείο της πολιτισμικής ταυτότητας της ευρύτερης περιοχής. Η ίδρυση του στρατοπέδου είναι συνδεδεμένη με τη νεότερη μεταβατική πορεία της πόλης στον 20^ο αιώνα ενώ η συνθήκη του ιδιοκτησιακού καθεστώτος του σχετίζεται με την εξέλιξη της ιστορίας του δήμου. Για την κατανόηση των ιδιαίτερων συνθηκών ιδιοκτησίας του χώρου κρίνεται σκόπιμη η συνοπτική αναφορά στο ιστορικό της διαμόρφωσης του θεσμικού καθεστώτος από την ίδρυση του στρατοπέδου μέχρι σήμερα.

Το στρατόπεδο καταλάμβανε αρχικά έκταση 230 στρεμμάτων σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία. Μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο έφερε την ονομασία “Στρατόπεδο Συντάγματος Σιδηροδρόμων”, διότι εκεί στρατωνιζόταν ένα Σύνταγμα Ασφαλείας Σιδηροδρόμων και Σκαπανέων. Κατά τη διάρκεια της Γερμανικής κατοχής (1941-1944) στο στρατόπεδο εγκαταστάθηκαν Γερμανικά στρατεύματα τα οποία κατασκεύασαν υπόγειες δεξαμενές καυσίμων (βενζίνης και πετρελαίου), τις οποίες και κατέστρεψαν κατά την αποχώρησή τους.¹

Μετά την απελευθέρωση, το 1944, εγκαταστάθηκε Αγγλική Μονάδα Εφοδιασμού Καυσίμων, δύναμης Διμοιρίας, η οποία αποτελούνταν κυρίως από Ινδούς και έφερε την ονομασία “Βρετανική Αποθήκη Καυσίμων”. Το Φεβρουάριο του 1945 ιδρύθηκε, με την καθοδήγηση των Άγγλων, μια Ελληνική Μονάδα Καυσίμων με ονομασία “Αποθήκη Βενζίνης Τύπου Γ” η οποία συνλειτουργούσε με την Αγγλική Υπηρεσία. Το Μάρτιο του 1946 διαχωρίστηκαν και η Αγγλική μονάδα αποχώρησε. Το 1956 με διαταγή του “Γ΄ Σώματος Στρατού” το στρατόπεδο ονομάστηκε “Στρατόπεδο Μέγας Αλέξανδρος”.²

Τον Οκτώβριο του 1960 μεταφέρεται από το στρατόπεδο η Αποθήκη Καυσίμων και στη θέση της εγκαθίσταται ένα Λόχος Γενικών Μεταφορών. Τον Απρίλιο του 1979 εγκαθίσταται στο στρατόπεδο ένα Τάγμα Εφοδιασμού. Την εποχή εκείνη στο στρατόπεδο “Μ. Αλεξάνδρου” στρατωνίζονταν συνολικά οι παρακάτω Μονάδες:

¹ Ε. Καμπούρη “Οι πρώην στρατιωτικές εγκαταστάσεις ως ιστορικοί τόποι”, (παρουσιάστηκε στην Ημερίδα Στρατόπεδα στην πόλη: Ανάδειξη και Αξιοποίηση (διοργάνωση ΤΕΕ/ΤΚΜ-ΣΑΘ), Θεσσαλονίκη, Απρίλιος 1, 2006).

² Χριστοδούλου “Αξιοποίηση των στρατοπέδων στο οικιστικό περιβάλλον της βορειοδυτικής Θεσσαλονίκης: δυνητικά πεδία ευκαιριών ή κινδύνων”.

α. Τάγμα Εφοδιασμού, β. Αποθήκη Τμηματικών Χορηγήσεων, γ. Λόχος Γενικών Μεταφορών, δ. Λόχος Τάγματος Εκμεταλλεύσεως Σιδηροδρόμων.³ Στο πλαίσιο του προγράμματος της απομάκρυνσης των στρατοπέδων από τον αστικό ιστό και της απόδοσης του αποθέματος γης στην πόλη, αποφασίσθηκε από την Κτηματική Εταιρεία του Δημοσίου (ΚΕΔ) η παραχώρηση εκτάσεων του στρατοπέδου “Μ. Αλέξανδρος” στον Δήμο Αμπελοκήπων - Μενεμένης για τη δημιουργία ελεύθερων και πράσινων χώρων καθώς και αθλητικών, διοικητικών και κοινωνικών υποδομών. Το 2008 από την αρχική έκταση του στρατοπέδου εγκρίθηκε η παραχώρηση της χρήσης τμήματος εμβαδού 162 στρεμμάτων στο Δήμο Αμπελοκήπων,⁴ για 49 έτη, με σκοπό να αξιοποιηθούν σύμφωνα με τις αρχές και τις χρήσεις που προβλέπει το εγκεκριμένο Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο.⁵ Μακροπρόθεσμα προβλέπεται η πλήρης απομάκρυνση του στρατοπέδου και η απόδοση ολόκληρης της έκτασης, που αυτό καταλαμβάνει, για το σχεδιασμό και την εγκατάσταση-εκμετάλλευση κοινωφελών χρήσεων. Επομένως, εξαιτίας των μελλοντικών σχεδίων ικανοποίησης των κοινωνικών αναγκών, κάθε πρόταση για την περιοχή δύναται να εφαρμοστεί στο σύνολο της έκτασης, παραχωρημένης και μη, με στόχο μια ολοκληρωμένη διαχείριση του χώρου δια της σχεδιασμένης πολιτικής-περιβαλλοντικής-κοινωνικής προοπτικής που θα προταθεί. Ως εκ τούτου, υπό την διοικητική-κοινωνική προοπτική, η προτεινόμενη οργάνωση του χώρου θα καλύψει τη συνολική έκταση.

³ Ε. Καμπούρη “Οι πρώην στρατιωτικές εγκαταστάσεις ως ιστορικοί τόποι”.

⁴ Σύμφωνα με την αριθ. 19/22-07-08/Εα.26 απόφαση Διοικητικού Συμβουλίου της Κτηματικής Εταιρείας Δημοσίου (ΚΕΔ).

⁵ Χριστοδούλου “Αξιοποίηση των στρατοπέδων στο οικιστικό περιβάλλον της βορειοδυτικής Θεσσαλονίκης: δυνητικά πεδία ευκαιριών ή κινδύνων”.

A. ΜΟΝΙΜΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΣΤΑΣΙΑΚΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟΥ

Το μεγαλύτερο τμήμα της έκτασης του στρατοπέδου βρίσκεται σε οργανωτική εγκατάλειψη από το 2008. Παρόλα αυτά, έχει εξελιχθεί σε τόπο συνάντησης και συναναστροφής, με αποτέλεσμα να έχουν αναπτυχθεί, σε διάφορα τμήματα του, διάσπαρτες μόνιμες ή εφήμερες εγκαταστάσεις.

Στο βόρειο-ανατολικό (ΒΑ) τμήμα του, σε έκταση 63 στρεμμάτων, έχει ήδη υλοποιηθεί πυρήνας αθλητικών δραστηριοτήτων, εντός του οποίου τοποθετήθηκε το Δημοτικό Στάδιο Αμπελοκήπων "Κωνσταντίνος Καραμανλής", το προπονητήριο στίβου "Αναστασία Κελεσίδου", το κλειστό γυμναστήριο και το γήπεδο ποδοσφαίρου του εθνικού αθλητικού κέντρου "Μέγας Αλέξανδρος", το βοηθητικό γήπεδο ποδοσφαίρου "Κωνσταντίνος Μιγκοτζίδης" και προσδιορίστηκε έκταση όπου προβλέπεται η κατασκευή κλειστού κολυμβητηρίου.¹ Στο βόρειο τμήμα του στρατοπέδου (Β), κατά μήκος της Λεωφόρου Δενδροποτάμου, έχει διαμορφωθεί γραμμική ζώνη διαφορετικών χρήσεων, εντός της οποίας υπάρχουν γήπεδα tennis και mini - football, χώροι απόθεσης δομικών υλικών και εκτεταμένος χώρος στάθμευσης φορτηγών. Στο βόρειο-δυτικό άκρο, (ΒΔ) επί της οδού Βενιζέλου, υπάρχει ελεύθερος επιμήκης χώρος στάθμευσης που φιλοξενεί και την ετήσια Ανθο-έκθεση του Δήμου Αμπελοκήπων - Μενεμένης. Σε τμήμα της έκτασης του στρατοπέδου βρίσκονται τα κτίρια που στεγάζουν τις ενεργές στρατιωτικές δραστηριότητες. Περιφραγμένη και ελεγχόμενη έκταση 68 στρεμμάτων με αποκλειστική είσοδο και έξοδο.²

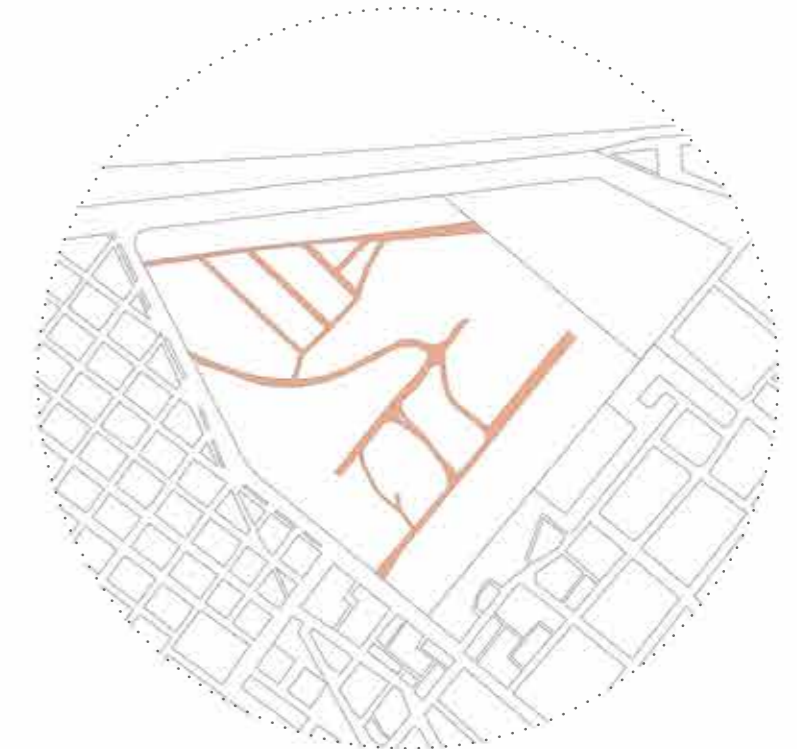
Το υπόλοιπο τμήμα του στρατοπέδου, (99 στρέμματα) παραμένει κατά κύριο λόγο αδόμητο, χωρίς σαφή, συγκεκριμένη χρήση. Ωστόσο, έχει εξελιχθεί σε τόπο περιστασιακών ή συχνών συναθροίσεων, όπως περίπατο, άθληση, παιχνίδι, συναντήσεις. Στη νότια πλευρά (Ν) ο χώρος υποστηρίζει τις δραστηριότητες συνάθροισης του ναού που είναι εντονότερες την ημέρα Κυριακή, καθώς και τις ενέργειες του κοινωνικού παντοπωλείου του Δήμου Αμπελοκήπων - Μενεμένης, το οποίο στεγάζεται σε ένα από τα υπάρχοντα κτίρια. Οι δραστηριότητες αυτές φανερώνουν την ανάγκη των ανθρώπων για διαθέσιμους δημόσιους χώρους που μπορούν να υποστηρίξουν δράσεις της συλλογικής ζωής.

¹ Χριστοδούλου "Αξιοποίηση των στρατοπέδων στο οικιστικό περιβάλλον της βορειοδυτικής Θεσσαλονίκης: δυνητικά πεδία ευκαιριών ή κινδύνων".

² Καμπούρη "Οι πρώην στρατιωτικές εγκαταστάσεις ως ιστορικοί τόποι".

ΧΡΗΣΕΙΣ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟΥ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟΥ

Η εγκατάλειψη του στρατοπέδου και η σταδιακή αυθόρμητη περιστασιακή χρήση του τροποποίησε, σε κάποιο βαθμό, τόσο τις περιμετρικές προσβάσεις (εισόδους/εξόδους) στο χώρο, όσο και το σύστημα κίνησης των περιπατητών-επισκεπτών και των οχημάτων μέσα σε αυτό. Η πρόσβαση γίνεται από ποικίλα σημεία επειδή ο χώρος του στρατοπέδου ήταν περιφραγμένος και διέθετε εισόδους περιμετρικά. Η κατά μήκος διάσχιση του χώρου δεν προτιμάται από τους πεζούς επισκέπτες και η διαμπερής κίνηση οχημάτων είναι σπάνια. Αντίθετα, η κίνηση και η στάθμευση σχετίζεται με τα σημεία στα οποία εκδηλώνονται κάποιες επαναλαμβανόμενες λειτουργίες, όπως η θρησκευτική επίσκεψη και ορισμένες άλλες δημοτικές δραστηριότητες.

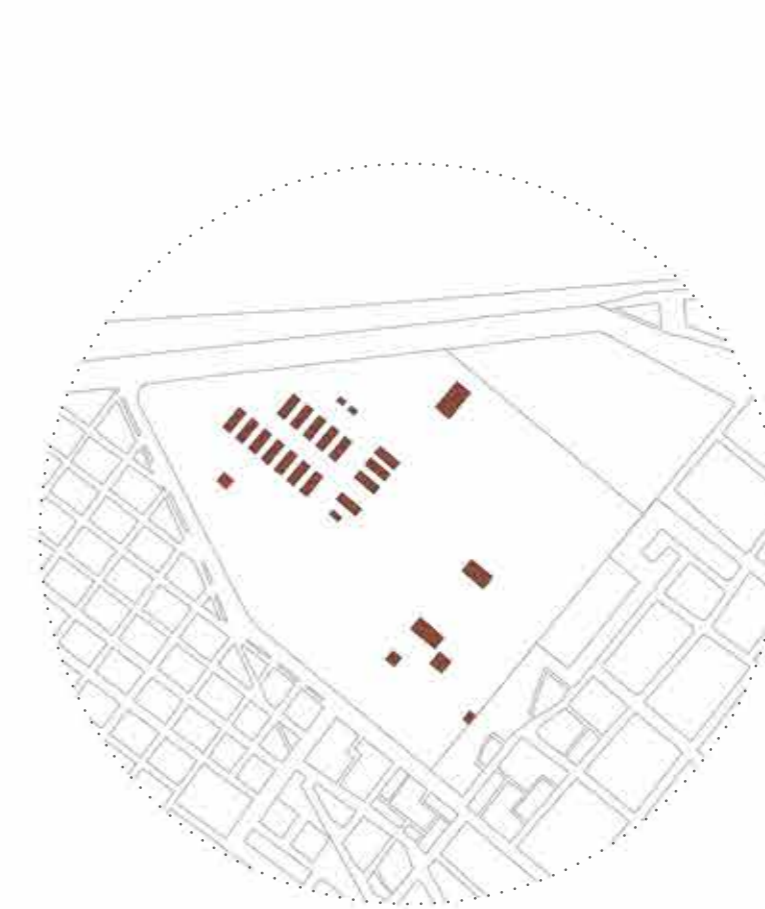

B. ΚΤΙΡΙΑΚΟ ΑΠΟΘΕΜΑ

Για την ολοκλήρωση της συνοπτικής αναφοράς στην ιστορία του στρατοπέδου κρίνεται απαραίτητη η επισκόπηση ορισμένων αισθητικών-τεχνικών χαρακτηριστικών των κτηρίων που βρίσκονται εντός του χώρου. Η εξειδικευμένη και αναλυτική διερεύνηση των ιστορικών και τεχνικών λεπτομερειών των κτισμάτων αυτών αντλήθηκε από τις ειδικές μελέτες συντήρησης και δυνατής επαναχρησιμοποίησης των κτιρίων.¹

Στο νότιο (N) τομέα του στρατοπέδου, κοντά στην κεντρική πύλη, εντοπίζεται μια σύνθεση δομημένων και αδόμητων επιφανειών, μέσα στον κατά τα άλλα στοιχειωδώς οργανωμένο χώρο της στρατιωτικής εγκατάστασης. Τα δομημένα τμήματα συνίστανται σε δύο από τα πιο αξιόλογα κτίρια του στρατοπέδου, το κυβοειδές λιθόχτιστο Διοικητήριο και το παρόμοιο σε κατασκευή και μορφολογία κτίριο Θαλάμων Οπλιτών (Α). Δίπλα στα δύο μεσοπολεμικά κτίρια, βρίσκεται ο μεταγενέστερος Ναός που όπως και τα άλλα κτίρια, καταλαμβάνει επιφάνεια σχήματος ορθογώνιου παραλληλογράμμου.

Το Διοικητήριο είναι διώροφο με υπερυψωμένο ισόγειο και επίπεδη στέγη από σκυρόδεμα. Οι τοικοποιίες είναι φέρουσες λιθοδομές, που συνδυάζονται με δοκούς οπλισμένου σκυροδέματος στις θέσεις των ανοιγμάτων, καθώς και με οριζόντιους φορείς από το ίδιο υλικό. Η αρχιτεκτονική οργάνωση της όψης εκφράζεται με τα ισομεγέθη παράθυρα με τονισμένες ποδιές, πειθαρχημένα στην αυστηρή τάξη ενός σταθερού κανάβου και τις θύρες με τα ανάγλυφα πλαίσια ορθογωνικής διατομής. Ο διαμερισμός των όψεων με βάση τη σχέση κορμού – επίστεψης, με οριζόντιες ταινίες ορθογωνικής διατομής, και η αξονική θέση της κύριας εισόδου, που τονίζεται με μαρμάρινο κλιμακοστάσιο, παραπέμπουν στο αισθητικό υπόβαθρο των έργων της νεοκλασικής αρχιτεκτονικής. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η εσωτερική οργάνωση, βασικό στοιχείο της οποίας αποτελεί ο κεντρικός διάδρομος. Αξονικά τοποθετημένος στην κάτοψη, συνδέει την κύρια είσοδο με το εσωτερικό κλιμακοστάσιο, ενώ εκατέρωθεν του αναπτύσσονται οι επιμέρους χώροι, τόσο στο ισόγειο, όσο και στον όροφο.

ΚΤΙΡΙΑΚΟ ΑΠΟΘΕΜΑ

¹ Δ. Ζυγομαλάς "Αξιόλογα κτίρια και σύνολα στα στρατόπεδα της Θεσσαλονίκης: καταγραφή, τεκμηρίωση, προοπτικές αξιοποίησης μέσα από διεθνή εμπειρία", (παρουσιάστηκε στην Ημερίδα Στρατόπεδα στην πόλη: Ανάδειξη και Αξιοποίηση (διοργάνωση ΤΕΕ/ΤΚΜ-ΣΑΘ), Θεσσαλονίκη, Απρίλιος 1, 2006).

Το Κτίριο Θαλάμων Οπλιτών (Α) είναι ένα διώροφο κτίριο ορθογωνικού όγκου, με κεντρικό εγκάρσιο πυρήνα υπερυψωμένο κατά έναν όροφο. Ο πυρήνας καλύπτεται με δίριχτη στέγη, που αποδίδει τυφλά αετώματα στις επιμήκεις όψεις. Πρόκειται για στέγη από επιφάνεια (πλάκα) σκυροδέματος, που καλύπτεται με κεραμίδια και προεξέχει ελάχιστα από το περίγραμμα του πυρήνα. Δίριχτες στέγες σκυροδέματος με επικάλυψη κεραμιδιών καλύπτουν και τις συμμετρικές διώροφες πτέρυγες, διαμορφώνοντας αυτή τη φορά τριγωνικά αετώματα στις στενές πλευρές. Οι τοικοποιίες είναι φέρουσες λιθοδομές, που συνδυάζονται με δοκούς οπλισμένου σκυροδέματος στις θέσεις των ανοιγμάτων, καθώς και με οριζόντιους φορείς από το ίδιο υλικό. Το ενδιαφέρον του κτιρίου έγκειται κυρίως στη μορφή και τον τρόπο διάταξης των επιμέρους ανοιγμάτων, που καταλήγουν να αναδεικνύουν την ιδιότυπη άρθρωση του κτιριακού όγκου. Ο κεντρικός πυρήνας, διάτρητος από ισομεγέθη ορθογώνια ανοίγματα, διαφοροποιείται από τις διώροφες πτέρυγες, όπου επιλέγονται εκ νέου ορθογώνια παράθυρα διαφορετικών αναλογιών. Οι παραπάνω διαφοροποιήσεις σε συνδυασμό με την αξονική τοποθέτηση της κύριας εισόδου, που τονίζεται με μαρμάρινη κλίμακα και ανάγλυφο ορθογωνικό πλαίσιο, δίνουν έμφαση στον κατακόρυφο άξονα του κτίσματος. Σημειώνεται, τέλος, ότι η ιδιότυπη εξωτερική άρθρωση δεν αφήνει ανεπηρέαστο τον εσωτερικό χώρο. Ο κεντρικός πυρήνας διατρέχεται στο κέντρο του από εγκάρσιο διάδρομο, που συνδέει την κεντρική είσοδο με το κλιμακοστάσιο. Εκατέρωθεν του διαδρόμου αυτού, αναπτύσσονται συμμετρικά οι επιμέρους χώροι.

Ο Ναός του στρατοπέδου καταλαμβάνει κατά προσέγγιση τετράγωνη επιφάνεια και συγκροτείται από δύο μέρη. Κατά πρώτον, από τον κεντρικό υπερυψωμένο πυρήνα μορφής ορθογώνιου πρίσματος με δίριχτη στέγη και από το χαμηλωμένο ισόγειο περίστωο σχήματος Π που προσκολλάται στη βόρεια, δυτική και νότια πλευρά του πυρήνα. Αν και θρησκευτικό κτίσμα, παρουσιάζει εξωτερικά μια σχετική μορφολογική απλότητα. Οι όψεις του περιστώου διαμορφώνονται με τοξοστοιχίες, ενώ σε μικρή απόσταση από τη βορειοδυτική γωνία του στέκει τριώροφο κωδωνοστάσιο.

Τα τρία, αυτά, κτίρια διατάσσονται κατά μήκος των πλευρών ενός ιδεατού ορθογωνίου, σχηματίζοντας μια εσωτερική ορθογώνια πλατεία, με τέτοιο τρόπο ώστε η υπολειπομένη επιφάνειά της να επιμερίζεται σε σειρά αδόμητων χώρων διαφορετικού μεγέθους, αντί να εξαντλείται σε μια και μόνο ενιαία έκταση. Οι επιμέρους αυτοί χώροι, διαφοροποιούνται ακόμα περισσότερο με τον μεγαλύτερο εξ αυτών να μένει απολύτως ελεύθερος, τον νότιο να καλύπτεται με χαμηλό

πράσινο και τους υπόλοιπους δυο να δέχονται σε όλη τους την έκταση δέντρα χαρακτηριστικά του κλίματος της πόλης. Ως εκ τούτου, το αξιόλογο κτιριακό απόθεμα, σε συνδυασμό με την ιδιότυπη χωροθέτησή του και τη διαμόρφωση του άμεσου περιβάλλοντα χώρου, με ενδιαφέρουσα εναλλαγή αδόμητων επιφανειών, προσδιορίζει ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον χωρικό σύνολο.

Νοτιοανατολικά (ΝΑ) του στρατοπέδου εντοπίζεται διώροφος κτιριακός όγκος μορφής ορθογωνικού πρίσματος, που χρησιμοποιούνταν ως Κτίριο Θαλάμων Οπλιτών (Β). Καλύπτεται με δίριχτη στέγη, που δημιουργεί τριγωνικά αετώματα στις στενές πλευρές, διάτρητα από ζεύγη συμμετρικών ορθογωνίων παραθύρων. Η στέγη είναι κατασκευασμένη πλήρως από σκυρόδεμα, καλύπτεται με κεραμίδια γαλλικού τύπου και προεξέχει ελαφρά από το περίγραμμα του κτιρίου, εδράζε^{ται} σε γείσο ορθογωνικής διατομής από σκυρόδεμα. Όμοιο γείσο συνδέει τα ελεύθερα άκρα της στις στενές όψεις, τονίζοντας με τον τρόπο αυτό τα αντίστοιχα αετώματα. Οι τοικοποιίες είναι φέρουσες λιθοδομές, που συνδυάζονται με δοκούς οπλισμένου σκυροδέματος στις θέσεις των ανοιγμάτων, καθώς και με οριζόντιους φορείς από το ίδιο υλικό. Ισομεγέθη ορθογώνια παράθυρα με τονισμένες ποδιές διατρύπουν τις τρεις προβαλλόμενες όψεις σε διάταξη αυστηρά συμμετρική ως προς τον κεντρικό άξονα κάθε πλευράς. Στη νότια επιμήκη όψη ο άξονας αυτός τονίζεται χαρακτηριστικά, εξαιτίας της τοποθέτησης της κεντρικής εισόδου. Το συνολικό αποτέλεσμα διακρίνεται από την αυστηρή γεωμετρία του συνόλου και τη μορφολογική λιτότητα των όψεων, συνθετικές ποιότητες που τηρούνται και στον εσωτερικό χώρο. Ο εγκάρσιος διάδρομος στο κέντρο του ισόγειου συνδέει την κύρια είσοδο με το εσωτερικό κλιμακοστάσιο και εκατέρωθεν αυτού διατάσσονται συμμετρικά οι επιμέρους χώροι.

Στο βορειοδυτικό άκρο του στρατοπέδου (ΒΔ), υπάρχει μια παράταξη κτιρίων-αποθηκών. Πρόκειται για Δώδεκα όμοια κτίσματα, οργανωμένα σε δυο σειρές των πέντε και επτά μονάδων, η μια απέναντι από την άλλη. Το όριο οργάνωσης της συστάδας των κτιρίων ακολούθησε το περίγραμμα του γειτονικού χειμάρρου του Δενδροποτάμου.

Τα κτίρια-αποθήκες αποτελούν συμπληρωματικά, σχετικά απλά συνθετικά, κτήρια του στρατοπέδου. Οι διαστάσεις των κτιρίων- αποθηκών είναι (30x10μ.) και βρίσκονται τοποθετημένα σε απόσταση 10 μέτρων μεταξύ τους. Είναι ισόγειοι κτιριακοί όγκοι μορφής επιμήκους ορθογωνικού πρίσματος και καλύπτονται με δίριχτη στέγη, κατασκευασμένη από ξύλινα φέροντα στοιχεία. Οι τοικοποιίες

είναι φέρουσες πλινθοδομές, ενισχυμένες εσωτερικά με παραστάδες. Οι στενές πλευρές, κάτω από τα τυφλά αετώματα των στεγών, διατρυπώνται από αντιδιαμετρικές θύρες σε αξονική διάταξη. Πρόκειται για τα μοναδικά ανοίγματα στις κατά τα άλλα τυφλές και επίπεδες όψεις, μέρη ενός κτίσματος όπου η γεωμετρική καθαρότητα κυριαρχεί. Οι κτιριακοί όγκοι είναι όμοιοι και εκτός από τη χρονική διαφορά στην ανέγερση τους, έχουν διαφοροποιημένη επίστρωση στη στέγαση. Η μορφολογική τους λιτότητα, η χαρακτηριστική παράταξη και η ρυθμική επανάληψη δημιουργούν ένα ενδιαφέρον κτιριακό σύνολο, εμπλουτισμένο με ψηλά δένδρα στις μεταξύ τους ελεύθερες επιφάνειες.

Μετά την εγκατάλειψη του στρατοπέδου, το σύνολο του χώρου και τα κτίσματα κατέληξαν σε λειτουργική αχρηστία και, συνεπώς, χωρίς τεχνική φροντίδα. Καταγράφηκαν μικρής κλίμακας φθορές επιφανειακού χαρακτήρα, ώστε να απαιτούνται περιορισμένες επισκευές, χρωματισμοί, επιχρίσματα και επενδύσεις στις στέγες.

Ωστόσο, στο στρατόπεδο υπάρχουν πρόσθετα εγκαταλελειμμένα βοηθητικά κτίσματα. Φυλάκια, μαγειρεία, αποθήκες καθώς και άλλες ελαφρές κατασκευές, όπως τα υπόστεγα, τα οποία βρίσκονται σε κακή κατάσταση διατήρησης μιας και στη διάρκεια του χρόνου έχουν υποστεί σοβαρές βλάβες.

Γ. ΦΥΣΙΚΟ ΤΟΠΙΟ-ΒΛΑΣΤΗΣΗ

Περιγράφοντας την υφισταμένη φυτική κάλυψη και τα άλλα φυσικά χαρακτηριστικά του χώρου του στρατοπέδου, επιχειρούμε να παρουσιάσουμε τα στοιχεία που συνθέτουν το ειδικό τεχνητό τοπίο. Αποτελεί εξαιρετικά δύσκολο εγχείρημα ο ακριβής ορισμός της εύπλαστης έννοιας τοπίο και, ιδιαίτερα, της σημασίας της. Ωστόσο, τα φυσικά και άλλα ανθρωπογενή στοιχεία που το συν-αποτελούν είναι δυνατό να περιγραφούν αναλυτικά αποδίδοντας την ουσία της ταυτότητας του χώρου.¹

Στο χώρο του εν ενεργεία τμήματος του στρατοπέδου υπάρχει συστάδα δέντρων στο νοτιοδυτικό τμήμα του και δενδροστοιχίες κατά μήκος των ορίων του επί της λεωφόρου Δενδροποτάμου και της οδού Ελευθερίου Βενιζέλου. Επίσης υπάρχουν ομάδες δένδρων και δενδροστοιχίες γύρω από τα υφιστάμενα κτίρια καθώς και διάσπαρτες φυτεύσεις σε όλη την έκταση του.

Με την Πράξη Χαρακτηρισμού του Δασαρχείου, χαρακτηρίστηκαν ως δασικές εκτάσεις δύο τμήματα της υπό μελέτη έκτασης, συνολικού εμβαδού 3.675 τ.μ. , που κατανέμονται σε 1.875 τ.μ. και 1.800 τ.μ. αντίστοιχα. Με αντίστοιχη Πράξη Χαρακτηρισμού, το Δασαρχείο καθόρισε τα λοιπά τμήματα βλάστησης, που αναφέρθηκαν, ως εκτάσεις μη δασικού χαρακτήρα, καλυπτόμενες από τεχνητή φύτευση διαφόρων άλλων ειδών.²

¹ Η περιγραφή της υφιστάμενης φυτοκάλυψης που ακολουθεί βασίστηκε στον, κατά «γεωπονικού χαρακτήρα», ορισμό της έννοιας του τοπίου. Σύμφωνα με αυτόν, τοπίο είναι το τμήμα ενός χώρου όπου έχει εγγραφεί ένας συνδυασμός από ορατά και αόρατα, φυσικά και τεχνητά, χαρακτηριστικά και συμβάντα των οποίων τα αποτελέσματα γίνονται αντιληπτά από έναν παρατηρητή σε μια δεδομένη χρονική στιγμή. Ως κύρια χαρακτηριστικά στοιχεία περιγραφής του τοπίου χρησιμοποιήθηκαν οι διακριτές φυτοκοινότητες, η θέση τους στο χώρο και η οικολογική, λειτουργική, αισθητική σημασία που τους προσδίδει ο παρατηρητής σε μελλοντικές διαμορφώσεις [Νίκος Μπελαβίλας και Φερενίκη Βαταβάλη. *Πράσινο και ελεύθεροι χώροι για την πόλη*. (Αθήνα: WWF Ελλάς, 2009)59-64].

² Δ. Ζυγομαλάς “Αξιόλογα κτίρια και σύνολα στα στρατόπεδα της Θεσσαλονίκης: καταγραφή, τεκμηρίωση, προοπτικές αξιοποίησης μέσα από διεθνή εμπειρία”.

ΦΥΣΙΚΟ ΤΟΠΙΟ - ΒΛΑΣΤΗΣΗ

Η ευρύτερη περιοχή της μελέτης μας, σήμερα, δεν στερείται τεχνικών υποδομών. Η ύπαρξη σημαντικών επιχειρήσεων του τριτογενή τομέα (εμπόριο, υπηρεσίες), η διάνοιξη της Δυτικής Εισόδου του πολεοδομικού συγκροτήματος και όλες οι υπόλοιπες εξελίξεις της τεχνικής και της παραγωγικής υποδομής κατέστησαν την περιοχή της δυτικής Θεσσαλονίκης κομβικό σημείο στρατηγικού ενδιαφέροντος.

Η πολεοδομική φυσιογνωμία της ευρύτερης περιοχής του στρατοπέδου χαρακτηρίζεται, από συμβατικού τύπου προσφυγικές μονοκατοικίες της περιόδου 1925-1955. Στα οικόπεδα όπου εφαρμόστηκε η αντιπαροχή, την εποχή της ανοικοδόμησης των δεκαετιών '60 και '70, εντοπίζονται εκτεταμένες συγκεντρώσεις πολυκατοικιών συμβατικού τύπου κατασκευών με ημιυπόγεια που στεγάζουν επαγγελματικές χρήσεις ή ελεύθερο ισόγειο. Εξαιρέση αποτελούν οι νεότερες κατασκευές που εντάχθηκαν στο σχέδιο πόλης και δομήθηκαν, κυρίως, κατά τη δεκαετία του '90 και τις αρχές του 2000 οι οποίες εμφανίζουν σύγχρονα τεχνικά χαρακτηριστικά, στερούμενες, ωστόσο, ουσιαστικών στοιχείων αρχιτεκτονικού σχεδιασμού.¹ Παραλείπεται, ωστόσο, ο σχεδιασμός σημαντικού μεγέθους κοινόχρηστων χώρων (παιδότοποι, πλατείες), νησίδων φύτευσης δένδρων-θάμνων και άλλων ελευθέρων χώρων.

Οι κεντρικές αστικές λειτουργίες εντοπίζονται κατά μήκος των βασικών οδικών αξόνων των οδών Ελευθερίου Βενιζέλου, Φιλιππουπόλεως, Μεγάλου Αλεξάνδρου, Ελευθερίας και Χαλκίδη. Στο μήκος της οδού Βενιζέλου, που εφάπτεται στο στρατόπεδο, υπάρχουν σημαντικοί μονό-λειτουργικοί χώροι, όπως ταχυδρομείο, κατάστημα Ο.Τ.Ε., αποθήκες, εμπορικά καταστήματα και ένα συγκρότημα εκπαίδευσης. Η δημοτική διοίκηση περιορίζεται στο κτίριο του Δημαρχείου. Στην επέκτασή της οδού Βενιζέλου υπάρχει μεγαλύτερη μίξη λειτουργιών με τραπεζικά και εμπορικά καταστήματα καθώς και συνεργεία, σιδηρουργεία, ξυλουργεία και βιοτεχνίες ρούχων.²

Οι αθλητικές εγκαταστάσεις συγκεντρώνονται στο βορειοδυτικό τμήμα του οικοπέδου, ενώ πρόσθετοι χώροι είναι τα μεμονωμένα γήπεδα άθλησης. Οι πολιτιστικές δραστηριότητες πραγματοποιούνται στο Κινηματοθέατρο του Δήμου, σε

¹ Αλεξάνδρα Καραδήμου - Γερόλυμπου, *Η Ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά την Πυρκαγιά του 1917* (Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 1995) 28-32.

² Σημαιοφορίδης, (επιμελητής). *Το Δυτικό Τόξο στη Θεσσαλονίκη. Νέοι Κοινόχρηστοι Χώροι για τη σύγχρονη πόλη*, 95.

νοικιασμένο κτίριο (τέως βιοτεχνικός χώρος) επί της οδού Μαραθώνος. Παράλληλα, λειτουργούν δύο εκκλησίες και το υπό ανέγερση Μουσείο του Προσφυγικού Ελληνισμού.³

Εξαιτίας της έλλειψης λειτουργικών δικτύων σύνδεσης των κοινόχρηστων χώρων πρασίνου με τις οικονομικές δραστηριότητες στον χωρικό θύλακα παρέμβασης, της πλημμελούς σχεδίασης των υπαρχόντων χώρων, των ειδικών πολεοδομικών χαρακτηριστικών και της μη σωστής αξιοποίησης σημαντικών αστικών κενών αναδύονται πολλαπλά λειτουργικά προβλήματα. Οι διαθέσιμες διάσπαρτες εκτάσεις και άτυπες ή σχεδιασμένες χρήσεις δεν αρμόζουν λειτουργικά κατά τον καλύτερο τρόπο στις ανάγκες της πόλης, ούτε μπορούν να αποτελέσουν, υπό τη δεδομένη συνθήκη, σημαντικούς πολλαπλασιαστές της αστικής βιωσιμότητας και της αειφορίας.

³ Κούρτη, "Αστικές Πολιτικές και Δημόσιος Χώρος. Συνέχεια και αλλαγή στη διαχείριση του δημόσιου χώρου στη Δυτική Θεσσαλονίκη", 187.

Το αστικό περιβάλλον αποτελεί πλέγμα σχέσεων όπου τα φυσικά και τεχνικά-ανθρωπογενή στοιχεία αλληλεπιδρούν με σκοπό την εύρυθμη πλήρη λειτουργία του συνόλου.¹ Στην χώρα μας η καταστροφή του αστικού φυσικού περιβάλλοντος και η εντεινόμενη επιδείνωση της ποιότητας ζωής σηματοδότησε μια πολυετή κρίση. Η Θεσσαλονίκη αντιμετωπίζει, σήμερα, μια αλληλουχία προβλημάτων που οι αιτίες τους ανάγονται σε πολλαπλά επίπεδα.

Μια από τις κυριότερες συνιστώσες των προβλημάτων που διέπουν το περιβάλλον της Θεσσαλονίκης είναι η αστικοποίηση. Εξετίσσεται επί δεκαετίες και παρότι η οικονομική ύφεση που ξέσπασε το έτος 2009, αποτέλεσε σημαντική τροχοπέδη, στην ραγδαία μέχρι τότε εξέλιξη του, δεν κατάφερε να κάμψει την πρόοδό του.² Η μαζική συγκέντρωση πληθυσμού, στην πόλη, είχε ως επακόλουθο την άμετρη παραγωγή κτισμένου χώρου, χωρίς πολεοδομικό προγραμματισμό και οργάνωση των υποδομών, συνδυασμένη με την αλλοίωση ή/και εξαφάνιση των περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών του, δημιουργώντας, έτσι, μια εκφυλισμένη αστική τοπική συνθήκη.³

Βασικό χαρακτηριστικό της άνθρωπο-γεωγραφίας της πόλης είναι ο κοινωνικός-χωρικός διαχωρισμός ανάμεσα στις κεντρικές-ανατολικές περιοχές της με αυτές της δυτικής πλευράς. Εστιάζοντας στην περιοχή μελέτης και σχεδιασμού της πρότασης, παρατηρείται ότι το αστικό πράσινο (πάρκα, αλσύλλια) καλύπτει 2,5-3 τ.μ. ανά κάτοικο, ποσοστό που μπορεί να χαρακτηριστεί ιδιαίτερα χαμηλό σε σχέση με αυτό των υπόλοιπων ευρωπαϊκών χωρών.⁴ Κατά συνέπεια, αυτά τα χωρικά δεδομένα οδήγησαν στην υποβάθμιση της ευρύτερης περιοχής των Δήμων της Δυτικής Θεσσαλονίκης. Η αστικοποίηση - υπερ-συγκέντρωση δεν μεγέθυνε μόνο τα μείζονα περιβαλλοντικά προβλήματα αλλά επηρέασε και το κοινωνικό υπόβαθρο, προκαλώντας αστάθεια τόσο στο σύνολο της περιοχής

¹ Χ. Χριστοδούλου, "Αστικοποίηση και χώροι κοινωνικού αποκλεισμού: εγκαταστάσεις κατοίκησης στην περιφέρεια της Θεσσαλονίκη" (Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2000) 69.

² Χριστοδούλου, "Αστικοποίηση και χώροι κοινωνικού αποκλεισμού: εγκαταστάσεις κατοίκησης στην περιφέρεια της Θεσσαλονίκη", 131.

³ Σήμερα πολλές πόλεις ξεπερνούν τα 10.000.000 κατοίκων, και εκτιμάται ότι μέχρι το 2030, περισσότερο από το 60% του παγκόσμιου πληθυσμού θα ζει σε αστικά περιβάλλοντα.

⁴ Μπελαβίλας και Βαταβάλη, *Πράσινο και ελεύθεροι χώροι για την πόλη*, 82.

όσο και στον οικιστικό-κοινωνικό θύλακα του στρατοπέδου, παρουσιάζοντας ποσοστά ανεργίας πολύ υψηλότερα από τον εθνικό μέσο όρο.

Ταυτόχρονα με την οικονομική ύφεση, εμφανίστηκαν και οι αρνητικές συνέπειες από τη γειτνίαση με την βιομηχανική περιοχή. Η πολεοδομική και η κοινωνική υποβάθμιση δημιούργησε συνθήκες έντονης παραβατικότητας, που, εν μέρει, οφείλονται και στην χαμηλή ποιότητα του βιοτικού επιπέδου.

Οι επιπτώσεις της υπερ-συγκέντρωσης του πληθυσμού της πόλης εκφράζονται στο περιβαλλοντικό πεδίο επηρεάζοντας ισχυρά την βιωσιμότητά της. Η εκτίμηση των επιδράσεων της ανθρώπινης δραστηριότητας επί του περιβάλλοντος εκφράζεται από το μέτρο του οικολογικού αποτυπώματος.⁵ Πρόκειται για μια μέθοδο καταγραφής της ροής αγαθών και ενέργειας (ζήτηση - προσφορά, ρυθμοί κατανάλωσης) καθώς και των απορριμμάτων που παράγονται και μολύνουν θαλάσσιες και χερσαίες εκτάσεις.⁶ Το οικολογικό αποτύπωμα διαφέρει από χώρα σε χώρα και εξαρτάται από τον τρόπο ροών ενέργειας (κατανάλωσης).

Το υψηλό περιβαλλοντικό αποτύπωμα της Θεσσαλονίκης, εκτιμήθηκε ότι οφείλεται κυρίως στα εισαγόμενα αγαθά και στις μετακινήσεις εντός της πόλης. Η κυκλοφορία οχημάτων και η αέρια ρύπανση συντελεί στη μικρότερη εισροή ηλιακής ακτινοβολίας ενώ, ταυτόχρονα, κατακρατείται η θερμότητα, με αποτέλεσμα η πόλη να πλήττεται θερμικά καταναλώνοντας ενέργεια.

Τα προβλήματα στο ευρύτερο πολεοδομικό συγκρότημα Θεσσαλονίκης, αποτελούν προειδοποιητικά σήματα μιας βαθύτερης πολιτισμικής κρίσης που καθιστά αναγκαία την επανεξέταση των μοντέλων οργάνωσης και αστικής ανάπτυξης.

⁵ Μονάδα μέτρησης. Ένα εκτάριο ισούται με 10 στρέμματα.

⁶ Mike Jenks, και Colin Jones, (επιμελητές). *Dimensions of the Sustainable City*. (Νέα Υόρκη: Springer Edition, 2010) 159-164.

A series of horizontal dotted lines for writing, spanning the width of the page.

Συνυπολογίζοντας τα ερευνητικά δεδομένα και τα ειδικά χωρικά χαρακτηριστικά, τόσο του φυσικού όσο και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος της περιοχής μελέτης, διαμορφώσαμε τους στόχους και τις κύριες συνθετικές αρχές της πρότασης ανάπτυξης αναζητώντας μια ολοκληρωμένη αρχιτεκτονική-πολεοδομική προσέγγιση που θα προκρίνει την πολύ-προγραμματική ένταξη του στρατοπέδου στην ζωή της πόλης.

Η προσέγγισή μας ακολουθεί τη στρατηγική υπόδειξη του μοντέλου της Αειφόρου Ανάπτυξης.¹ Εμπερικλείει ένα πλαίσιο ειδικών πολιτικών εφαρμογών προσανατολισμένων στη βιωσιμότητα και την κοινωνικά δίκαιη και περιβαλλοντικά αρμονική οικονομική ανάπτυξη, ώστε να επιτευχθεί η δημιουργία ενός υψηλού δημοκρατικά μοιρασμένου βιοτικού επιπέδου.²

Η δίκαιη και περιβαλλοντικά βιώσιμη διαχείριση του δημοσίου υπαίθριου χώρου, είναι προ-απαιτούμενο της βιωσιμότητας, της εξασφάλισης, δηλαδή, ισορροπίας ανάμεσα στο φυσικό και το ανθρωπογενές περιβάλλον. Κάθε πρόταση δημιουργίας-ενίσχυσης του φυσικού τοπίου (κήποι, αλσύλλια, πάρκα) συμβάλλει στην ποιοτική αναβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος, συνεισφέροντας στη μείωση του οικολογικού αποτυπώματος. Παράλληλα, μειώνει τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, και συνεισφέρει στην βιοκλιματική ρύθμιση του αστικού ιστού. Το ποσοστό των ελεύθερων χώρων που δύνανται να αξιοποιηθούν αποτελεί σημαντική συνιστώσα οικολογικής προς αυτή την κατεύθυνση.

Το γεγονός ότι μέσα στα όρια του Δήμου Αμπελοκήπων περιλαμβάνονται πολύ σημαντικές ανοικτές, αδόμητες εκτάσεις αποτελεί μια ευκαιρία διερεύνησης και ανάπτυξης ιδεών και σχεδιασμού. Οι εκτάσεις αυτές είναι ελεύθερες αλλά με πλούσιο φυτικό απόθεμα. Επομένως, είναι καίριας σημασίας η σχεδιαστική

¹ Η αειφόρος ανάπτυξη ή βιωσιμότητα απευθύνεται στην οικονομική ανάπτυξη μίας περιοχής, με στόχο το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα σύμφωνα, τόσο με τα ανθρώπινα συμφέροντα όσο και με την προστασία του περιβάλλοντος. Κεντρική ιδέα της είναι η μέγιστη δυνατή απολαβή αγαθών από το περιβάλλον χωρίς να γίνεται αλόγιστη κατανάλωση αυτών, αλλά με γνώμονα τη συνεχή ικανοποιητική απολαβή τους στο βραχυπρόθεσμο όσο και το μακροπρόθεσμο μέλλον [Jenks, και Jones, (επιμελητές), *Dimensions of the Sustainable City*, 122].

² Οι διαστάσεις της αειφόρου ανάπτυξης σχηματοποιούνται με τρεις ομόκεντρους κύκλους που δείχνουν ότι η οικονομία εμπεριέχεται στην κοινωνία και η κοινωνία στο περιβάλλον και αποτελούν τρία συστήματα αλληλεξαρτώμενα, η καλή λειτουργία των οποίων αποτελεί την αναγκαία συνθήκη για την επίτευξη της αειφορίας [Jenks, και Jones, (επιμελητές), *Dimensions of the Sustainable City*, 140].

πρόταση της αξιοποίησης αυτών των χώρων για τη δημιουργία ενεργειακά αυτόνομου κέντρου ήπιας παραγωγής-διάθεσης τροφής, αναψυχής-συναντήσεων, κοινοτικών καλλιεργειών, ήπιων συλλογικών εμπορικών δραστηριοτήτων, και διαφόρων απαραίτητων κοινωφελών υποδομών. Η λύση που προτείνουμε παρακάτω θα αποδώσει ένα προϊόν υπερ-τοπικής σημασίας λειτουργώντας ως πόλος προσέλκυσης του αστικού πληθυσμού πέρα από τα εγγύς πολεοδομικά όρια. Όσο αναγκαία καθίσταται η ευρηματική δημιουργία χώρων πράσινου τοπικοποιημένης οικονομίας, εξίσου σημαντική είναι η ενοποίηση τους, ώστε μεμονωμένα τμήματα βλάστησης να λειτουργήσουν ως μια ευρεία πρωτοβουλία βελτιώνοντας τον δείκτη πρασίνου ανά κάτοικο στο πολεοδομικό συγκρότημα.

Οι λειτουργικοί χώροι αστικού πρασίνου και καλλιεργειών, ήπιας οικονομίας, συμβάλλουν στην αισθητική αναβάθμιση της πόλης και βελτιώνουν σημαντικά το περιβαλλοντικό υπόβαθρο, τροποποιώντας θετικά το τοπικό αστικό κλίμα, συνεισφέροντας στην βελτίωση της ποιότητας του αέρα και την απορρόφηση των αερίων ρυπαντών (διοξείδιο του άνθρακα, οξείδια του αζώτου, σωματίδια, σκόνη) από τα δένδρα. Επιπρόσθετα, συμβάλλουν στην προστασία της τοπικής έκφρασης της βιοποικιλότητας μειώνοντας δραστικά τον κίνδυνο από φυσικά φαινόμενα, όπως οι πλημμύρες και η διάβρωση των εδαφών.³

Ο σχεδιασμός περιοχών αστικού πρασίνου πρέπει να βασίζεται συνθετικά στη ποικιλομορφία συντελεστών, ώστε κάθε διαφορετικό στοιχείο να εκπληρώνει ειδικές λειτουργίες οικολογικής συνάρθρωσης. Στην περίπτωση των μέσων και μεγάλων αστικών πάρκων, το μέγεθος, οι ποικιλίες της βλάστησης καθώς και οι αναλογίες δέντρων-θάμνων-φυτών-λουλουδιών-καλλιεργειών είναι πολύ σημαντικά.⁴ Ένα πάρκο με πυκνές δεντροστοιχίες και θάμνους μπορεί να συγκρατήσει ποσό σκόνης μέχρι εβδομήντα τόνους ανά έτος ενώ, παράλληλα, δύναται να εξυγιάνει τον αέρα μειώνοντας έτσι τον κίνδυνο δημιουργίας τοπικού αστικού νέφους.⁵

³ Jenks, και Jones, (επιμελητές), *Dimensions of the Sustainable City*, 65.

⁴ Μπελαβίλας και Βαταβάλη, *Πράσινο και ελεύθεροι χώροι για την πόλη*, 146.

⁵ Πράσινοι χώροι με πλάτος από πενήντα έως και εκατό μέτρα μπορούν να βελτιώσουν την ποιότητα του αέρα μέχρι και σε τριακόσια μέτρα απόσταση στις γύρω δομημένες περιοχές [Μπελαβίλας και Βαταβάλη, *Πράσινο και ελεύθεροι χώροι για την πόλη*, 203].

Η φυτική ποικιλομορφία συνδέεται άρρηκτα με την διατροφική αυτονομία της περιοχής (τοπικοποίηση).⁶ Σήμερα, περισσότερο από ποτέ, προβάλλεται ως προτεραιότητα η εφαρμογή ενός αειφόρου σχεδίου για την κάλυψη των τοπικών διατροφικών αναγκών.⁷ Η σωστή εφαρμογή των αστικών καλλιεργητικών μεθόδων κατέχει πρωτεύοντα ρόλο στην σύγχρονη λειτουργική απαίτηση για διατροφική αυτάρκεια και περιβαλλοντική σταθερότητα.

Τα περιβαλλοντικά οφέλη που επιφέρουν οι σωστά σχεδιασμένοι αστικοί χώροι πρασίνου-καλλιεργειών είναι μετρήσιμα, αξιολογούνται συνεχώς, επιφέρουν οικονομικό και κοινωνικό αποτέλεσμα με βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες, συνέπειες. Το πολιτικό-πολεοδομικό εγχείρημα της πράσινης ανάπτυξης συνιστά κοινωνική απόπειρα μετασχηματισμού, θεραπείας της αλλοτριωμένης σχέσης ισορροπίας ανθρώπου-περιβάλλοντος, μέσω της συνέργειας και της αλληλεγγύης που απαιτούνται. Οι αστικοί κήποι και τα πάρκα όλων των ειδών συνεισφέρουν στην αναψυχή-εκπαίδευση των κατοίκων ενώ παράλληλα συμβάλλουν στην πολιτική-περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση των πολιτών, καθώς και στην εξυγίανση της τοπικής οικονομίας.

Προς αυτή την κατεύθυνση, η αειφόρος τοπικοποιημένη οικονομία και οι στρατηγικές της από-ανάπτυξης αποτελούν βασικές παραμέτρους χάραξης κοινωνικών-περιβαλλοντικών πολιτικών που αντισταθμίζουν τα σύγχρονα κρίσιμα ζητήματα παραγωγής και κατανάλωσης ενέργειας. Εξαιτίας του τοπικού κλίματος στην περιοχή της πρότασης-επέμβασης, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εφαρμογή ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Η χρήση ήπιων τεχνολογιών παραγωγής ενέργειας (φωτοβολταϊκά) σε συνδυασμό με την αύξηση του αστικού πράσινου και των καλλιεργειών, στοχεύουν στην γρήγορη ευφυή μετάβαση σε οικονομία χαμηλών εκπομπών άνθρακα και τοπική οικονομία ενεργειακής επάρκειας.

---

⁶ D'Alisa Giacomo, Demaria Federica και Γιώργος Κάλλης, (επιμελητές) *Το λεξιλόγιο της αποανάπτυξης*, μεταφρ. Όλγα Καρυώτη. (Αθήνα: Οι εκδόσεις των Συναδέλφων, 2016) 91.

⁷ Στην χώρα μας το 40% των διατροφικών της αναγκών καλύπτεται από εισαγωγές.

χαμηλών εκπομπών άνθρακα και τοπική οικονομία ενεργειακής επάρκειας.

Οι πολιτικές, οικολογικές, οικονομικές προοπτικές που μπορεί να προσδώσει η πρόταση της ήπιας στρατηγικής ανάπτυξης του στρατοπέδου, ώστε να αντιμετωπιστούν οι βασικές τοπικές περιβαλλοντικές, οικονομικές, κοινωνικές, ελλείψεις της περιοχής, αλλά και ολόκληρου του εγγύς αστικού πεδίου, συναρτώνται και διεγείρουν πολλαπλά κοινωνικά-πολιτικά επίπεδα και τεχνικές-περιβαλλοντικές κατευθύνσεις.

A large grid of small dots, typical of a graph paper or a technical drawing grid, covering the majority of the page.

Προτείνεται η ποιοτική περιβαλλοντική αναβάθμιση του οικοπέδου του πρώην στρατοπέδου “Μ. Αλέξανδρος”,¹ και η διαμόρφωση αστικού πάρκου καλλιεργειών με τεχνικό-περιβαλλοντικό γνώμονα την τοπική αειφόρο ανάπτυξη και βιωσιμότητα. Η κεντρική ιδέα σχεδιασμού διέπεται από την ιδανική εναρμόνιση δύο φαινομενικά ετερόκλητων δραστηριοτήτων του πολιτισμού, του αστικού και του αγροτικού, με υπόβαθρο την δημιουργία ολοκληρωμένου πνεύμονα πράσινου, μεταβάλλοντας δημιουργικά την ταυτότητα του εγγύς αστικού τοπίου και αναβαθμίζοντας την υποβαθμισμένη αισθητική του δημόσιου χώρου.

Υιοθετώντας μια ολοκληρωμένη σχεδιαστική προσέγγιση αστικής βιωσιμότητας, επιλέχτηκε η καλλιέργεια φυτικών ειδών ιδανικών για τη διατήρηση της τοπικής οικολογικής ισορροπίας. Στην έκταση των 65 στρεμμάτων προτείνουμε την εφαρμογή υπαίθριων βιολογικών καλλιεργειών, λαχανικών και οπωροφόρων δέντρων. Εκεί, θα αναπτύσσονται αγροτικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες προκειμένου οι πολίτες, επισκέπτες, εργάτες και παραγωγοί, να αφομοιώνουν τις τεχνικές καλλιέργειας, να συμμετέχουν στις αγροτικές εργασίες (σπορά, φροντίδα, συγκομιδή, συσκευασία) διασφαλίζοντας την διατροφική αυτάρκεια του δήμου και αναβαθμίζοντας την τοπική οικονομία. Σε συνέργεια με τις εξωτερικές καλλιέργειες, οργανώνουμε τη λειτουργία στεγασμένων κάθετων καλλιεργειών, έκτασης 3000τ.μ., τοποθετημένων στους χώρους του υπάρχοντος κτηριακού αποθέματος, ώστε να επιτυγχάνεται στα μέγιστα ο στόχος της τοπικής αυτονομίας και αυτοδιάθεσης που τέθηκε εξ αρχής.

Κυρίαρχο στοιχείο της πρότασης ανάπτυξης αποτελεί η περιβαλλοντική-οικονομική διαχείριση του φυτικού αποθέματος, αφενός με την ανανέωση και προστασία της υφιστάμενης βλάστησης και αφετέρου με την εγκατάσταση και διαμόρφωση νέων φυτεύσεων.

Ως επακόλουθο, της μέγιστης απόδοσης ελεύθερου χώρου πρασίνου στους πολίτες, προτείνεται και υιοθετείται σχεδιαστικά η ολοκληρωμένη αξιοποίηση των υφισταμένων κτιριακών εγκαταστάσεων. Το πρόγραμμα ολοκληρωμένης επανάχρησης του κτιριακού αποθέματος περιλαμβάνει την εγκατάσταση λειτουργιών πολιτισμού, αναψυχής, εναλλακτικής εκπαίδευσης καθώς και πειραματικών καλλιεργειών σε ελεγχόμενο περιβάλλον, στα υφιστάμενα κτίρια.

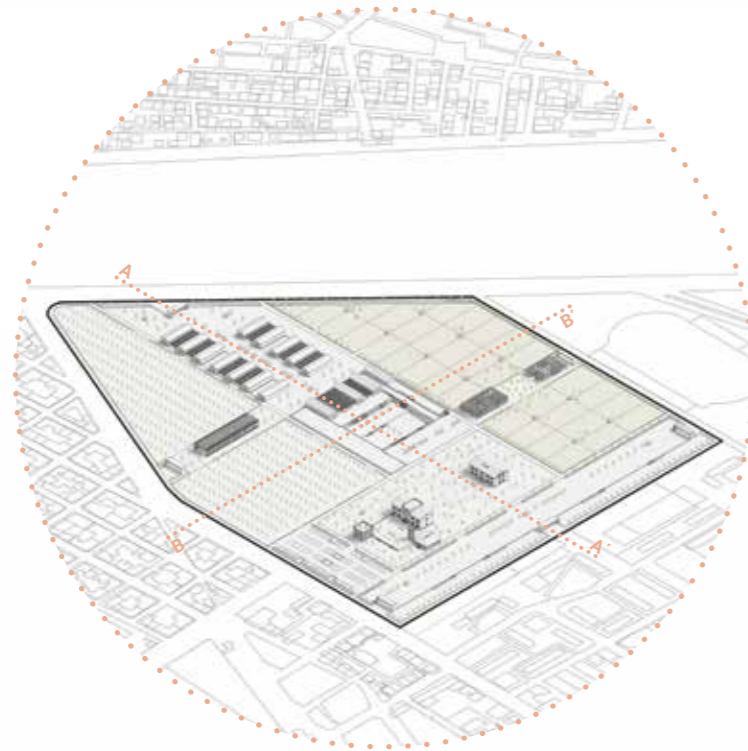
Η υφισταμένη δόμηση συμπληρώνεται με την προσθήκη μεταλλικής κατασκευής, βορειοδυτικά (ΒΔ) του οικοπέδου, που θα υποστηρίζει λειτουργίες εκπαιδευτικού χαρακτήρα σε θέματα βιωσιμότητας και ήπιας περιβαλλοντικής μηχανικής. Παράλληλα, προτείνεται η δημιουργία γραμμικού στεγάστρου, που θα υποστηρίζει υπαίθρια αγορά τροφίμων-λαχανικών-φρούτων, με προϊόντα αποκλειστικά από το πάρκο καλλιεργειών. Προκειμένου το πάρκο καλλιεργειών να αποτελέσει αστικό πυρήνα υψηλού επιπέδου υπηρεσιών-περιβαλλοντικών δράσεων και να ανταποκρίνεται στις σύγχρονες απαιτήσεις του δήμου, διαμορφώνονται και πρόσθετες κατασκευές μικρής κλίμακας οι οποίες θα εξυπηρετούν τις ανάγκες των επισκεπτών. Ο λειτουργικός σχεδιασμός του πολυκώρου δια βίου μάθησης για το περιβάλλον και την αειφορία και της στεγασμένης ημι-υπαίθριας αγοράς τροφίμων, καθώς και του αστικού εξοπλισμού προϋποθέτει μελέτη πρότασης φωτισμού (συγκομιδή ενέργειας, αποθήκευση, κατανάλωση, οικονομία) σύμφωνα με τις περιβαλλοντικές υποχρεώσεις ενεργειακής οικονομίας.

Στα πλαίσια του βιώσιμου χωρικού σχεδιασμού, προτείνεται οι ενεργειακές ανάγκες του πάρκου καλλιεργειών και αγωγής στην βιοποικιλότητα να βασιστούν στην υιοθέτηση και τη χρήση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και στην αξιοποίηση των φυσικών αποδόσεων (σκιές, χαμηλή θερμοκρασία) των συστάδων δένδρων και του νερού. Το πάρκο θα ηλεκτροδοτηθεί από δίκτυα ιδιοπαραγωγής ενέργειας σε συνδυασμό με το δίκτυο μέσης Τάσης της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ). Η ιδιοπαραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας θα επιτευχθεί με την εγκατάσταση συστημάτων ανάκτησης ηλιακής ενέργειας στις εισόδους του πάρκου, στις διαμορφωμένες σκεπές των υπάρχοντων κτισμάτων εντός του οικοπέδου, σε όλη την έκταση του στεγάστρου της υπαίθριας αγοράς καθώς και σε τμήματα της οροφής του κέντρου δια βίου μάθησης. Η συγκομιδή ενέργειας θα αποθηκεύεται και εντέλει θα καταναλώνεται σε ισορροπία με την λειτουργική ανάγκη, με σκοπό την εκμηδένιση του κόστους για την κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας.

Η σύγχρονη στρατηγική για την εξοικονόμηση ενέργειας χρειάστηκε να κατευθύνει το σχεδιασμό μας και στην επιλογή του τρόπου υδροδότησης του πάρκου. Η παροχή νερού από το υφιστάμενο δίκτυο ύδρευσης της Εταιρίας Ύδρευσης Αποχέτευσης Θεσσαλονίκης (ΕΥΑΘ) ή της μεταφοράς νερού με αγωγό από τις υπάρχουσες γεωτρήσεις, κρίνεται ανέφικτη εξαιτίας του μεγάλου κόστους και της επίπτωσης που θα έχει στο περιβάλλον. Έτσι η επιλογή της ανόρυξης γεωτρήσεων εντός του οικοπέδου, για την κάλυψη των αναγκών σε νερό, κρίθηκε εφικτή και οικολογικά

¹ Η παρέμβαση πραγματοποιείται σε έκταση 167 στρεμμάτων.

ΤΟΜΗ Β-Β'

ΤΟΜΗ Α-Α'

απαραίτητη. Η άρδευση των καλλιεργειών θα γίνεται με υπόγειο δίκτυο, από τις γεωτρήσεις αλλά και τα αποθηκευμένα, σε δεξαμενές, όμβρια ύδατα.

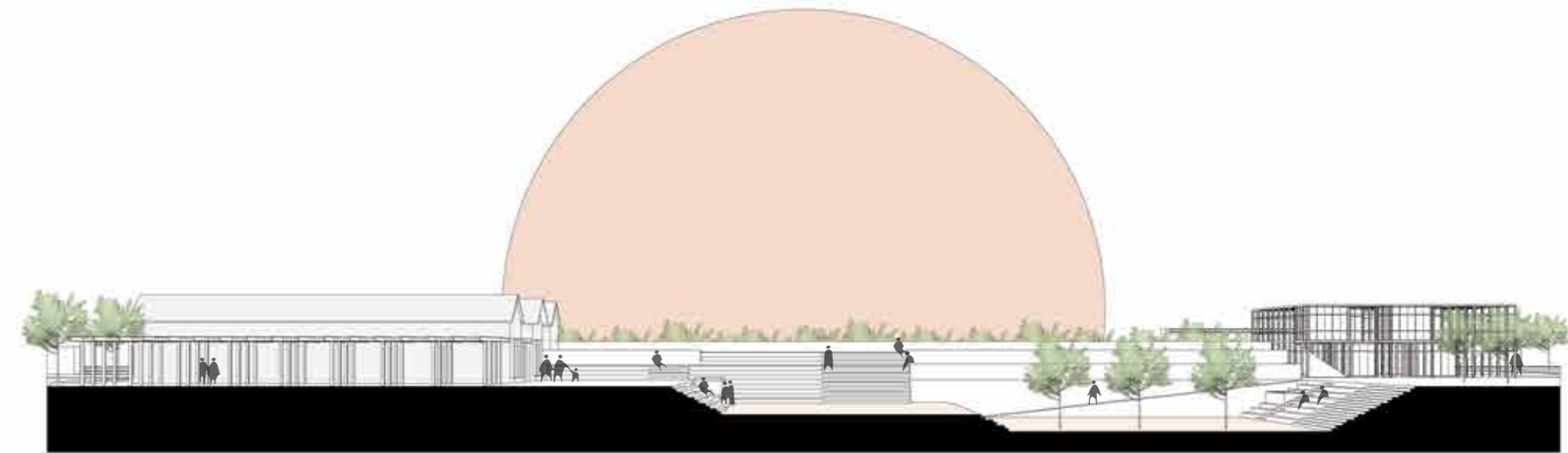
Έχουμε δώσει ιδιαίτερη σημασία στην εφαρμογή συνδυασμένων σχεδιαστικών-οικολογικών-αισθητικών τεχνικών εφαρμογών για τη διαμόρφωση των υπαίθριων χώρων με συνθετική οδηγό-αρχή τη διατήρηση της υφισταμένης γεωμετρικής διαμόρφωσης του εδάφους, μέσω διαδρομών και χαράξεων, αλλά και τη διαφοροποίηση των χώρων ως προς τη λειτουργία τους. Η διαμόρφωση των λειτουργικών ενότητων με τη δημιουργία πλατειών συνάθροισης και μονοπατιών περιπάτου, ορίζουν αρκετά τους χώρους και τους συνδέουν ομαλά με τον αστικό ιστό. Σε πολλαπλά σημεία του οικοπέδου προβλέπονται τακτικές διαμορφώσεις για τη φιλοξενία υπαίθριων συλλογικών δραστηριοτήτων όπως οι εκθέσεις αγροτικών προϊόντων, οι πολιτιστικές δραστηριότητες, οι εορταστικές, θεσμικές εκδηλώσεις και τα ψυχαγωγικά δρώμενα.

Η ζωτική συνθετική ιδέα για το σχεδιασμό-ανάπλαση του στρατοπέδου είναι η οργάνωση ενός "μωσαϊκού" συλλογικών κοινωνικών-εμπορικών δραστηριοτήτων, που θα αλληλοσυμπληρώνονται και θα λειτουργούν συνδυασμένα στον υπαίθριο και τον κτισμένο χώρο ανά ενότητα. Δημιουργείται, λοιπόν, ένα λειτουργικό-αισθητικό υπόβαθρο "επικοινωνίας"-σύνδεσης του αγροτικού μοντέλου ζωής με τον αστικό πολιτικό-οικονομικό χώρο. Τμήματα του πάρκου καλλιεργειών αφιερώνονται αποκλειστικά στις δραστηριότητες που σχετίζονται με την διατροφή, τις αστικές καλλιέργειες την ήπια οικολογική παραγωγή και επεξεργασία τροφίμων. Συμπληρωματικά, πολιτιστικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες συνδυάζονται πειραματικά με επιμορφωτικές και ερευνητικές δράσεις για την οικολογία και την βιοποικιλότητα, διαμορφώνοντας μια καινοφανή λειτουργία σύνθετου κοινωνικού χώρου όπου δοκιμάζεται-διδάσκεται η συμμετοχή, η εκπαίδευση, η ανταπόκριση στην περιβαλλοντική φιλοσοφία και δράση, αποκαθιστώντας την σχέση της ανενεργού τοπικής κοινωνίας με το περιβάλλον της.

Η διοίκηση και η συντήρηση του πάρκου καλλιεργειών μετατοπίζεται στη νέα κατεύθυνση-στρατηγική της ενεργητικής συμμετοχής των πολιτών. Το δικαίωμα του/της πολίτη στον δημόσιο πολιτικό-φυσικό χώρο τους συνδυάζεται με την υποχρέωση στην πολιτική συμμετοχή στις τακτικές-ουσιαστικές ανάγκες για περιβαλλοντική ασφάλεια, κοινωνική επίβλεψη, καθαριότητα-υγιεινή και επισκευή-συντήρηση. Νέες οργανωτικές δομές συνεταιριστικής διαχείρισης, από ανοικτές συνελεύσεις-συμβούλια τοπικής αυτοδιοίκησης, τοπικούς συμμετοχικούς

οργανισμούς, εθελοντικές ομάδες, συντελούν στην αναγκαία χάραξη μιας νέας φιλοσοφικής δυνατότητας η οποία θα μπορεί να εξελιχθεί ωφέλιμα για την κοινότητα ενισχύοντας ιδιαίτερα την τοπική οικονομία, δημιουργώντας πλήθος νέων θέσεων εργασίας. Η ουσιαστική εμπλοκή της τοπικής και της υπερ-τοπικής κοινότητας, τόσο σε οικονομικό, όσο και σε κοινωνικό επίπεδο θα ωθήσει την κοινωνική βιωσιμότητα του πάρκου καλλιεργειών και θα καθορίσει την αποδοχή του εγχειρήματος σε ολόκληρο τον αστικό ιστό.

Η εφαρμογή μιας τέτοιας στρατηγικής αειφόρου αυτόνομης αστικής ανάπτυξης με σκοπό την διατροφική αυτάρκεια, δύναται να εφαρμοστεί σε όλους τους ελεύθερους χώρους των εγκαταλελειμμένων-ανενεργών στρατοπέδων του «δυτικού τόξου» και, κατ' επέκταση, όλης της πόλης. Η διερεύνηση-πρόταση των διασυνδεδεμένων αστικών παραγωγικών τοπίων καλλιεργειών, μπορεί να εξασφαλίσει ένα ολοκληρωμένο πλήρες δίκτυο - σύστημα δημόσιων χώρων συμβατό με την παράλληλη ολοκληρωμένη οικολογική ανάπτυξη.

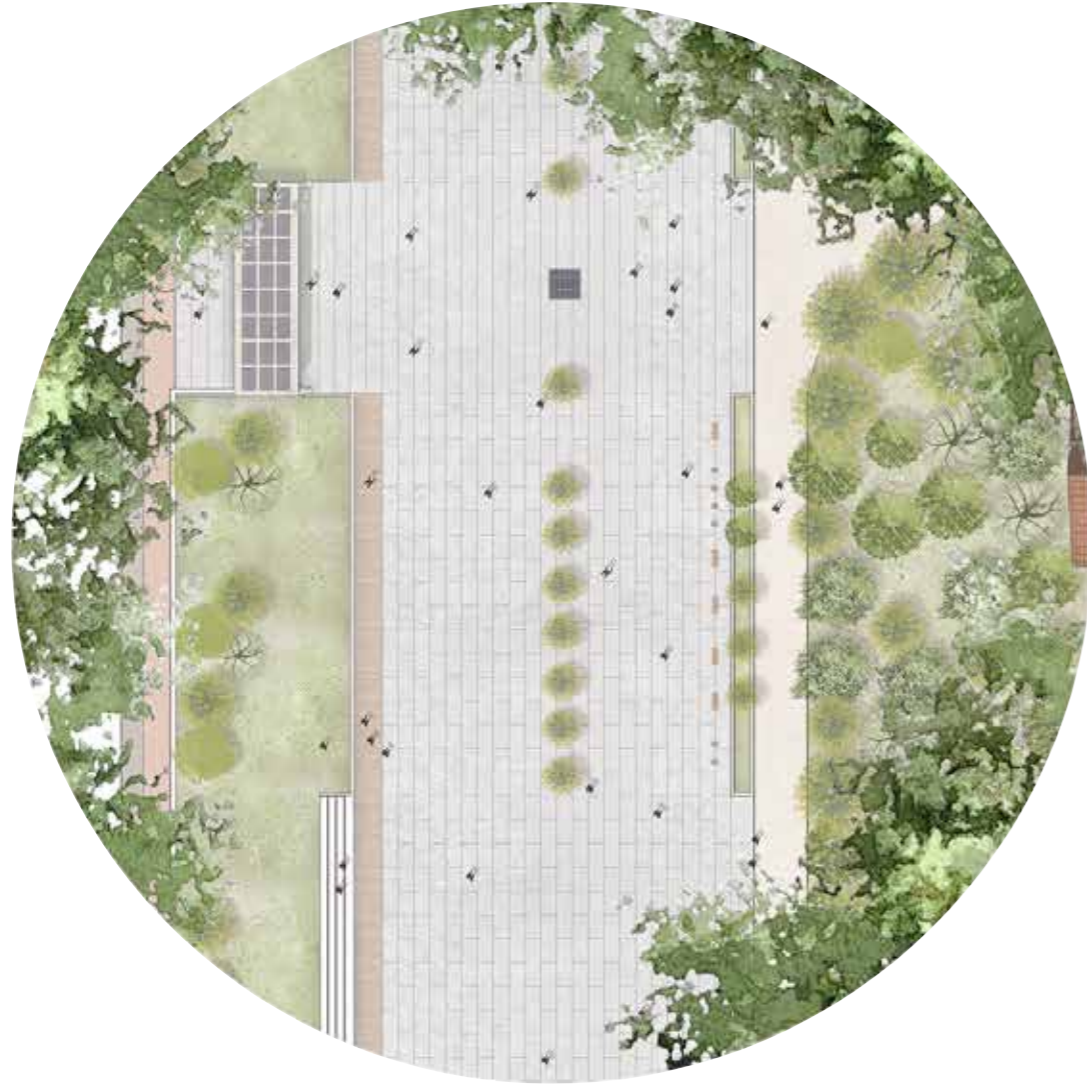

ΣΧΕΔΙΟ ΓΕΝΙΚΗΣ ΔΙΑΤΑΞΗΣ | ΕΣΤΙΑΣΜΕΝΗ ΛΗΨΗ

ΣΧΕΔΙΟ ΓΕΝΙΚΗΣ ΔΙΑΤΑΞΗΣ | ΕΣΤΙΑΣΜΕΝΗ ΛΗΨΗ

ΣΧΕΔΙΟ ΓΕΝΙΚΗΣ ΔΙΑΤΑΞΗΣ | ΕΣΤΙΑΣΜΕΝΗ ΛΗΨΗ

ΣΧΕΔΙΟ ΓΕΝΙΚΗΣ ΔΙΑΤΑΞΗΣ | ΕΣΤΙΑΣΜΕΝΗ ΛΗΨΗ

ΣΧΕΔΙΟ ΓΕΝΙΚΗΣ ΔΙΑΤΑΞΗΣ | ΕΣΤΙΑΣΜΕΝΗ ΛΗΨΗ

ΣΧΕΔΙΟ ΓΕΝΙΚΗΣ ΔΙΑΤΑΞΗΣ | ΕΣΤΙΑΣΜΕΝΗ ΛΗΨΗ

Η πρακτική της ανάπτυξης συλλογικών γεωργικών δραστηριοτήτων σε αστικά κέντρα εφαρμόζεται για δεκαετίες, σε αρκετές περιοχές του πλανήτη. Η παραγωγή και η δίκαιη διανομή και κατανάλωση τροφίμων επιτρέπει στις κοινωνίες να εξελιχθούν και να αναπτύξουν σωστά τον πολιτισμό τους. Ο ορισμός της αστικής γεωργίας, διαφέρει από χώρα σε χώρα και εξαρτάται από το εκάστοτε πεδίο ειδικής εφαρμογής. Οι εφαρμογές των αστικών καλλιεργειών κυμαίνονται, από μικρής κλίμακας διασκορπισμένες στον χώρο ενέργειες, μέχρι τις ολοκληρωμένες πρωτοβουλίες βιομηχανικής κλίμακας.

Οι κατηγορίες των αστικών καλλιεργειών διαχωρίζονται ως προς την χωρική-τεχνική εφαρμογή τους και τον σκοπό που επιτελούν. Ως κύριες κατηγορίες, θεωρούνται η παραγωγή τροφίμων σε εδαφική καλλιέργεια (Ground-based Agriculture), και οι καλλιέργειες σε προστατευμένα ελεγχόμενα περιβάλλοντα (Vertical Farming).¹

Η εδαφική καλλιέργεια περιλαμβάνει ποικιλία τεχνικών μορφών με κυριότερη αυτή των κοινοτικών κήπων που μπορεί να λειτουργούν τόσο για συλλογική κοινόκτητη χρήση όσο και για ατομική-οικογενειακή κατανάλωση. Οι κοινοτικοί κήποι αποτελούν ειδικά διαμορφωμένους κοινόχρηστους λαχανόκηπους ή δεντρόκηπους που βρίσκονται εντός των αστικών περιοχών, όπου οι πολίτες/τισσες μπορούν να καλλιεργούν τα λαχανικά του νοικοκυριού τους.² Η πρόσβαση είναι ελεύθερη στην γειτονιά, ενώ η διοίκηση και η οργάνωση της λειτουργίας τους καθορίζονται από συνέλευση. Αποτελούν το θεμελιώδες πρακτικό παράδειγμα για το κίνημα της αστικής καλλιέργειας, καθώς η προοδευτική εφαρμογή και ανάπτυξή τους έχει συμβάλει στην αυτονόμηση της παραγωγής υψηλής ποιότητας τροφής στα αστικά περιβάλλοντα.

Η κύρια κατηγορία καλλιεργειών που διενεργούνται σε προστατευμένα ελεγχόμενα περιβάλλοντα είναι οι κάθετες καλλιέργειες. Ένα καινοτόμο σύστημα παραγωγής που χρησιμοποιεί σύγχρονες γεωργικές μεθόδους και τεχνολογίες

¹ Ε. Γαβριηλίδου κ.α. "Urban Agriculture in Thessaloniki. An Academic Project Meets Reality", Ri- Vista, Firenze University Press, (2015): 78-112.

² Halweil και Nierenberg 2007, 43.

 ΑΣΤΙΚΟΣ ΔΕΝΔΡΟΚΗΠΟΣ
 ΑΣΤΙΚΟΣ ΛΑΧΑΝΟΚΗΠΟΣ
 ΥΔΡΟΠΟΝΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ

ελέγχου χώρου-χρόνου-μεθόδου.³ Απαιτείται καταρτισμένο επιστημονικό προσωπικό για την διαχείριση και λειτουργία τους. Ουσιαστικά πρόκειται για ένα εφαρμοσμένο τύπο εντατικής γεωργίας με χρήση ψηφιακών συστημάτων ακριβείας (αισθητήρες, φωτισμός). Η μέθοδος παραγωγής χαρακτηρίζεται από την χρήση κατακόρυφων στηλών πλαστικών ή μεταλλικών σκαφών όπου φυτεύονται οι σπόροι, αποδίδοντας έτσι πολλαπλάσιο καλλιεργητικό χώρο και εξαλείφοντας την ανάγκη για την προστασία από τις καιρικές συνθήκες.⁴ Στην κάθετη γεωργία εφαρμόζονται δύο κύριες καλλιεργητικές μέθοδοι, η υδροπονία και η αεροπονία. Στην πρώτη περίπτωση, χρησιμοποιείται το νερό ως μέσο για τη μεταφορά των θρεπτικών ουσιών στις ρίζες χωρίς καμία επαφή με το έδαφος ενώ στην δεύτερη οι ρίζες είναι εκτεθειμένες στον αέρα και ψεκάζονται με θρεπτικά συστατικά.⁵

Στη χώρα μας παρακολουθείται η παγκόσμια τάση αστικών καλλιεργειών, κυρίως, με την μορφή δημοτικών αστικών λαχανόκηπων και δεντρόκηπων. Την τελευταία δεκαετία οι δημοτικές και περί-αστικές κοινότητες αντιμετώπισαν σοβαρά προβλήματα οικονομικής και επισιτιστικής ασφάλειας με αποτέλεσμα πολλοί Δήμοι να εγκαινιάσουν αστικούς λαχανόκηπους, χωρίς να υποβαθμίζονται, ωστόσο, οι στόχοι του περιβαλλοντικού εξωραϊσμού (κήποι, αλσύλλια, πάρκα) και της διαχείρισης του φυσικού υποβάθρου. Η οικονομική κρίση (2009-2020) δεν δημιούργησε μόνο την υποχρέωση αντίδρασης για την επίτευξη διατροφικής αυτάρκειας αλλά και την πολιτική και οικολογική προοπτική, μέσω της αστικής γεωργίας, να προστατευτούν οι πόλεις υιοθετώντας βιώσιμους τρόπους ζωής.

Οι διάσπαρτες εφαρμογές αστικών καλλιεργειών που εντοπίζονται στον αστικό ιστό της Δυτικής Θεσσαλονίκης, προτείνεται να ενοποιηθούν, στο χώρο του πρώην στρατοπέδου “Μ. Αλέξανδρος”, σε μια ευρεία πολιτική-περιβαλλοντική πρωτοβουλία με ιδιαίτερη οικολογική διάσταση και συγκεκριμένους τεχνικούς και επιστημονικούς κανόνες δράσης και εφαρμογής. Σε έκταση (3000 τ.μ.), (28 στρεμμάτων) και (37 στρεμμάτων) σχεδιάζονται και δημιουργούνται πυρήνες καθέτων καλλιεργειών, λαχανόκηπων και δεντρόκηπων αντίστοιχα.

³ J.O Allen κ.α. “*Growing vegetables and values: Benefits of neighborhood-based community gardens for youth development and nutrition*”, Journal of hunger and environmental nutrition, (2008): 410-425.

⁴ Οι κάθετες καλλιέργειες σε ένα έτος προσφέρουν εφταπλάσια παραγωγή σε σχέση με συμβατικές, με σημαντικά χαμηλό οικολογικό αποτύπωμα.

⁵ J.O Allen κ.α. “*Growing vegetables and values: Benefits of neighborhood-based community gardens for youth development and nutrition*”, 351.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η οικολογική-οικονομική συνεισφορά των αστικών αγροκηπίων στην αστική ευμάρεια. Η αύξηση της τοπικής παραγωγής, της αγοράς και της κατανάλωσης τροφής, εξαιτίας της αστικής καλλιέργειας, συμβάλλει δραστικά στην αύξηση των θέσεων εργασίας, την υψηλή αναγκαία κατάρτιση τεχνικών πεδίου καλλιεργειών και την βαθμιαία απομάκρυνση των ρυπογόνων επιχειρήσεων που πλήττουν σοβαρά την ποιότητα ζωής στο “Δυτικό Τόξο”. Επιπλέον, με την δημιουργία ενός αστικού γεωργικού πυρήνα, εξοικονομούνται πόροι που επενδύονται στα εγχειρήματα και μειώνεται δραστικά, ή και εκμηδενίζεται, το κόστος μεταφοράς.

Τα πλεονεκτήματα της αστικής γεωργίας ανάγονται και σε κοινωνικό επίπεδο, με κυριότερο την καταπολέμηση του υποσιτισμού και της χείριστης ποιότητας τροφής με ίδια παραγωγή τροφίμων καθώς και την προάσπιση της ιδέας ενός υγιεινού τρόπου αστικής ζωής μέσω της βελτίωσης της συλλογικής συμπεριφοράς των κατοίκων αλλά και της προστασίας της σωματικής και ψυχικής υγείας τους.⁶ Με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται η δημιουργία συλλογικών χώρων κοινωνικής συναναστροφής, αυτενέργειας, άμεσης δημοκρατίας, ενισχύεται η αυτοδιάθεση των κοινωνικών μονάδων (γειτονίες, συνοικίες, δήμοι) και η πολιτική-ενεργειακή αυτοδυναμία, δημιουργώντας εξαιρετικές πολιτικές-οικολογικές ευκαιρίες σε επίπεδο κοινότητας και πόλεως.

Η δημιουργία οργανικών αστικών καλλιεργειών προϋποθέτει ότι το έδαφος και το χώμα που χρησιμοποιείται ως μέσο ανάπτυξης των φυτών είναι ελεγμένο όσον αφορά τα επίπεδα μόλυνσης, έτσι ώστε να εκτιμηθεί αν είναι απαραίτητα διορθωτικά μέτρα. Από τις διαθέσιμες εδαφοτεχνικές μελέτες που διενεργήθηκαν ήδη στο οικόπεδο από την ομάδα της γεωπονικής σχολής του Α.Π.Θ, προέκυψε ότι η μόλυνση του εδάφους είναι επιφανειακή. Έτσι για την γενική εξυγίανση των ανώτερων στρωμάτων και για την εδαφική σταθεροποίηση του ανάγλυφου, ώστε να είναι απόλυτα ασφαλές για τις νέες καλλιέργειες, προτείνεται να εμπλουτιστεί και, όπου χρειάζεται, να αντικατασταθεί με καινούργιο.

Καίριο παράγοντα ρύθμισης και εφαρμογής, της ανάπτυξης των αστικών καλλιεργειών συνιστούν τα ετήσια καιρικά δεδομένα του μικροκλίματος. Το κλίμα στην περιοχή της πόλης Θεσσαλονίκη είναι Μεσογειακό, με ηπειρωτικά χαρακτηριστικά. Η θερμοκρασία παρουσιάζει τις υψηλότερες τιμές τον μήνα

⁶ Halweil και Nierenberg 2007, 74-77.

Ιούλιο και τις χαμηλότερες τον μήνα Ιανουάριο. Αρκετές είναι οι ήπιες και οι ηλιόλουστες ημέρες, που παρατηρούνται στα μέσα του χειμώνα και ο σχετικά μεγάλος αριθμός ημερών τροπικών συνθηκών αλλά και η ελάττωση των βροχών το καλοκαίρι.⁷

Η επιλογή των ποικιλιών των οπωροφόρων/καρποφόρων δένδρων και των οπωροκηπευτικών ειδών αλλά και η κατανομή τους, έγινε με γνώμονα κυρίως την προσαρμοστικότητα τους στο μικρό-κλίμα της γεωγραφίας της πόλης. Τέλος, σημαντικό κριτήριο αποτέλεσε ο βαθμός απαίτησης σε καλλιεργητικές φροντίδες και εν γένει σε εισροές ενέργειας καθώς και η παραγωγή καρπών χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες στην αξιοποίηση τους.

Η οικολογική-οικονομική διαχείριση των περικλειομένων στην πρόταση καλλιεργειών αποτελεί ζωτική ρύθμιση για την επιτυχή λειτουργική ενσωμάτωση τους στην έκτασή του πάρκου. Οι καλλιεργητές θα επιλέγονται κατόπιν κλήρωσης και, με την παροχή ενός χαμηλού αντιτίμου (ή δωρεάν) στον δήμο, θα καλλιεργούν συλλογικά, με στόχο να καλύψουν πρώτα τις προσωπικές διατροφικές τους ανάγκες και να διαθέσουν το υπόλοιπο ποσοστό της παραγωγής τους στην υπαίθρια αγορά που κωροθετείται βορειοδυτικά του πάρκου. Με αυτό τον τρόπο διασφαλίζεται ο εφοδιασμός των δημοτών με υψηλής ποιότητας τρόφιμα απαλλαγμένα από πρόσθετες βιομηχανικές επεξεργασίες που αυξάνουν το κόστος τους μειώνοντας την ποιότητά τους, ενώ παράλληλα δημιουργούνται πολλές νέες θέσεις απασχόλησης για την συγκομιδή, την αποθήκευση, την διανομή, την παρασκευή γευμάτων καθώς και την συσκευασία και πώλησή τους.

ΚΑΘΕΤΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ ΣΕ ΕΛΕΓΧΟΜΕΝΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΑ

Οι κάθετες καλλιέργειες αποτελούν ένα προηγμένο επαναστατικό γεωργικό σύστημα, που πραγματοποιείται σε ελεγχόμενο περικλειστο περιβάλλον εφαρμοσμένων ήπιων τεχνολογιών, όπως ήδη αναλύθηκε. Στο οικόπεδο αποφασίστηκε η εγκατάσταση τους στα δέκα (10) κτίρια των πρώην αποθηκών ώστε να είναι πλήρως προστατευμένες από τις εξωτερικές καιρικές μεταβολές, (τον καιρό). Η μέθοδος που κρίθηκε καταλληλότερη να εφαρμοστεί είναι η υδροπονία. Τα φυτά αναπτύσσονται χωρίς τη χρήση εδαφικού στρώματος επειδή η τροφοδοσία τους εξασφαλίζεται με κατάλληλο υδατικό διάλυμα. Το

θρεπτικό διάλυμα αποτελείται από νερό μέσα στο οποίο βρίσκονται διαλυμένα, όλα τα απαραίτητα ανόργανα στοιχεία που χρειάζονται τα φυτά για την ανάπτυξή τους.⁸ Η διαχείριση και ο έλεγχος των καλλιεργειών θα πραγματοποιείται από εξειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό με γνώση των απλών τεχνικών συστημάτων που απαιτούνται. Ορισμένοι χώροι θα είναι διαθέσιμοι για επίσκεψη στους/στις μαθητές/τριες-πολίτες για εκπαιδευτικούς αλλά και αισθητικούς σκοπούς ενώ η διάθεση των παραγομένων προϊόντων θα γίνεται αποκλειστικά στην αγορά που θα λειτουργεί εντός του χώρου.

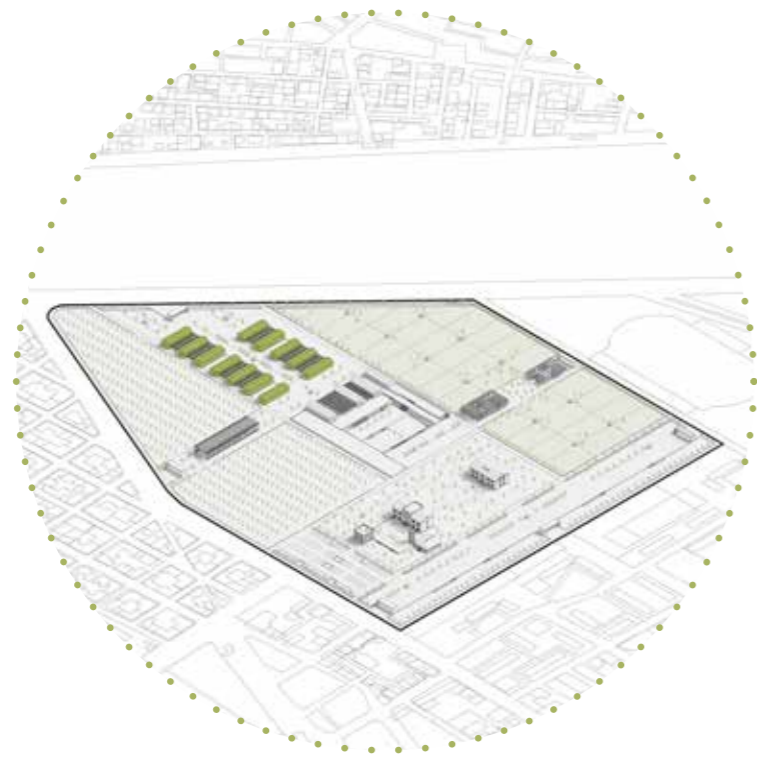
Η ετήσια υψηλή στάθμη ηλιοφάνειας και θερμοκρασίας της περιοχής, καθιστά εφικτή την κάλυψη των θερμικών απαιτήσεων των υδροπονικών καλλιεργειών, εξολοκλήρου, από τα συστήματα ίδιο -παραγωγής ενέργειας που τοποθετούνται στις στέγες των αποθηκών. Επιλέγεται να εγκατασταθεί σύστημα λυχνιών LED οι οποίες καταναλώνουν ελάχιστη ενέργεια και έχουν μικρό θερμικό αποτύπωμα. Τα φυτά θα μεγαλώνουν σε ένα περιβάλλον συνεχούς ροής τεχνητής ακτινοβολία, γεγονός που θα τους επιτρέπει να αναπτύσσονται με ταχείς ρυθμούς και να αποδίδουν συνεχείς συγκομιδές. Οι καλλιέργειες που επιλέχθηκαν είναι τα πράσινα φυλλώδη λαχανικά, τα κηπευτικά και τα βότανα, μιας και λόγω του περιορισμένου όγκου τους είναι εύκολο να ευδοκιμήσουν σε χώρους περιορισμένης έκτασης.

Αν και η υδροπονία απαιτεί ένα σημαντικό επενδυτικό κόστος, αποβαίνει μακροπρόθεσμα οικονομικότερη εξαιτίας της βέλτιστης απόδοσης της με παραγωγή πολλαπλασίων ποσοτήτων, σε λιγότερο χώρο και χρόνο, και με μηδαμινή περιβαλλοντική και διατροφική επιβάρυνση, καθώς τα προϊόντα που προκύπτουν είναι πλήρως απαλλαγμένα από φυτοφάρμακα και χημικά λιπάσματα. Παράλληλα, με την μέθοδο της υδροπονίας επιτυγχάνεται ο άμεσος και ευχερής έλεγχος του υδατικού δυναμικού της ριζόσφαιρας ώστε να περιορίζεται εξαιρετικά η άσκοπη, συνήθως, χρήση νερού.

Παρ' όλο που η υδροπονία έχει αρκετά πλεονεκτήματα σε σύγκριση με την συμβατική γεωργία στο έδαφος, κρίνεται απαραίτητη η σύμπραξη και η παράλληλη λειτουργία ελεύθερων στον καιρό λαχανόκηπων ώστε να επιτυγχάνεται ο στόχος της ενεργειακής και διατροφικής αυτονομίας και αυτοδιάθεσης.

⁷ Ε. Γαβριλίδου κ.α. “ *Urban Agriculture in Thessaloniki. An Academic Project Meets Reality*”, 158.

⁸ T. Garnett “ *Growing Food in Cities*”, (παρουσιάστηκε στο National Food Alliance and the SAFE Alliance working party on Growing Food in Cities , Λονδίνο, Νοέμβριος 27, 1996).

ΚΑΘΕΤΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ
ΣΕ ΕΛΕΓΧΟΜΕΝΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

ΣΠΑΝΑΚΙ

ΜΑΡΟΥΛΙ

ΡΟΚΑ

ΚΑΛΕ

ΜΟΥΡΑ

GOJI BERRY

ΜΥΡΤΙΛΑ

ΙΠΠΟΦΑΕΣ

ΡΕΒΥΘΙΑ

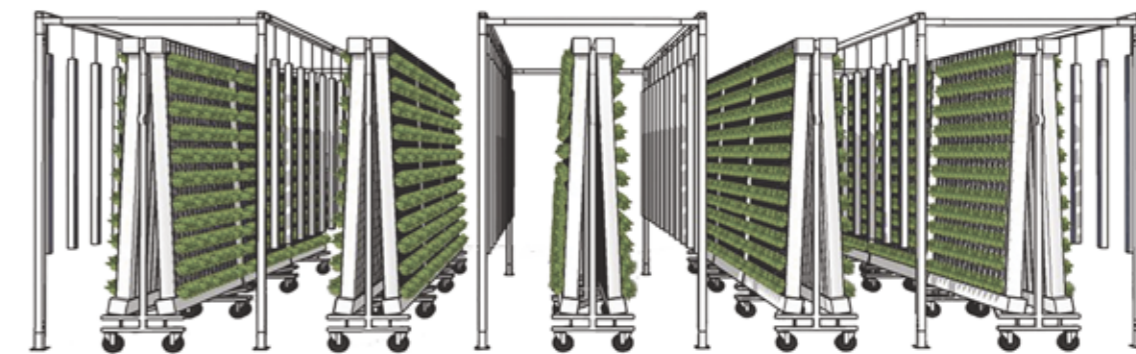
ΚΟΚΚΙΝΗ ΦΑΚΗ

ΚΟΚΚΙΝΑ ΦΑΣΟΛΙΑ

ΦΑΚΗ

ΒΙΩΣΙΜΕΣ ΒΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΔΑΦΟΥΣ

Αστικοί Λαχανόκηποι

Οι λαχανόκηποι είναι συλλογικές καλλιέργειες κάθε είδους κηπευτικών φυτών οι οποίοι ενισχύουν επικουρικά τις κάθετες καλλιέργειες συμβάλλοντας στην τοπική παραγωγή υψηλής ποιότητας τροφής και την ήπια οικονομική ενίσχυση πολιτών, καλύπτοντας τις άμεσες ανάγκες τους. Σε έκταση 28 στρεμμάτων, βορειοανατολικά, προτείνεται (σχεδιάστηκε) η εγκατάσταση λαχανόκηπων χωρίς χημικά πρόσθετα που θα διαμερίζονται σε επιμέρους τμήματα. Στην έκταση προβλέπονται εγκαταστάσεις αποθήκευσης των εργαλείων και ξεκούρασης για τους καλλιεργητές.

Λαμβάνοντας υπόψη το μικρόκλιμα φαίνεται εφικτή η καλλιέργεια των συνηθέστερων οπωροκηπευτικών φυτών (ντομάτες, πιπεριές, μελιτζάνες, πράσο, κρεμμύδι κτλ).

Το σύστημα διαχείρισης θα στηριχτεί στην ελεύθερη συμμετοχή στα διακριτά στάδια καλλιέργειας-παραγωγής και τις αρμοδιότητες διανομής-εφοδιασμού. Την διαδικασία και την επίβλεψη της παραγωγής θα συντονίζει ο δήμος Αμπελοκήπων-Μενεμένης ρυθμίζοντας την λειτουργία τους και η παραγωγή θα χρησιμοποιείται για ιδιο-κατανάλωση και κάθε πλεόνασμα θα διατίθεται στην δημόσια υπαίθρια αγορά.

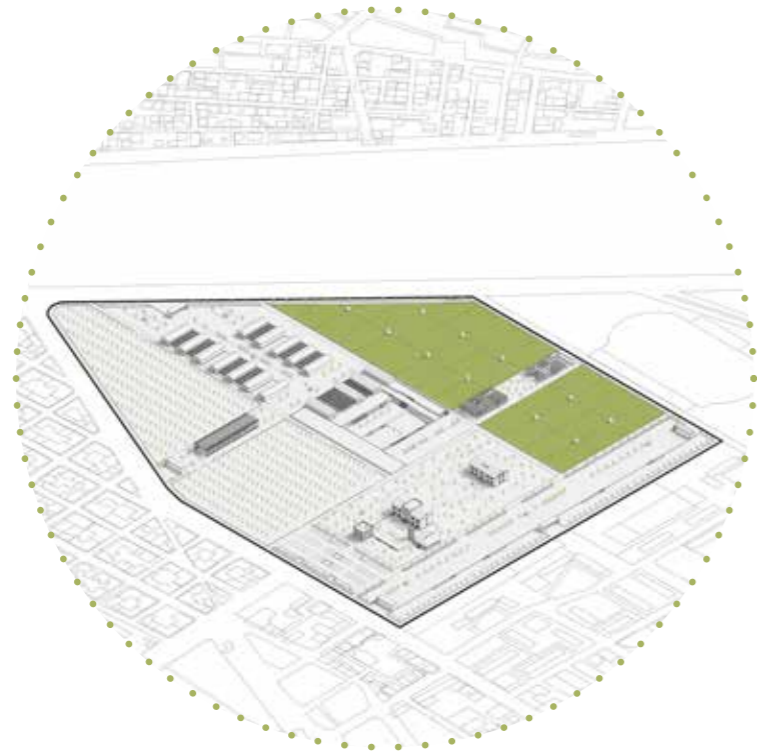
Αστικός Δενδρόκηπος

Προτείνεται η δημιουργία δεντρόκηπου βορειοδυτικά του οικοπέδου σε έκταση 37 στρεμμάτων. Η φύτευση σε αποστάσεις 6-8 μέτρων ανάλογα με το είδος των δένδρων, εφαρμόζεται για την σωστή εκτέλεση των καλλιεργητικών εργασιών αλλά και την κίνηση των εργατών συγκομιδής και των επισκεπτών.

Σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά του μικροκλίματος προτείνεται η καλλιέργεια οπωροφόρων-καρποφόρων δέντρων (αμυγδαλιές, βυσσινιές, δαμασκηνιές, ελιές κτλ.) τα οποία, επιπροσθέτως, επιδρούν θετικά στο τοπικό φυσικό περιβάλλον, βελτιώνοντας αρκετά τον αέρα, παρέχοντας σκίαση και δροσιά ιδιαίτερα κατά τη θερινή περίοδο. Διάσπαρτα δασικά είδη, όπως Κυπαρίσσια, Κουκουναριές και Ακακίες, τα οποία προϋπήρχαν στην περιοχή του δεντρόκηπου, θα ενισχύσουν την βιοποικιλότητα της περιοχής και την αισθητική απόλαυση της βλάστησης.

Η ενσωμάτωση του δεντρόκηπου συμβάλλει στις διεργασίες κοινωνικοποίησης και συλλογικής αλληλεπίδρασης, ιδίως των νεότερων πολιτών, που θα συμμετέχουν ενεργά στην φροντίδα των δέντρων. Ο αστικός δεντρόκηπος θα λειτουργήσει ως σημαντικό εκπαιδευτικό εργαλείο ενισχύοντας καταλυτικά την υπόθεση της ήπιας αειφόρου ανάπτυξης, δίνοντας στους πολίτες την ευκαιρία συμμετοχής σε δράσεις προστασίας του περιβάλλοντος.

ΒΙΩΣΙΜΕΣ ΒΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ
ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΔΑΦΟΥΣ | ΑΣΤΙΚΟΣ ΛΑΧΑΝΟΚΗΠΟΣ

ΡΙΓΑΝΗ

ΛΕΒΑΝΤΑ

ΦΑΣΚΟΜΗΛΟ

ΘΥΜΑΡΙ

ΝΤΟΜΑΤΑ

ΠΑΤΑΤΑ

ΠΙΠΕΡΙΑ

ΚΡΕΜΜΥΔΑΚΙ

ΚΑΛΑΜΠΟΚΙ

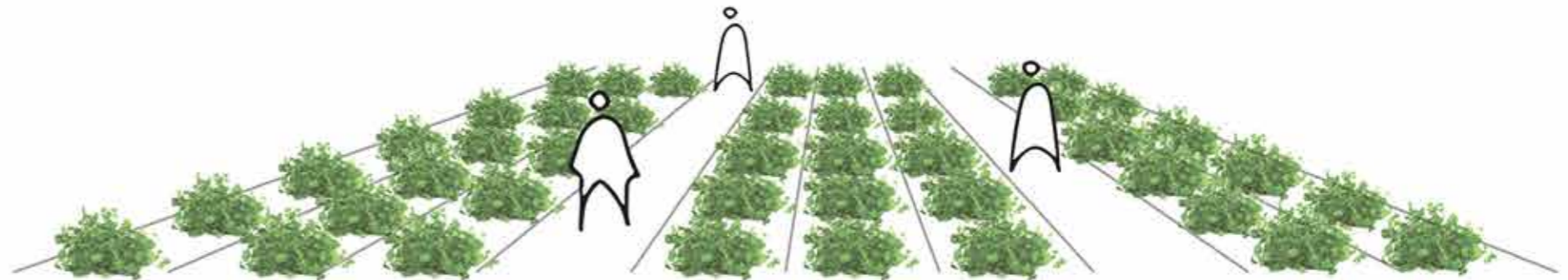
ΣΙΤΑΡΙ

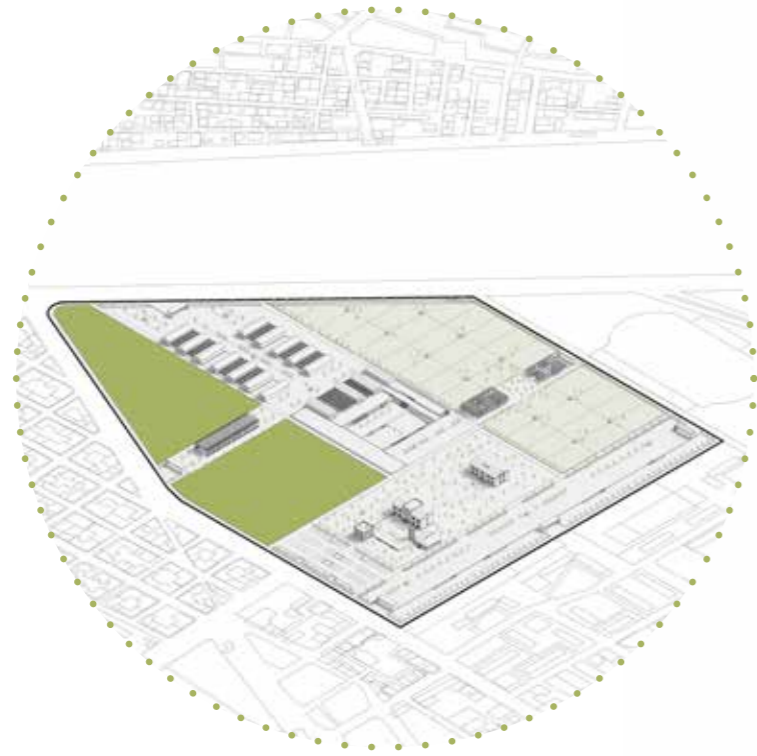

ΚΑΡΟΤΑ

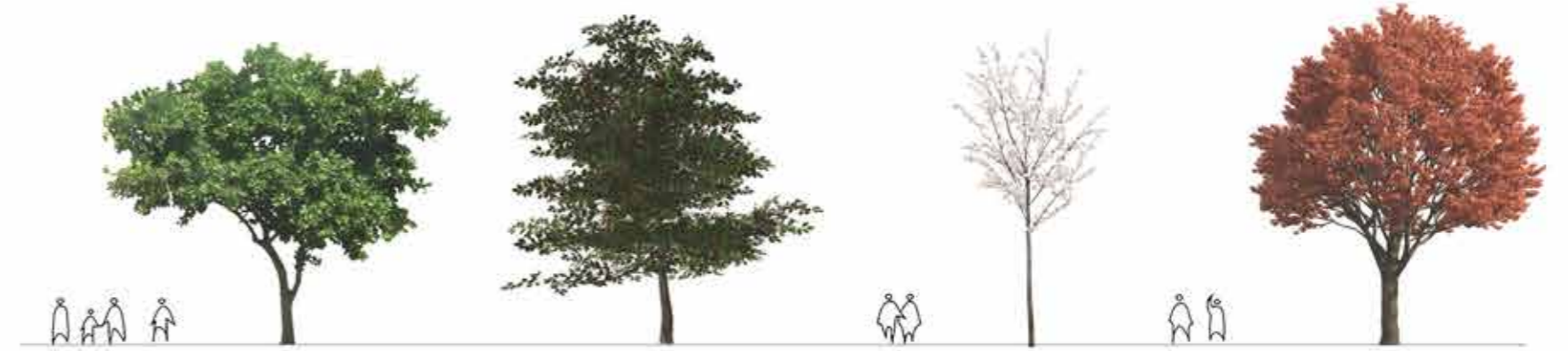

ΑΡΑΚΑΣ

**ΒΙΩΣΙΜΕΣ ΒΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ
ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΔΑΦΟΥΣ | ΑΣΤΙΚΟΣ ΔΕΝΔΡΟΚΗΠΟΣ**

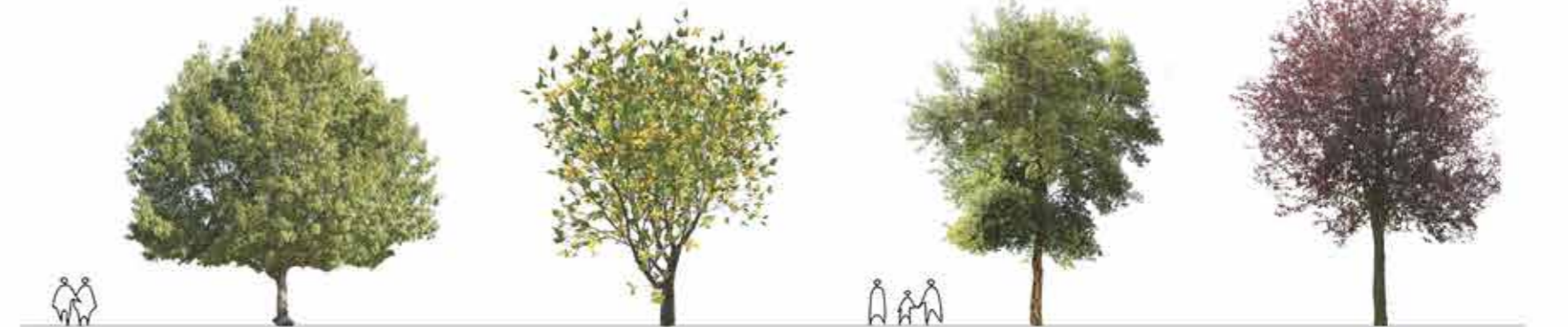

ΣΥΚΙΑ

ΚΡΑΝΙΑ

ΑΜΥΓΔΑΛΙΑ

ΣΦΕΝΔΑΜΟΣ

ΚΑΣΤΑΝΙΑ

ΛΕΜΟΝΙΑ

ΒΕΛΑΝΙΔΙΑ

ΔΑΜΑΣΚΗΝΙΑ

ΚΕΡΑΣΙΑ

ΚΑΡΥΔΙΑ

ΡΟΔΙΑ

ΕΛΙΑ

Ο σκοπός του σχεδιασμού του πάρκου καλλιεργειών είναι η περιβαλλοντική αναβάθμιση του τόπου. Με σχεδιαστικό γνώμονα την αειφορία του οικοσυστήματος, η πρότασή μας περιλαμβάνει δύο παράλληλες στρατηγικές. Την ανανέωση και την στοχευμένη προστασία της υφισταμένης βλάστησης και την φύτευση και χωρική διαμόρφωση νέων ειδών.

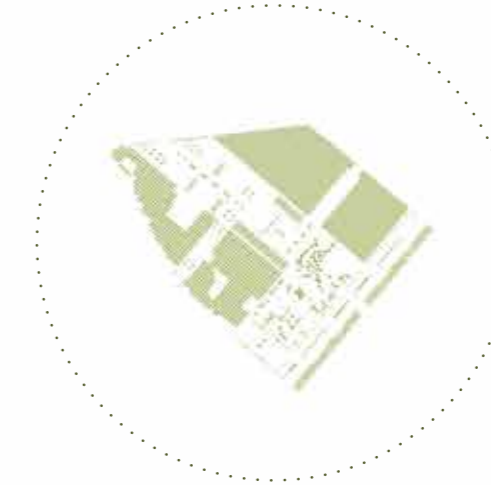
Η υφισταμένη βλάστηση που συντηρείται, αρκετά, θα εμπλουτιστεί με δέντρα και θάμνους δημιουργώντας ένα χώρο πρασίνου με πολλαπλές ποικιλίες φυτών, ένα φυσικό παραγωγικό σύστημα, χωρίς διακοπές, που ενισχύει την αστική οικιστική ποιότητα, φιλτράρει τον αέρα και εμπλουτίζει αισθητικά το περιβάλλον της πόλης. Ο σκοπός αυτής της σχεδιαστικής πολιτικής προσέγγισης είναι η ταχεία αύξηση της δενδρώδους κάλυψης. Αυτό θα επιτευχθεί με νέες φυτεύσεις κωνοφόρων και πλατύφυλλων ειδών δέντρων, καθώς και φύτευση διάσπαρτων ομάδων δέντρων σε συνδυασμό με ζώνες θάμνων και εκτεταμένες επιφάνειες χλοοτάπητα.

Αυτή η σχεδιαστική στρατηγική ενίσχυσης της φυτολογικής συλλογής του πάρκου, οδηγεί και στη δημιουργία ενός "αστικού δάσους" έκτασης 20 στρεμμάτων, το οποίο θα πλαισιώσει τις υπάρχουσες κτιριακές εγκαταστάσεις, καθώς και τις υφιστάμενες περιπατητικές διαδρομές, βελτιώνοντας το αστικό μικροκλίμα. Η σωστή οικολογική ενοποίηση της υφιστάμενης βλάστησης με την νέα θα αναβαθμίσει το οικοσύστημα.

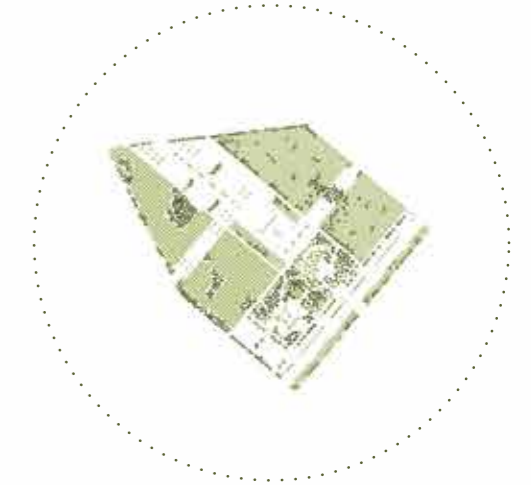
Η επιλογή και η χρήση των φυτικών ειδών, έγινε με γνώμονα την αισθητική και οικολογική επάρκεια του υπάρχοντος τοπίου. Ο σχεδιασμός των χώρων πρασίνου μελετήθηκε και προτείνεται παραδειγματικά συνδυασμένος με τα εδραιωμένα μεγέθη των ανοιχτών χώρων, τις προβλεπόμενες χρήσεις, το εσωτερικό δίκτυο κυκλοφορίας του πάρκου, την εξασφάλιση της προσπελασιμότητας των χώρων αυτών από τους πολίτες και τις οπτικές φυγές του ευρύτερου περιβάλλοντα χώρου.

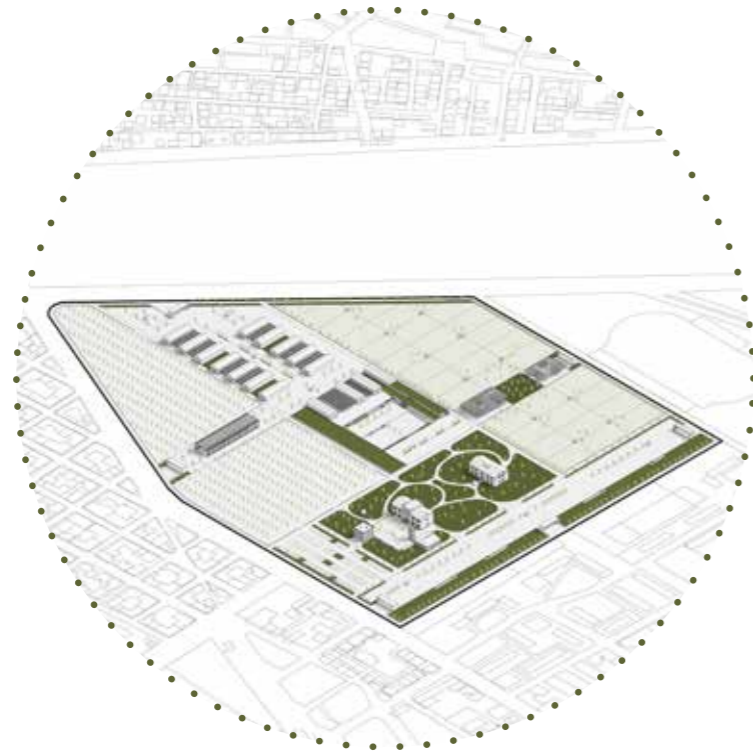
ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΒΛΑΣΤΗΣΗ

ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΒΛΑΣΤΗΣΗΣ

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΚΑΙ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΒΛΑΣΤΗΣΗΣ

ΛΟΙΠΗ ΦΥΤΟΚΑΛΥΨΗ

ΠΕΥΚΟ

ΠΟΥΡΝΑΡΙ

ΕΥΚΑΛΥΠΤΟΣ

ΕΛΑΤΟ

ΠΡΟΥΝΟΣ

ΚΕΔΡΟΣ

ΔΡΥΣ

ΑΚΑΚΙΑ

ΠΛΑΤΑΝΟΣ

ΚΟΥΚΟΥΝΑΡΙΑ

ΠΥΡΑΚΑΝΘΟΣ

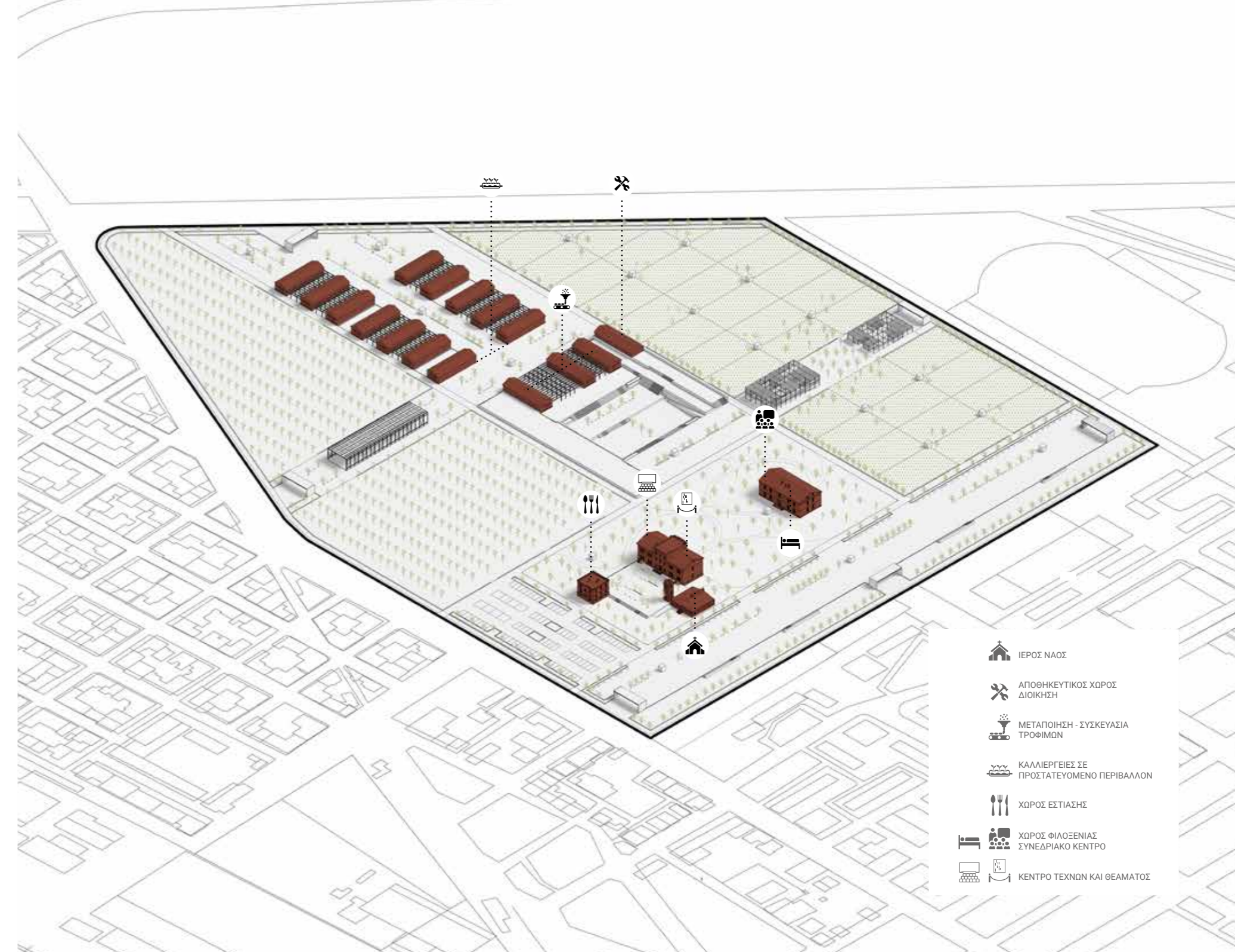
ΛΕΥΚΑ

Ο στρατηγικός σχεδιασμός της πρότασης προϋποθέτει την οικονομία του ισοζυγίου υπάρχοντος-νέου κτισμένου δυναμικού με γνώμονα την υιοθέτηση-εφαρμογή του μοντέλου της βιώσιμης οικολογίας της ανάπτυξης. Ως εκ τούτου, πρωταρχικός στόχος της εργασίας μας είναι οι προτεινόμενες νέες λειτουργίες να περιληφθούν στα υφιστάμενα κτίσματα, χωρίς να δεσμευτούν νέες επιφάνειες, πέραν των αναγκαίων προσθηκών που θα στεγάσουν τις βοηθητικές εγκαταστάσεις καθώς και των κατασκευών όπου θα ορίσουν λειτουργίες που θα ολοκληρώσουν τον χαρακτήρα του πάρκου καλλιέργειών.

Η διατήρηση του ελεύθερου, ανοικτού, χώρου και η εγκατάσταση νέων χρήσεων στα υπάρχοντα κτίρια, μετά τις απαραίτητες αρχιτεκτονικές-τεχνικές βελτιώσεις, διασφαλίζει το μέγιστο βαθμό ελεύθερου, ανοικτού, χώρου καλλιέργειών και αισθητικού πρασίνου στους πολίτες, σύμφωνα με την συνθετική πολιτική ιδέα της οργάνωση συναρθρωμένων λειτουργικών ενοτήτων, ώστε να αναδεικνύεται ο χαρακτήρας κάθε ενότητας, αλλά και να αλληλοσυμπληρώνονται ακριβώς. Η ακριβής λειτουργική ομαδοποίηση των κτιρίων-λειτουργιών δημιουργεί ικανές και αναγκαίες συνθήκες οργάνωσης του ελεύθερου χώρου σε θεματικές περιοχές, όπως διαφαίνεται και στις προτάσεις επανάχρησης που ακολουθούν.

Κατόπιν καταγραφής και αξιολόγησης του κτιριακού αποθέματος προτείνεται η κατεδάφιση ορισμένων κτιρίων και κατασκευών που βρίσκονται σε κακή κατάσταση, για τα οποία κρίνεται ασύμφορη οποιαδήποτε τεχνική προσπάθεια αποκατάστασης και αξιοποίησής τους. Τα κτίρια που έχουν υποστεί μικρής κλίμακας φθορές και επιδέχονται περιορισμένες επισκευαστικές παρεμβάσεις, για την αποκατάστασή τους ή είναι αξιόλογα ως προς την αρχιτεκτονική τυπολογία και την κατασκευαστική ιδιαιτερότητά τους, προτείνεται να διατηρηθούν. Στην αξιολόγηση αυτή λαμβάνεται φυσικά υπόψη και η διαβάθμιση του θεσμικού χαρακτηρισμού των κτιρίων ως διατηρητέων.

Στο κτίριο του πρώην Διοικητηρίου του στρατοπέδου προτείνεται να οργανωθούν εκθεσιακοί χώροι και αίθουσες θεαμάτων. Το μεγάλο διαθέσιμο εμβαδόν του κτιρίου επιτρέπει την οργάνωση και φιλοξενία μόνιμων ή περιοδικών εκθέσεων αλλά και πολύ-λειτουργικών χώρων με στόχο την εκπαιδευτική και κοινωνική-πολιτική δραστηριότητα και την διοργάνωση θεσμικών γιορτών των Δήμων. Οι πολιτιστικές-πολιτικές δραστηριότητες θα αναπτύσσονται και στον υπαίθριο περιβάλλοντα χώρο του κτιρίου. Στρατηγικός σκοπός είναι η εδραίωση του τοπικού δυναμικού της περιοχής, ως υποβάθρου εκδηλώσεων και πολιτιστικού

προορισμού.

Στο Κτίριο Θαλάμου Οπλιτών (Α) προτείνεται και έχουν σχεδιαστεί χώρος εστίασης και αναψυχής, όπου θα χρησιμοποιούνται φυτά, καρποί, λαχανικά που θα παράγονται στο πάρκο καλλιεργείων. Σημαντικό σχεδιαστικό-αισθητικό ερώτημα είναι η υπαίθρια προέκταση αυτών των λειτουργιών στον περιβάλλοντα χώρο. Στην εσωτερική ορθογώνια περιοχή-πλατεία που διαμορφώνεται από τη χωρική σχέση των δύο κτιρίων οργανώνεται ο υπαίθριος χώρος συλλογικών-κοινωνικών δραστηριοτήτων (γιορτές, συζητήσεις, συνεστιάσεις), σχετικών με τον ιδιαίτερο ιστορικό και πολιτισμικό χαρακτήρα της περιοχής. Τα κτίρια βρίσκονται, επιπροσθέτως, σε γειτνίαση με τον προβλεπόμενο χώρο στάθμευσης.

Στο Κτίριο Θαλάμου Οπλιτών (Β), νοτιοανατολικά προτείνεται και έχει σχεδιαστεί ξενοδοχειακή μονάδα μικρού δυναμικού για την υποστήριξη ομάδων (σχολεία, σύλλογοι περιβαλλοντικές ομάδες, συνέδρια) που επισκέπτονται το πάρκο για να ενημερωθούν για την ήπιας κλίμακας γεωργία, την τεχνολογία των καθέτων καλλιεργείων και τον τρόπο εφαρμογής της σε αστικό περιβάλλον. Επιπρόσθετα, το κτίριο προτείνεται να διαθέτει εγκαταστάσεις ώστε να λειτουργεί και ως συνεδριακό κέντρο.

Στο βορειοδυτικό άκρο του οικοπέδου, όπου υπάρχει το κτιριακό σύνολο των δώδεκα πρώην αποθηκών, έχει σχεδιαστεί η εγκατάσταση μονάδας καθέτων καλλιεργείων, όπως ήδη αναλύθηκε. Επιπροσθέτως, χωροθετείται η εγκατάσταση των υπηρεσιών διοίκησης, διαχείρισης και συντήρησης του μητροπολιτικού πάρκου καλλιεργείων καθώς και των αποθηκών υλικών και εξοπλισμού για τη συντήρηση των υποδομών.

Στον εγγύς εξωτερικό χώρο σε άμεση γειτνίαση με τα κτίρια έχουν σχεδιαστεί και προτείνονται οι βασικές υπαίθριες υποδομές για την ανάπτυξη οργανωμένης εκπαιδευτικής διαδικασίας, σε άμεση συνάρθρωση με τον πολυχώρο δια βίου μάθησης για το περιβάλλον και την αειφορία.

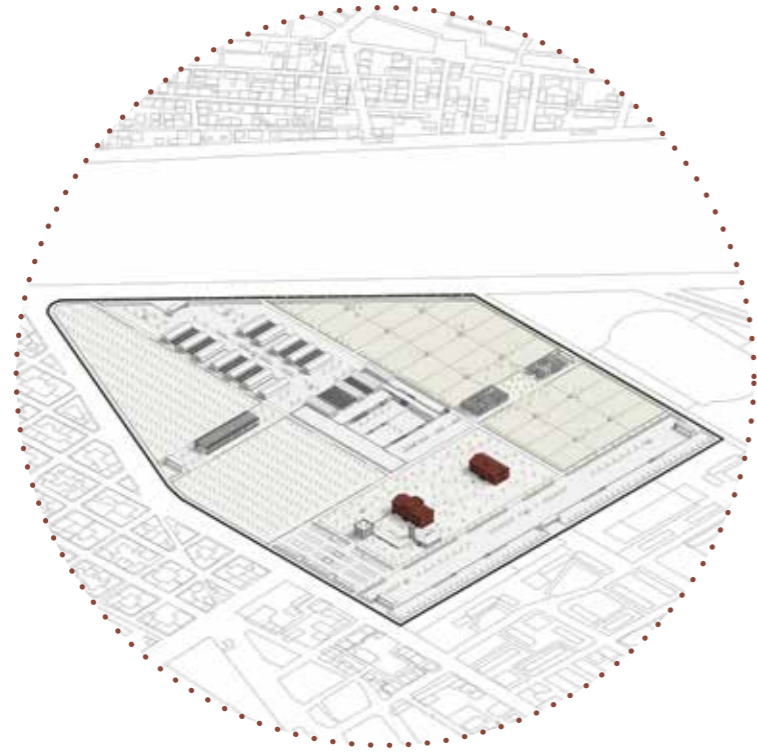
Η αναλυτική καταγραφή των κτισμάτων εντός του στρατοπέδου επέτρεψε τον εντοπισμό και την επιλογή τεσσάρων αποθηκών σε παράλληλη διάταξη όπου σχεδιάσαμε και προτείνουμε την εγκατάσταση των εργαστηρίων επεξεργασίας και ελέγχου ποιότητας των παραγομένων εδωδίων καρπών και φυτών, των χώρων συσκευασίας και διανομής καθώς και αίθουσες μεταποίησης των παραγομένων

προϊόντων του δενδρόκηπου και του λαχανόκηπου (σάλτσες, γλυκά του κουταλιού, παραδοσιακά ποτά), υπό την συλλογική εποπτεία των τοπικών συνεταιρισμών.

Ο χαρακτηρισμός των κτιρίων ως (παρά)δειγμάτων με τυπολογική, κατασκευαστική και μορφολογική αξία, επιβάλει τη πλήρη προστασία του κελύφους τους. Προτείνεται η διατήρηση των κτιρίων ως προς τα αρχιτεκτονικά στοιχεία τους τα οποία συνθέτουν την εξωτερική τους μορφή και τη βασική υποδιαίρεση των εσωτερικών τους χώρων. Κατά την αποκατάσταση, υιοθετήσαμε πλήρως τις αρχές του βιοκλιματικού σχεδιασμού για την εξασφάλιση ιδανικών συνθηκών θερμικής και οπτικής άνεσης, αξιοποιώντας στο μέγιστο δυνατό την ηλιακή ενέργεια και τις παραμέτρους του τοπικού κλίματος, ώστε να καλύπτονται πλήρως οι ενεργειακές ανάγκες. Στις οροφές των κτιρίων επιλέξαμε την εγκατάσταση φωτοβολταϊκών στοιχείων (panels) τα οποία συμβάλουν στην ιδιοπαραγωγή ενέργειας.

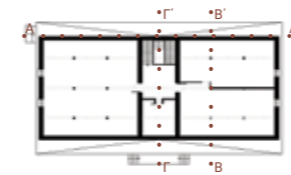
Η χωροθέτηση των χρήσεων είναι δυνατόν να μεταβληθεί από την δυναμική αλλαγή των δεδομένων. Κατανοούμε και σχεδιάζουμε σύμφωνα με την δυναμική της πρότασής μας που ενσωματώνει όλες τις σύγχρονες στρατηγικές για τις αστικές καλλιέργειες, την οικονομία-ιδιοπαραγωγή ενέργειας, τις αρχές του θεωρητικού συστήματος της αποανάπτυξης, την πολιτική στρατηγική των συλλογικών πρακτικών, την οικονομία της τοπικοποίησης και αναπτύσσεται-λειτουργεί σαν “ζωντανός οργανισμός” που εξελίσσεται και μετασχηματίζεται ασταμάτητα, ωριμάζοντας.

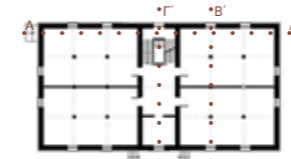

1. ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΘΕΑΜΑΤΟΣ
2. ΧΩΡΟΣ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ - ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

ΚΛΙΜΑΚΑ 1:500

ΚΑΤΟΨΗ Γ

ΚΑΤΟΨΗ Β

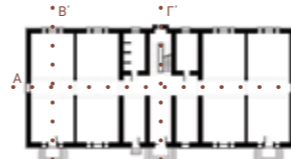
ΚΑΤΟΨΗ Α

ΚΑΤΟΨΗ Γ

ΚΑΤΟΨΗ Β

ΚΑΤΟΨΗ Α

1.

ΟΨΗ Α

ΟΨΗ Β

ΟΨΗ Γ

ΟΨΗ Δ

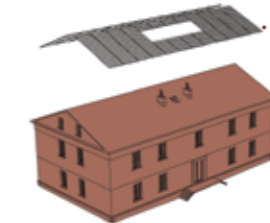
ΤΟΜΗ Α-Α'

ΤΟΜΗ Β-Β'

ΤΟΜΗ ΓΓ'

ΦΩΤΟΒΟΛΤΑΪΚΑ ΠΑΝΕΛ

2.

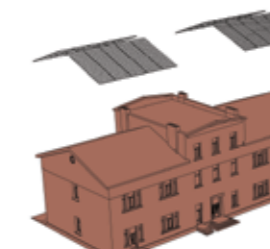
ΤΟΜΗ Α-Α'

ΤΟΜΗ Β-Β'

ΤΟΜΗ ΓΓ'

ΦΩΤΟΒΟΛΤΑΪΚΑ ΠΑΝΕΛ

ΟΨΗ Α

ΟΨΗ Β

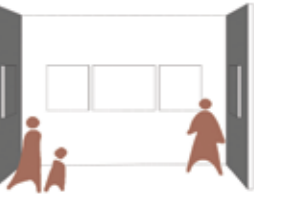

ΟΨΗ Γ

ΟΨΗ Δ

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΤΕΧΝΗΣ

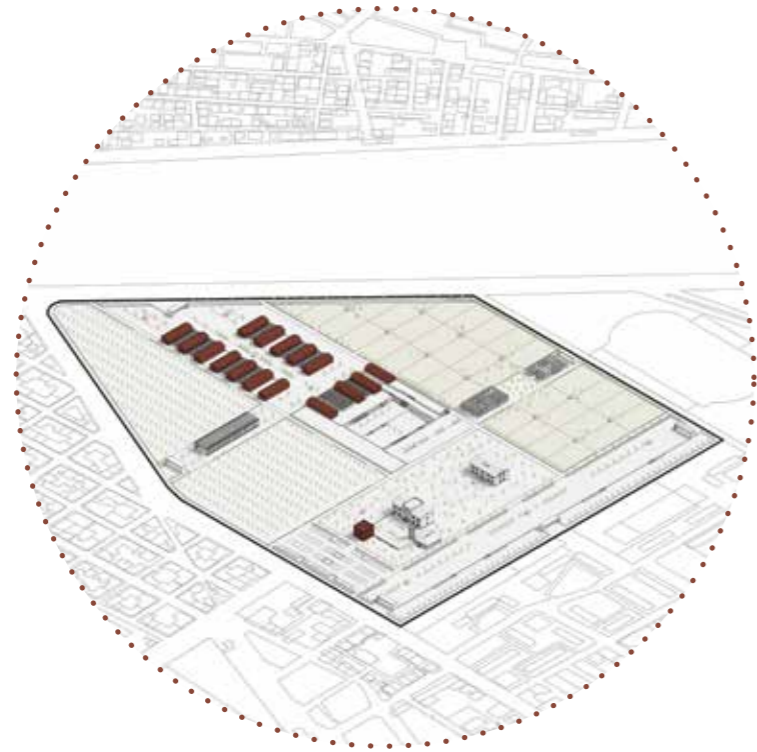
ΘΕΑΜΑ - ΠΡΟΒΟΛΕΣ

ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ

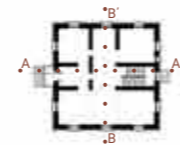

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΙΣ

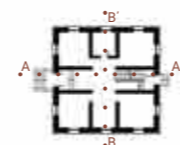

1. ΧΩΡΟΣ ΕΣΤΙΑΣΗΣ
2. ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑΚΟΙ ΧΩΡΟΙ

ΚΛΙΜΑΚΑ 1:500

ΚΑΤΟΨΗ Β

ΚΑΤΟΨΗ Α

ΤΟΜΗ Α-Α'

ΤΟΜΗ Β-Β'

ΦΩΤΟΒΟΛΤΑΪΚΑ ΠΑΝΕΛ

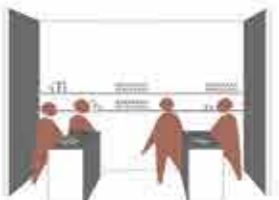
ΕΣΤΙΑΣΗ

ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ ΜΑΓΕΙΡΙΚΗΣ

ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ ΣΕ ΕΛΕΓΧΟΜΕΝΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ-ΣΥΣΥΚΕΥΑΣΙΑ ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ

1.

2.

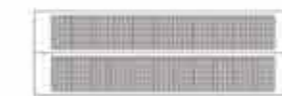
ΟΨΗ Α

ΟΨΗ Β

ΦΩΤΟΒΟΛΤΑΪΚΑ ΠΑΝΕΛ

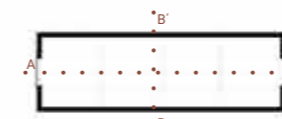
ΑΝΟΨΗ

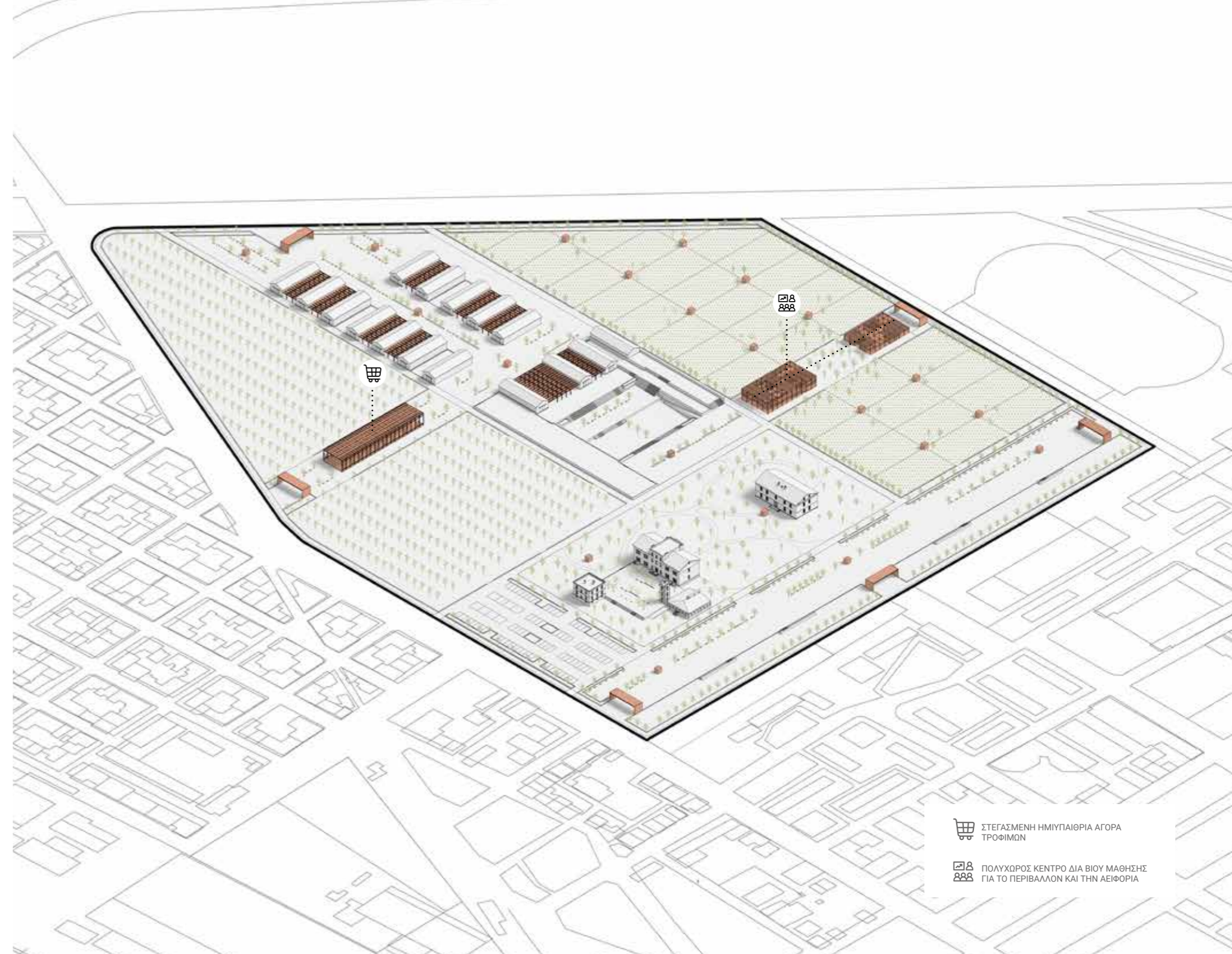
ΤΟΜΗ Α-Α'

ΤΟΜΗ Β-Β'

ΚΑΤΟΨΗ

🛒 ΣΤΕΓΑΣΜΕΝΗ ΗΜΙΥΠΑΙΘΡΙΑ ΑΓΟΡΑ ΤΡΟΦΙΜΩΝ

🏠🌳 ΠΟΛΥΧΩΡΟΣ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΙΑ

Το μεγαλύτερο ποσοστό των χρήσεων του πάρκου στεγάζεται στο υφιστάμενο κτιριακό απόθεμα, το οποίο επισκευάζεται, αναδιαμορφώνεται και επαναχρησιμοποιείται, όπως αναλύθηκε. Η διατήρηση σημαντικού αδόμητου χώρου συνιστά βασικό στόχο της πρότασης αξιοποίησης του πρώην στρατοπέδου, έτσι οι νέες κατασκευές που σχεδιάστηκαν (κτιριακές και εξοπλισμού) επιδιώκεται να είναι ήπιας κλίμακας και να μην αλλοιώνουν-υποβαθμίζουν το φυσικό περιβάλλον. Στα πλαίσια αυτά Μελετήσαμε και εντάξαμε συνθετικά τις παρακάτω δομές-λειτουργίες:

ΣΤΕΓΑΣΜΕΝΗ ΗΜΙ-ΥΠΑΙΘΡΙΑ ΑΓΟΡΑ ΤΡΟΦΙΜΩΝ

Στο δυτικό άκρο του οικοπέδου. Επί του άξονα διάσχισης των οπωροφόρων καλλιεργειών, σχεδιάσαμε επιμήκη, διαμπερή, μεταλλική κατασκευή ορθογωνικής διατομής, με προσαρτημένη επίπεδη ενεργειακή οροφή. Η ημι-υπαίθρια, αυτή, κατασκευή θα λειτουργεί ως στεγασμένη εμπορική αγορά τροφίμων, αποκλειστικά από το πάρκο καλλιεργειών, αποτελώντας, έτσι, τον άμεσο λειτουργικό σύνδεσμο-κόμβο παραγωγής κατανάλωσης.

Η τοπική αγορά θα προσφέρει τη δυνατότητα στους πολίτες του Δήμου Αμπελοκήπων-Μενεμένης, αλλά και των γειτνιαζόντων Δήμων, να καλύπτουν τις διατροφικές ανάγκες τους μέσα από ένα εύρος φρέσκων και ήπια μεταποιημένων φρούτων, και λαχανικών, σε τιμές πολύ χαμηλότερες του κόστους, εξαιτίας της εκμηδένισης του μεταφορικού-εμπορικού κόστους των παραγόμενων προϊόντων. Εκτός από την εμπορική λειτουργία, στο χώρο της στεγασμένης αγοράς θα συνυπάρχουν λειτουργίες αναψυχής (εστιατόριο, καφενείο) για την κατανάλωση των προϊόντων (φυτά, λαχανικά, καρποί), ενώ παράλληλα θα φιλοξενούνται τοπικές συλλογικές δράσεις (διαλέξεις, συγκεντρώσεις, συνελεύσεις) και θεματικές εκθέσεις. Η έκταση, η γεωμετρική-αρχιτεκτονική συνάρθρωση των λειτουργιών και η κομβική θέση του χώρου, επιτρέπει την προσέλευση μεγάλου αριθμού πολιτών, την ομαλή λειτουργία και την ταχεία ή ανέμελη σχέση συμβίωσής τους με τον τόπο. Είτε ως παραγωγών είτε ως καταναλωτών, αναπτύσσοντας αλληλέγγυες σχέσεις εμπιστοσύνης, ενισχύοντας σωστά την τοπική οικονομία.

Η μορφή του στεγάστρου ακολουθεί τις επιταγές του σκοπού που προστατεύει. Με στόχο την ολοκληρωμένη περιβαλλοντική ισορροπία (μηδέν οικολογικό αποτύπωμα), το στέγαστρο της αγοράς σχεδιάστηκε με λεπτόκορμα μεταλλικά στοιχεία, από ανακυκλωμένα υλικά, πάνω στα οποία προσαρτήθηκε ελαφριά

οροφή με φωτοβολταϊκά κύτταρα. Με αυτό τον τρόπο θεωρούμε πως μπορεί να επιτευχθεί η μέγιστη ενεργειακή αυτάρκεια και παράλληλα η προστασίας από τις καιρικές συνθήκες (βροχή, άνεμος, θερμοκρασία ;). Ιδιαίτερη σχεδιαστική-κατασκευαστική σημασία δόθηκε, στην προσπέλαση-αντοχή του δαπέδου του χώρου με την πρόταση ανθεκτικής κατασκευής.

ΠΟΛΥΧΩΡΟΣ - ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΙΑ

Στο βορειοδυτικό τμήμα του πάρκου σχεδιάσαμε ημι-υπαίθρια μεταλλική δομή όπου προσαρτώνται περίπτερα. Η εγκατάσταση-κατασκευή θα περιέχει χώρους εκπαίδευσης των ευρωπαϊκών/εθνικών προγραμμάτων δια βίου μάθησης, με στόχο την διάχυση ιδεών-θεωριών-πρακτικών οι οποίες θα ενισχύσουν την στρατηγική της αστικής οικολογικής ισορροπίας και την συλλογική ποιότητα ζωής, Αναλυτικότερα, οργανωμένες ομάδες αλλά και μεμονωμένοι επισκέπτες θα επιμορφώνονται σχετικά με θέματα που αφορούν τις βιολογικές αγροτικές μεθόδους καλλιεργειών, την αειφόρα τοπική οικονομία και την ενεργειακή αυτονομία, την ανακύκλωση και την κομποστοποίηση.

Η εγκατάσταση σχεδιάστηκε και προτείνεται ως πρόγραμμα και δομή σύμφωνα με την φύση του σκοπού που θέλουμε να επιτελέσει, ακολουθώντας τους οικοδομικούς περιορισμούς του οικοπέδου σε τρισδιάστατο ορθογωνικό γραμμικό κάναβο, ακολουθώντας τους βασικούς συνθετικούς άξονες όπου αναπτύσσονται τα περιμετρικά υαλοστάσια. Η συνέχεια του κτιρίου διακόπηκε υποχρεωτικά ώστε να διατηρηθεί ανέπαφη η υπάρχουσα δασική έκταση αποδίδοντας δυο ξεχωριστές δομές/πτέρυγες με απόλυτη σχεδιαστική συσχέτιση. Ιδιαίτερη προσοχή αποδόθηκε στην εις ύψος διασύνδεση των επιπέδων, με διαδρόμους(-)ράμπες. Η προσθήκη φωτοβολταϊκών πάνελ σε επιλεγμένα σημεία της οροφής συμβάλει στην ενεργειακή αυτονομία του κτιρίου, ενώ παράλληλα, σε συνδυασμό με τη πλούσια βλάστηση, ισοσταθμίζει το πλεονέκτημα επαρκούς ηλιασμού παρέχοντας ηλιοπροστασία με σκοπό την ολοκληρωμένη σκίαση.

Η συνεισφορά του κέντρου περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στη διαμόρφωση της δημόσιας συμπεριφοράς που θα σέβεται και θα προφυλάσσει το περιβάλλον καθώς και η διευρυμένη λειτουργική ποικιλία του συνθέτει ένα ολοκληρωμένο υπόβαθρο χώρων και σχέσεων εκπαίδευσης συνδεδεμένο με ποικίλες συνεχείς δράσεις που ενισχύουν τις πολιτικές της αειφόρου αυτόνομης συλλογικής ζωής.

ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ ΜΙΚΡΗΣ ΚΛΙΜΑΚΑΣ | ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ

Εργαστήκαμε με σκοπό το σχεδιασμό πάρκου καλλιέργειών που να ανταποκρίνεται στο δημοτικό αίτημα αστικού πυρήνα ολοκληρωμένων εκπαιδευτικών υπηρεσιών και περιβαλλοντικών δράσεων, διαμορφώνοντας πρόσθετες κατασκευές μικρής κλίμακας οι οποίες θα εξυπηρετούν τις ανάγκες των επισκεπτών και θα προάγουν την ιδανική λειτουργία του χώρου. Οι κατασκευές αυτές περιγράφονται-σκολιάζονται παρακάτω :

Μικρής κλίμακας μεταλλικά στέγαστρα: Στον υπαίθριο χώρο τοποθετούνται, σημειακά, μικρής κλίμακας μεταλλικά στέγαστρα (3x2.90μ.), με ξύλινη επένδυση. Θα περιέχουν πινακίδες πληροφοριών, χάρτη του πάρκου με τις απαραίτητες σημάνσεις, καθώς και συστοιχία από βρύσες με τρεχούμενο νερό. Στο χώρο των καλλιέργειών θα λειτουργούν ως αποθηκευτικοί χώροι για τα εργαλεία και ως σημεία ανάπαυσης των καλλιεργητών.

Μεταλλικά σκίαστρα: Στον υπαίθριο χώρο, του χωρικού διάκενου ανάμεσα στους υφιστάμενους κτιριακούς όγκους των πρώην κτιρίων-αποθηκών, σχεδιάσαμε 9 μεταλλικά στέγαστρα ορθογωνικού σχήματος σε παράλληλη διάταξη, έτσι ώστε να ενοποιούν το κτιριακό σύνολο, προσφέροντας σκίαση, χώρους συνάντησης και συναναστροφής.

Καθιστικά: Το σύνολο των καθιστικών του πάρκου οργανώθηκε με δύο στρατηγικές. Την δημιουργία επαναλαμβανόμενων μονάδων καθιστικών (μιας, δύο, τριών θέσεων) και τη σύνθεσή τους με πολλαπλούς τρόπους ώστε να προκύπτουν ποικίλοι συνδυασμοί για κάθε διαφορετική ανάγκη των επισκεπτών.

Πύλες εισόδου: Για τις εισόδους του πάρκου σχεδιάσαμε μεταλλική πύλη εισόδου ορθογωνικού σχήματος, η οποία τοποθετήθηκε σε έξι σημεία της περιμέτρου. Στην κατασκευή προσαρτήθηκε κυβοειδής όγκος με υαλοστάσια, ενώ στην οροφή της εδράζονται φωτοβολταϊκά κύτταρα.

Όσον αφορά τα επίπεδα φωτισμού στο πάρκο επιχειρήσαμε μια πρώτη προσέγγιση αναφορικά με τις εντάσεις του τεχνητού φωτισμού, τις διαφοροποιήσεις θερμοκρασίας (απόχρωσης) ψυχρού και θερμού, και τις ελεγχόμενες αποκλίσεις από την πηγή στην περιφέρεια της διάχυσης.

Ο ηλεκτροφωτισμός του πάρκου περιλαμβάνει τις εξής ενότητες:

- Φωτισμός των κύριων αξόνων κίνησης

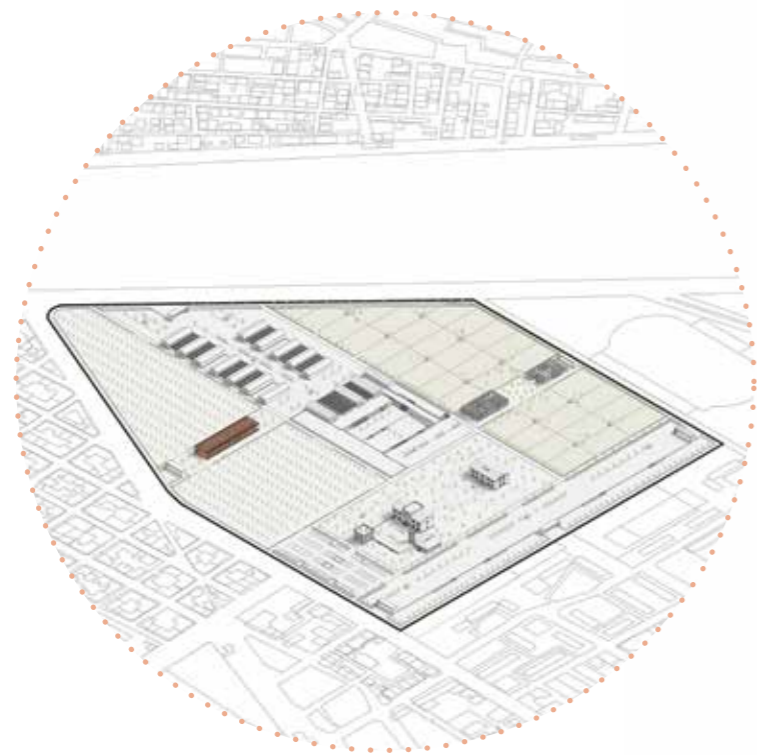
- Φωτισμός των εσωτερικών περιοχών πρασίνου

- Φωτισμός των οργανωμένων υπαίθριων χώρων-πλατειών

- Φωτισμός ανάδειξης των υφιστάμενων κτιρίων και κατασκευών

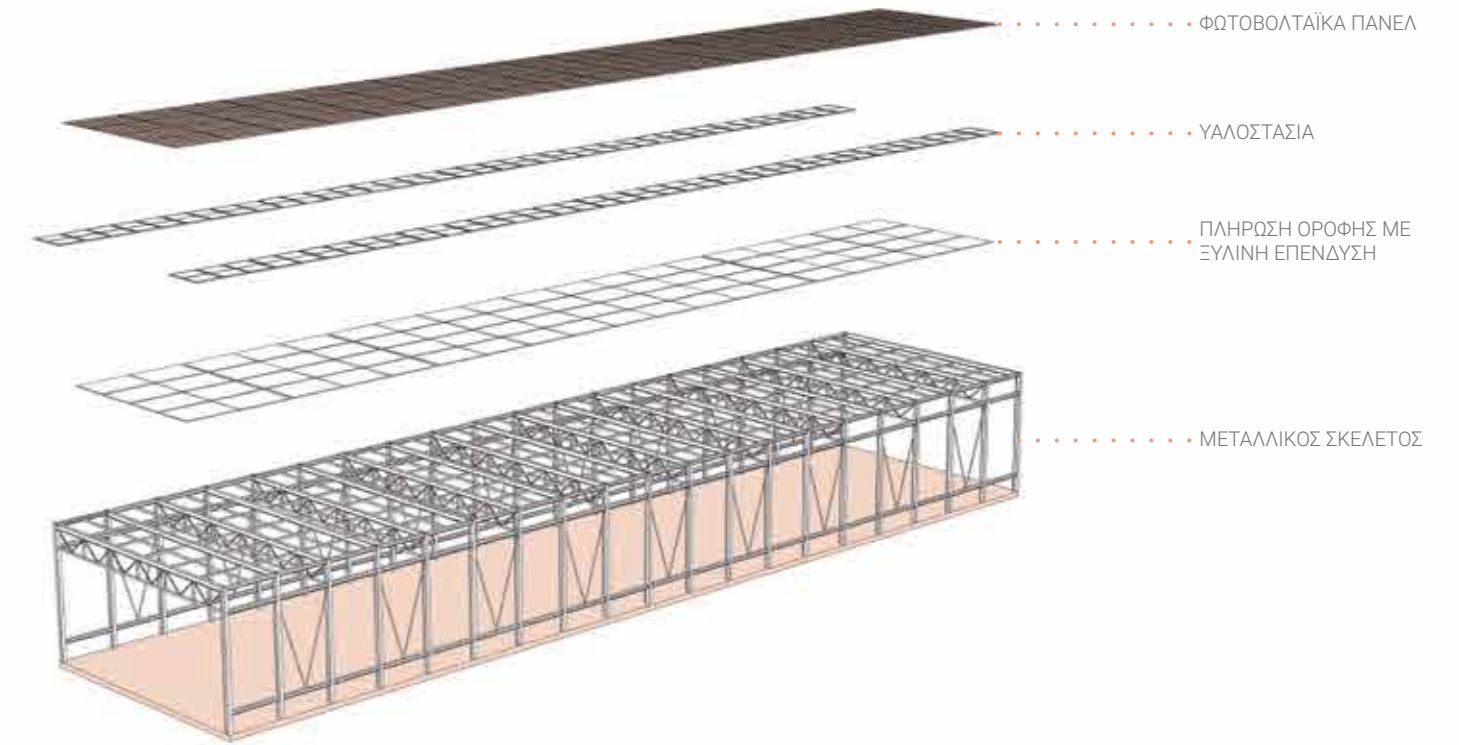
- Φωτισμός των υπαίθριων χώρων στάθμευσης και των οδών πρόσβασής τους

Το κάθε σύστημα συναρθρωμένων χώρων-λειτουργιών επιλέξαμε να φωτιστεί με ορισμένο τρόπο όπως φαίνεται στο διάγραμμα και τα σχέδια που παρουσιάζουμε.

ΣΤΕΓΑΣΜΕΝΗ ΗΜΙΥΠΑΙΘΡΙΑ ΑΓΟΡΑ ΤΡΟΦΙΜΩΝ

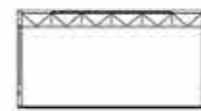
ΚΛΙΜΑΚΑ 1:200

ΟΨΗ Α

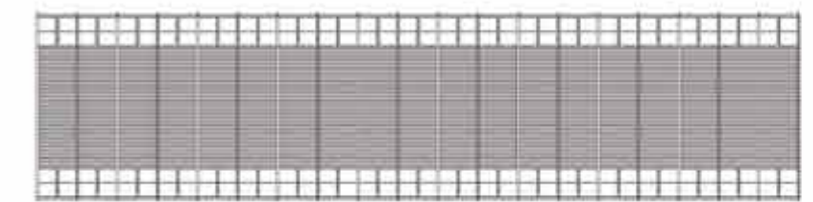
ΟΨΗ Β

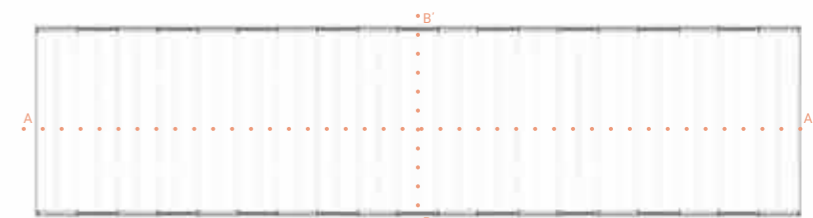
ΤΟΜΗ Α-Α'

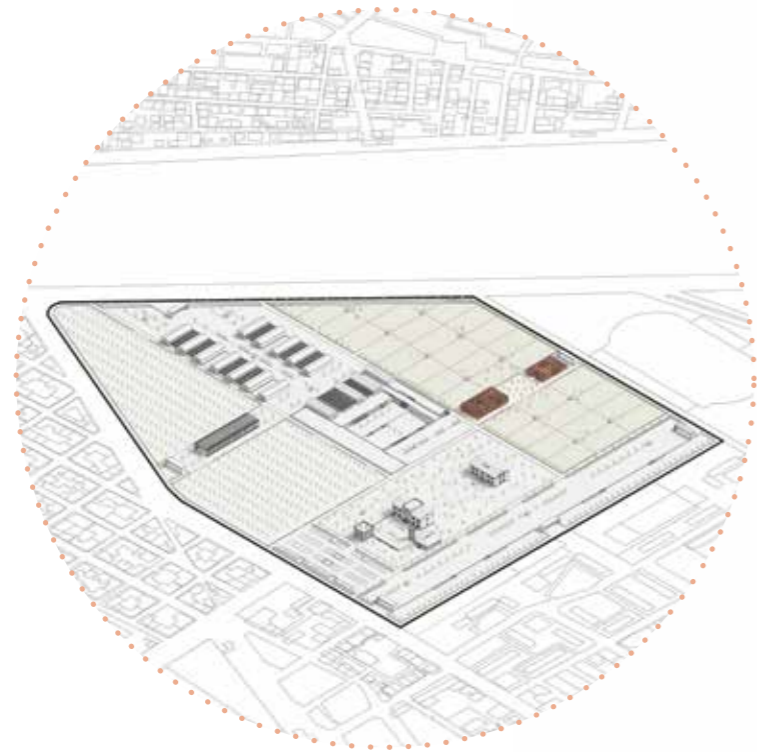
ΤΟΜΗ Α-Α'

ΑΝΟΨΗ

ΚΑΤΩΨΗ

**ΠΟΛΥΧΩΡΟΣ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ
ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΛΕΙΦΟΡΙΑ**

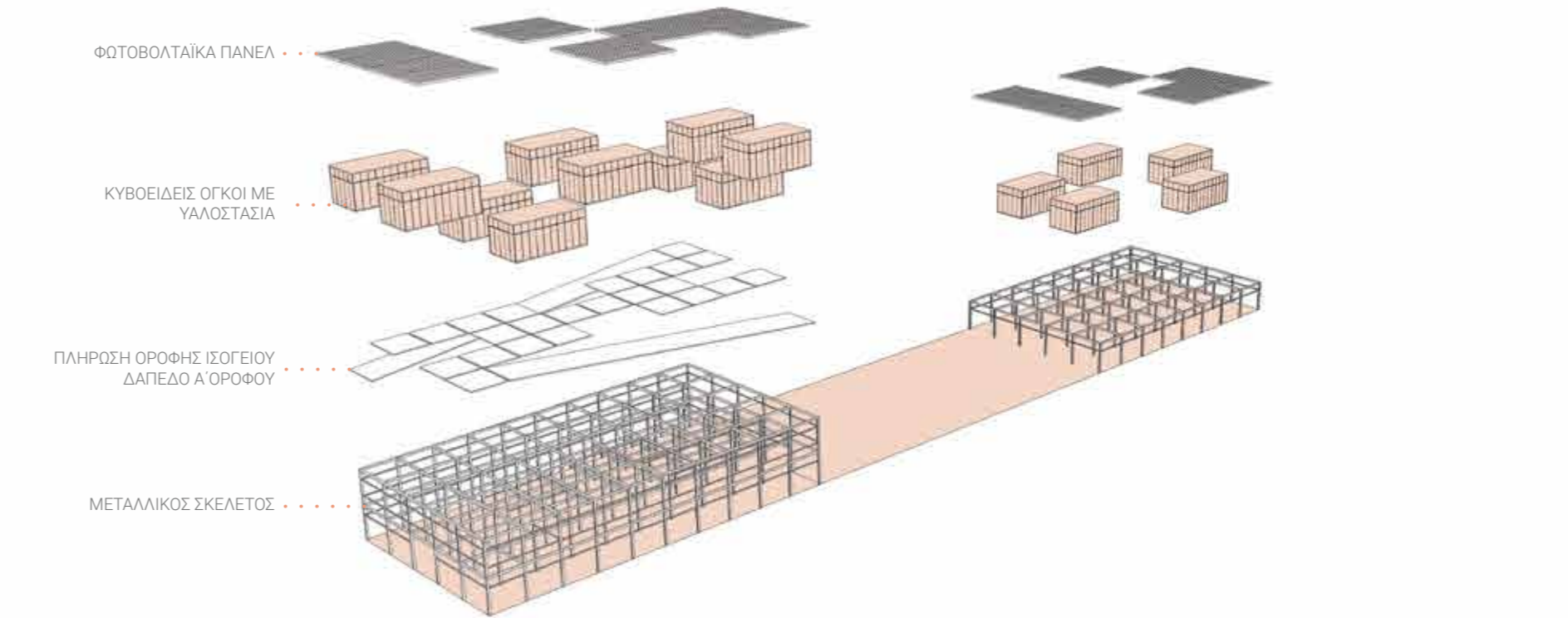
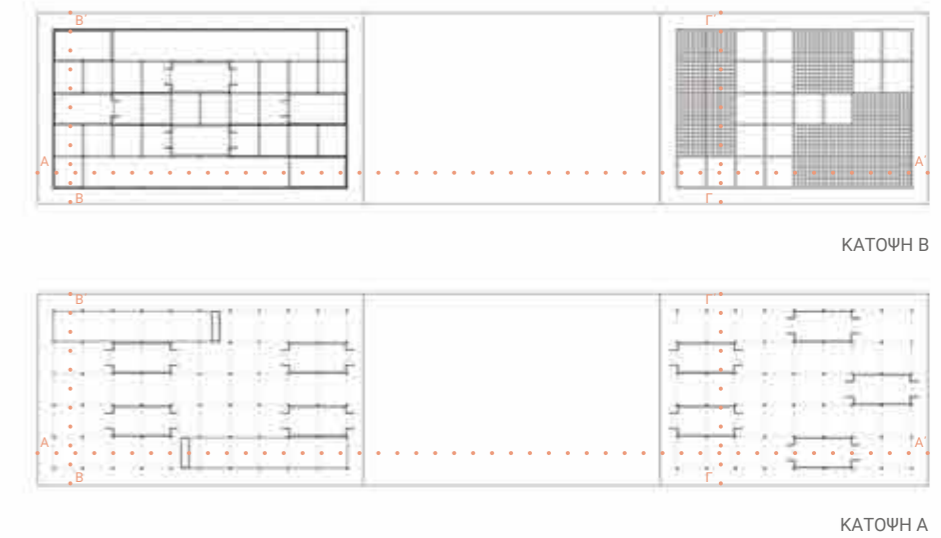
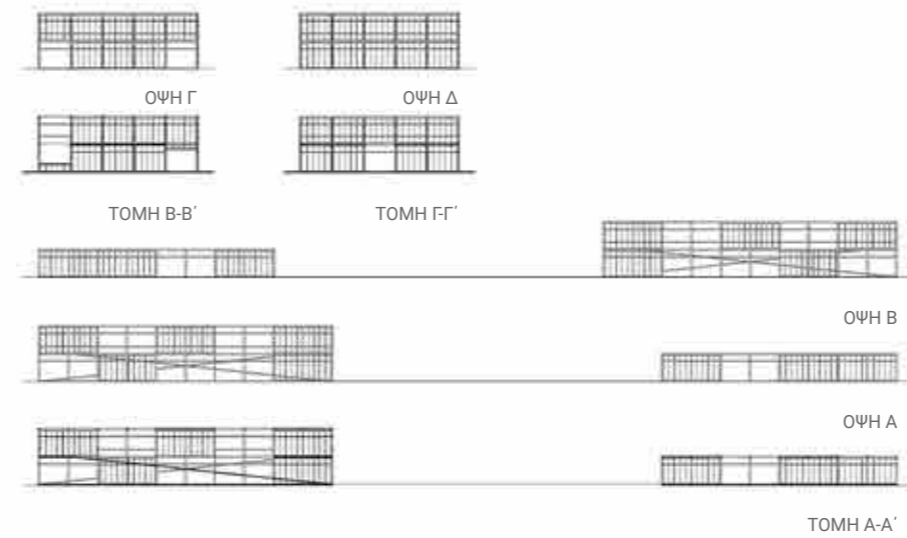
ΚΛΙΜΑΚΑ 1:200

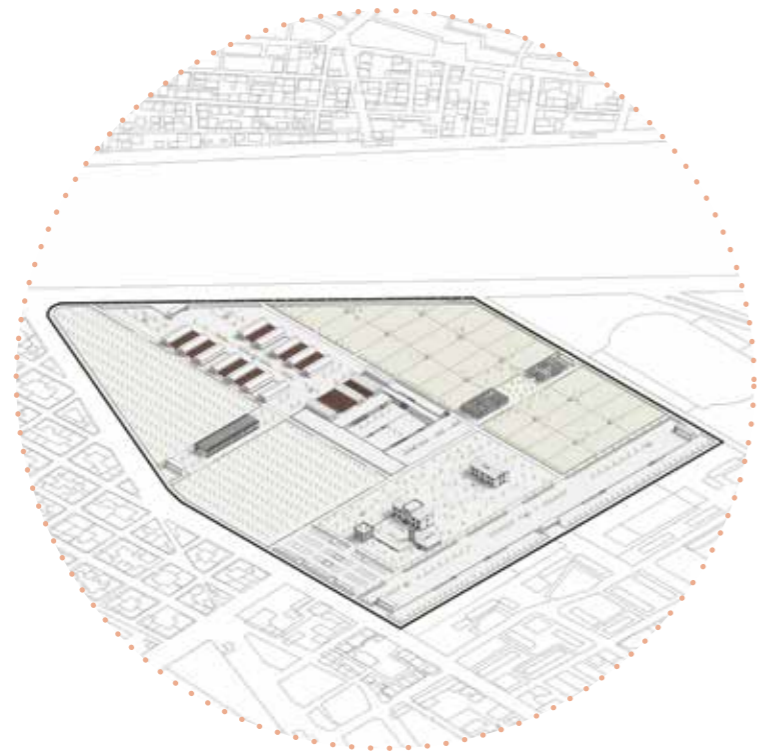
ΦΩΤΟΒΟΛΤΑΪΚΑ ΠΑΝΕΛ

ΚΥΒΟΕΙΔΕΙΣ ΟΓΚΟΙ ΜΕ
ΥΑΛΟΣΤΑΣΙΑ

ΠΛΗΡΩΣΗ ΟΡΟΦΗΣ ΙΣΟΓΕΙΟΥ
ΔΑΠΕΔΟ Α' ΟΡΟΦΟΥ

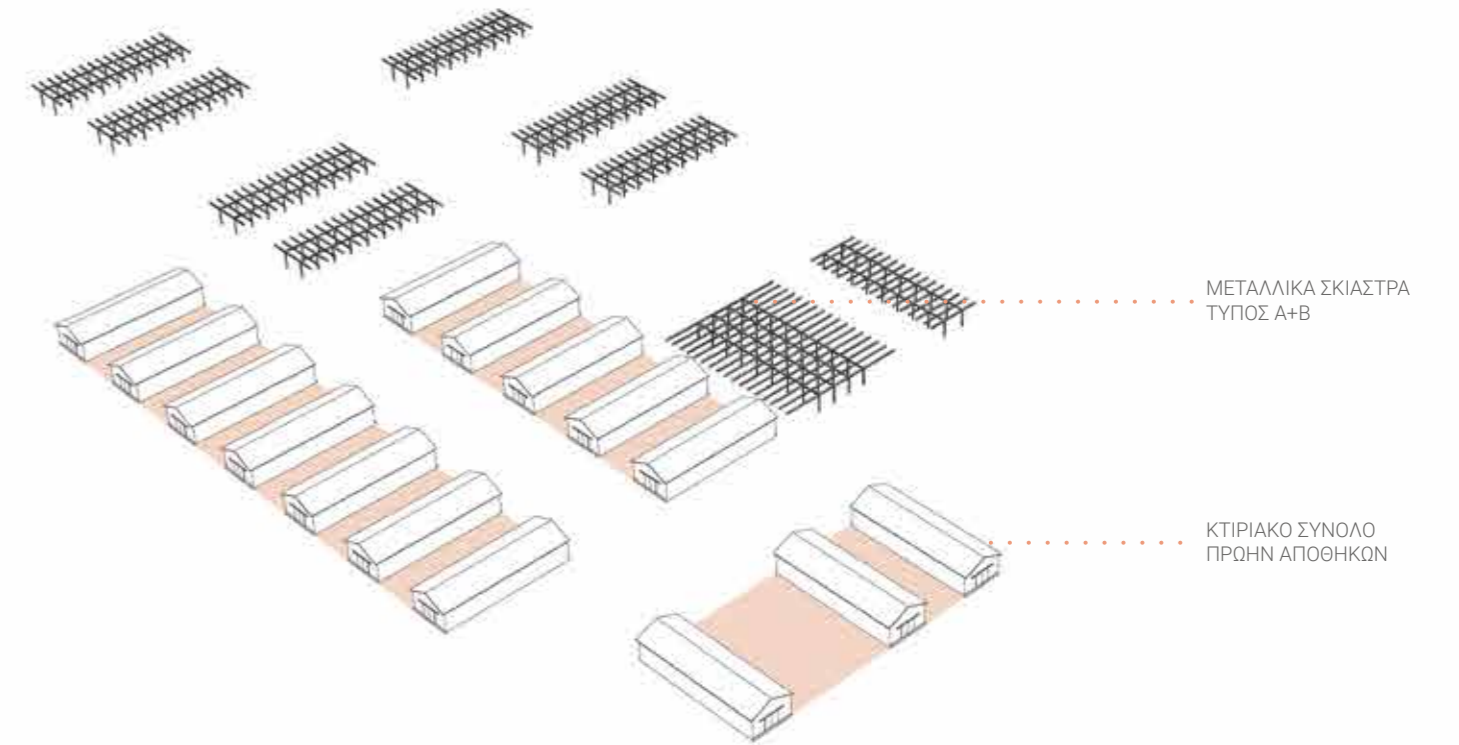
ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΣ ΣΚΕΛΕΤΟΣ

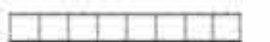
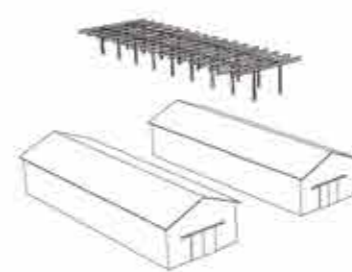
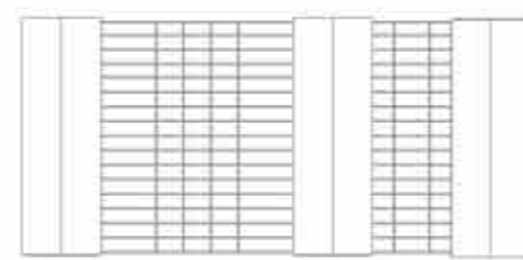
ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ ΣΚΙΑΣΤΡΑ

ΚΛΙΜΑΚΑ 1:200

ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ ΣΚΙΑΣΤΡΑ
ΤΥΠΟΣ Α+Β

ΚΤΙΡΙΑΚΟ ΣΥΝΟΛΟ
ΠΡΩΗΝ ΑΠΟΘΗΚΩΝ

ΤΟΜΕΣ Β-Β'

ΚΑΤΩΦΗ ΤΥΠΟΥ Α

ΚΑΤΩΦΗ ΤΥΠΟΥ Β

ΤΥΠΟΣ Α

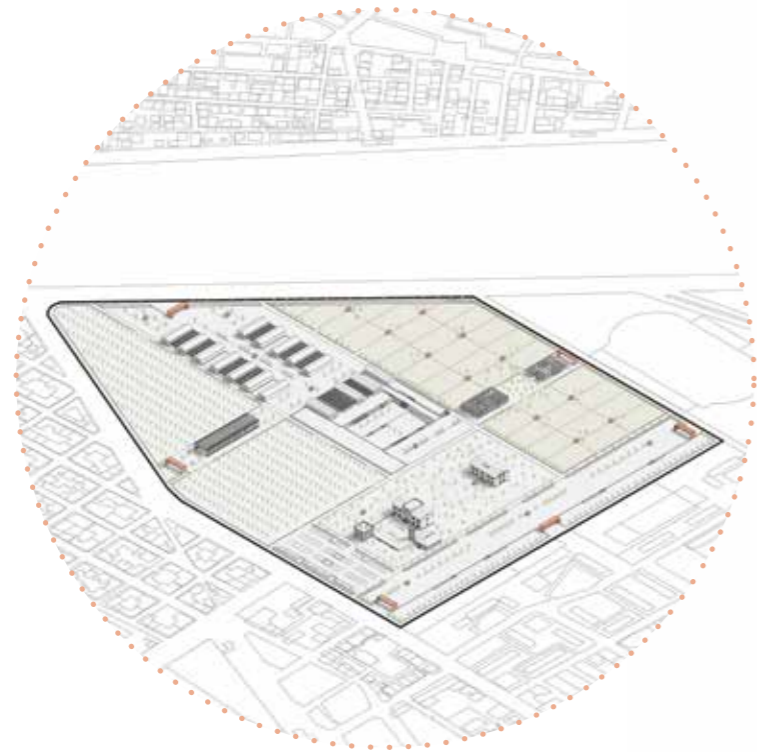
ΤΥΠΟΣ Β

ΟΨΕΙΣ

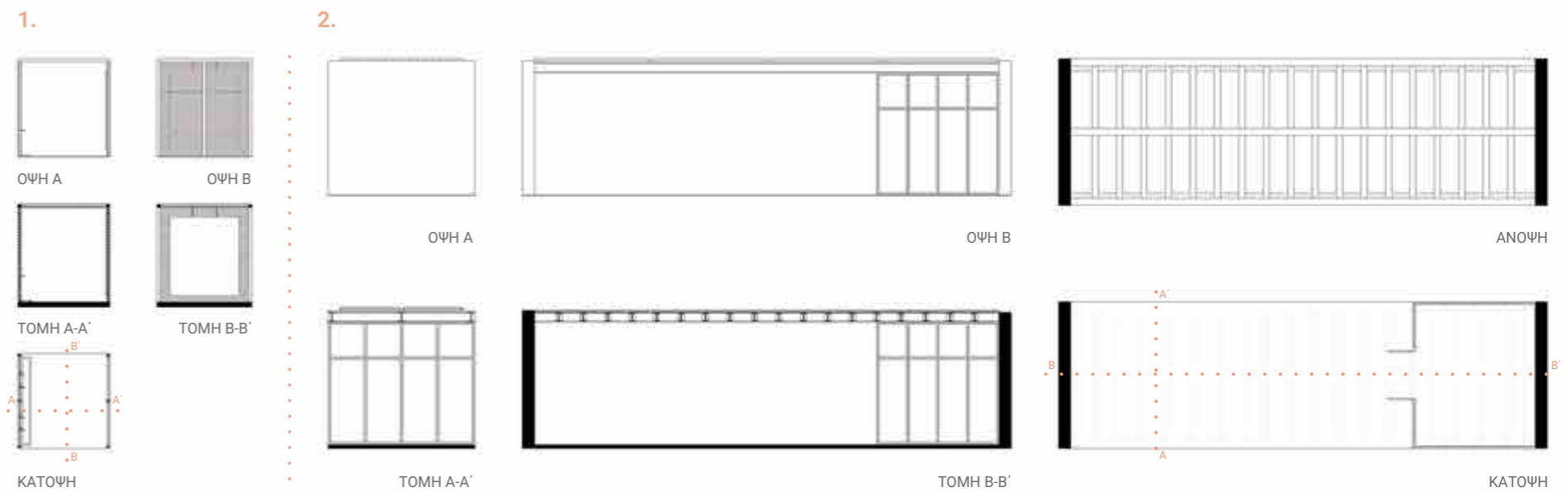
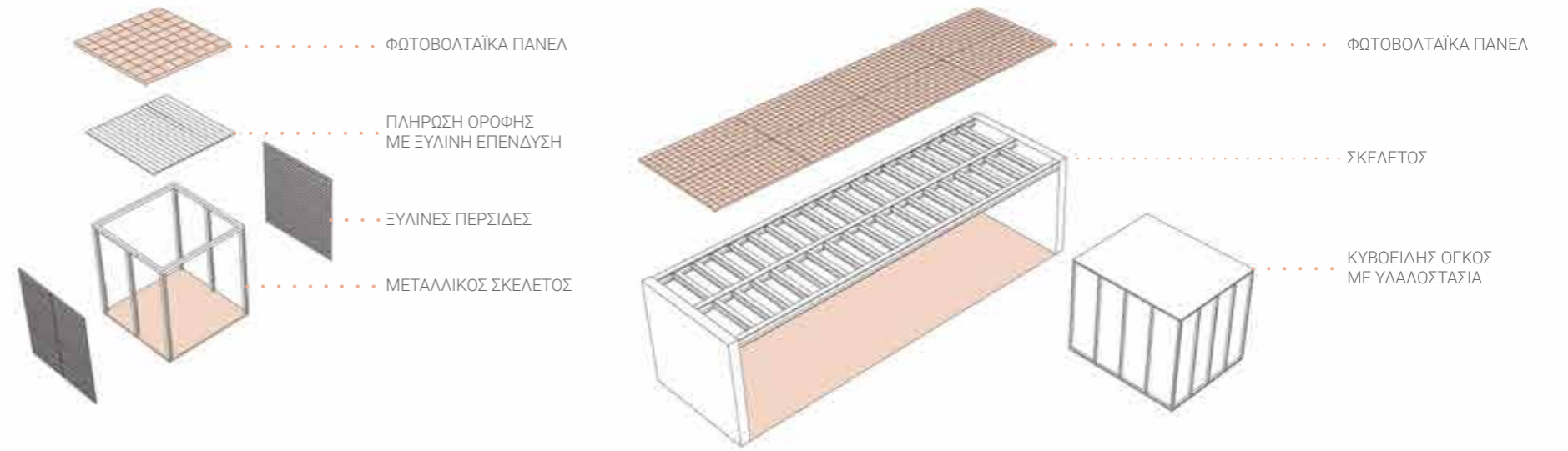
ΤΟΜΕΣ Α-Α'

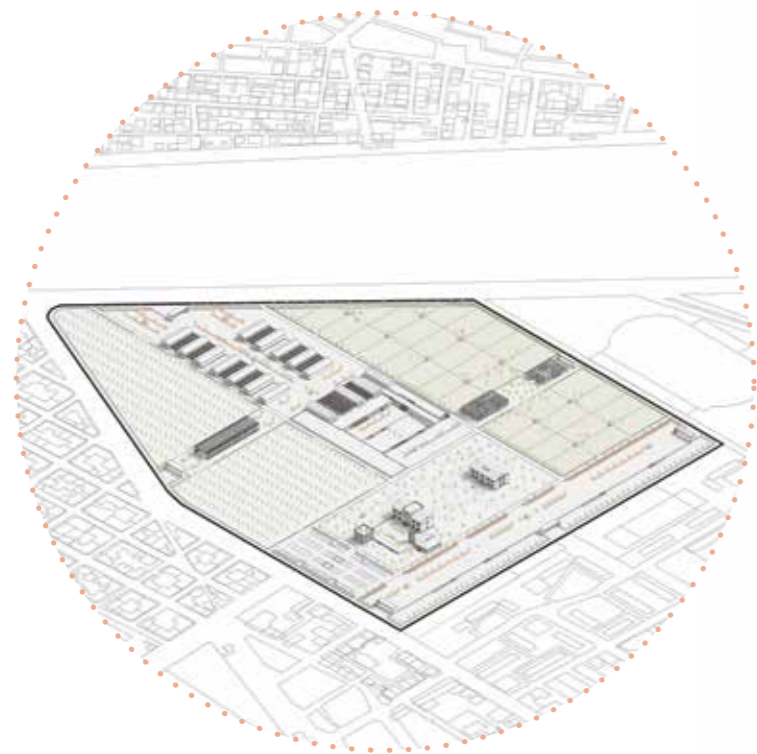

1. ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ ΣΤΕΓΑΣΤΡΑ ΜΙΚΡΗΣ ΚΛΙΜΑΚΑΣ
2. ΠΥΛΕΣ ΕΙΣΟΔΟΥ

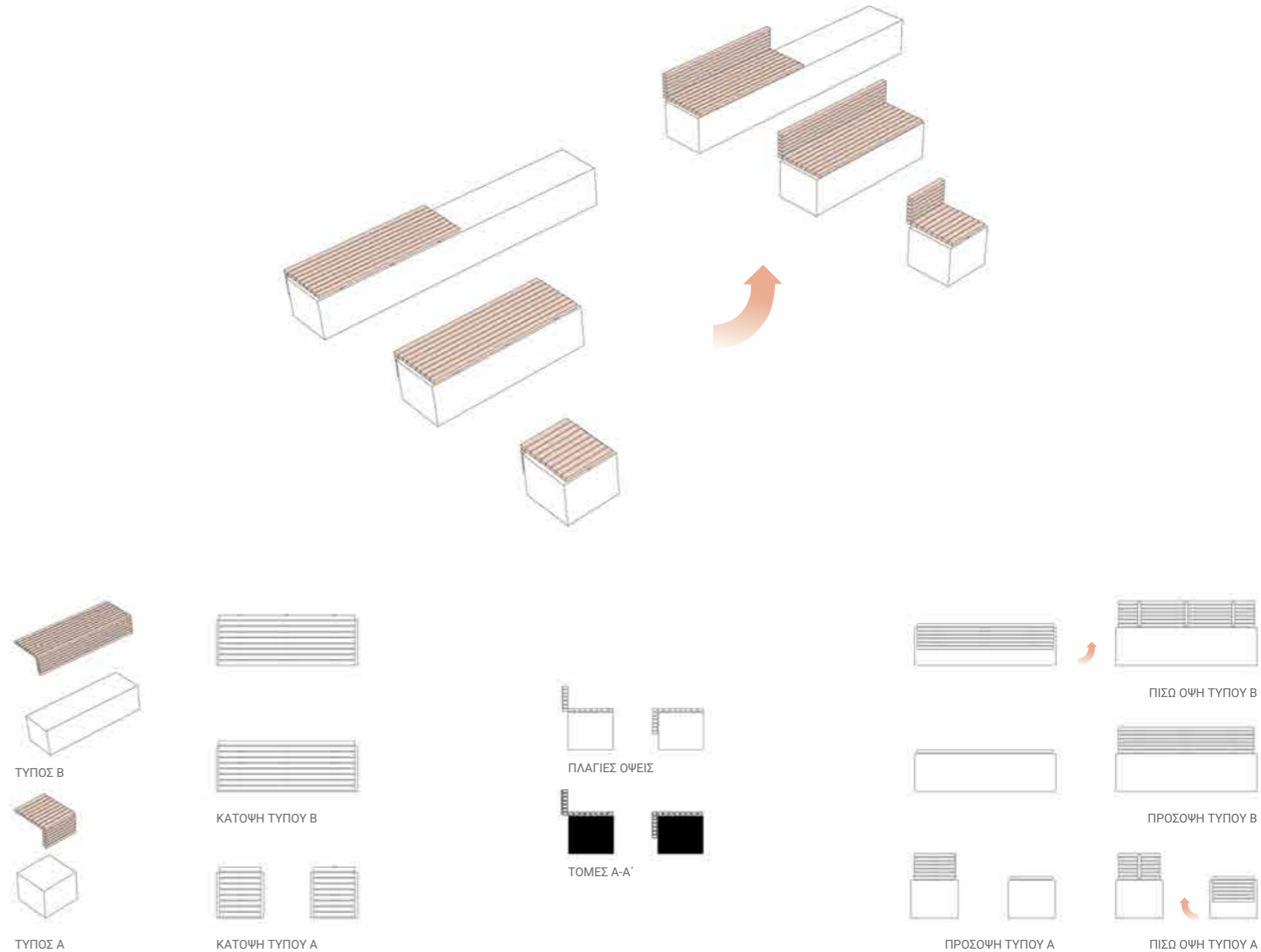
ΚΛΙΜΑΚΑ 1:100

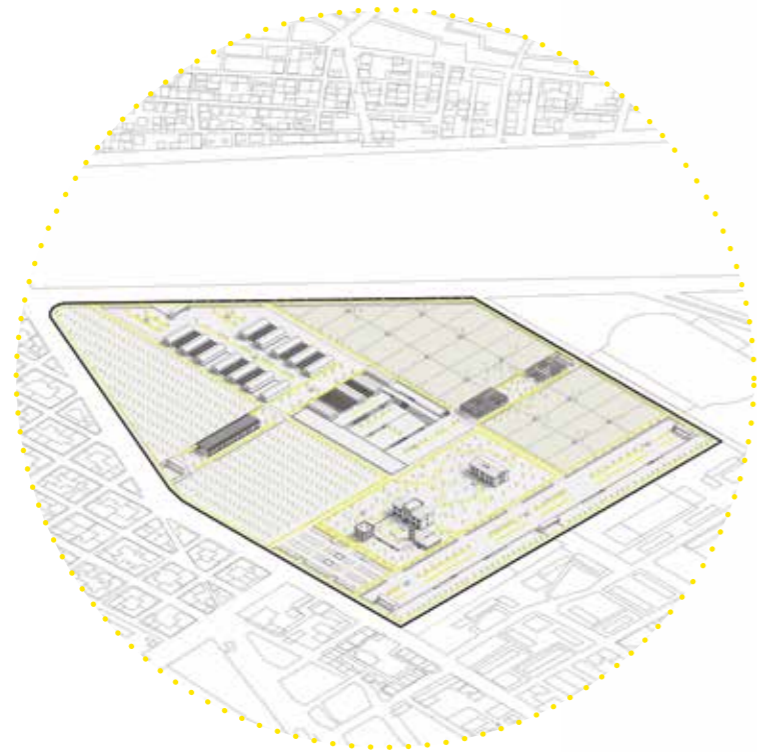

ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ | ΚΑΘΙΣΤΙΚΑ

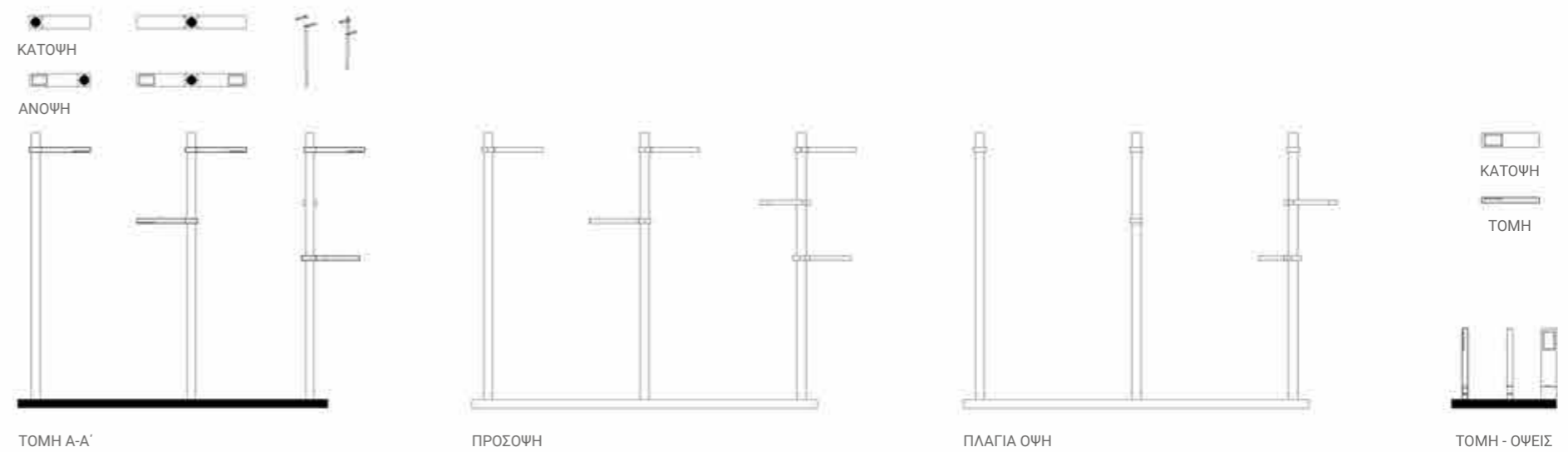
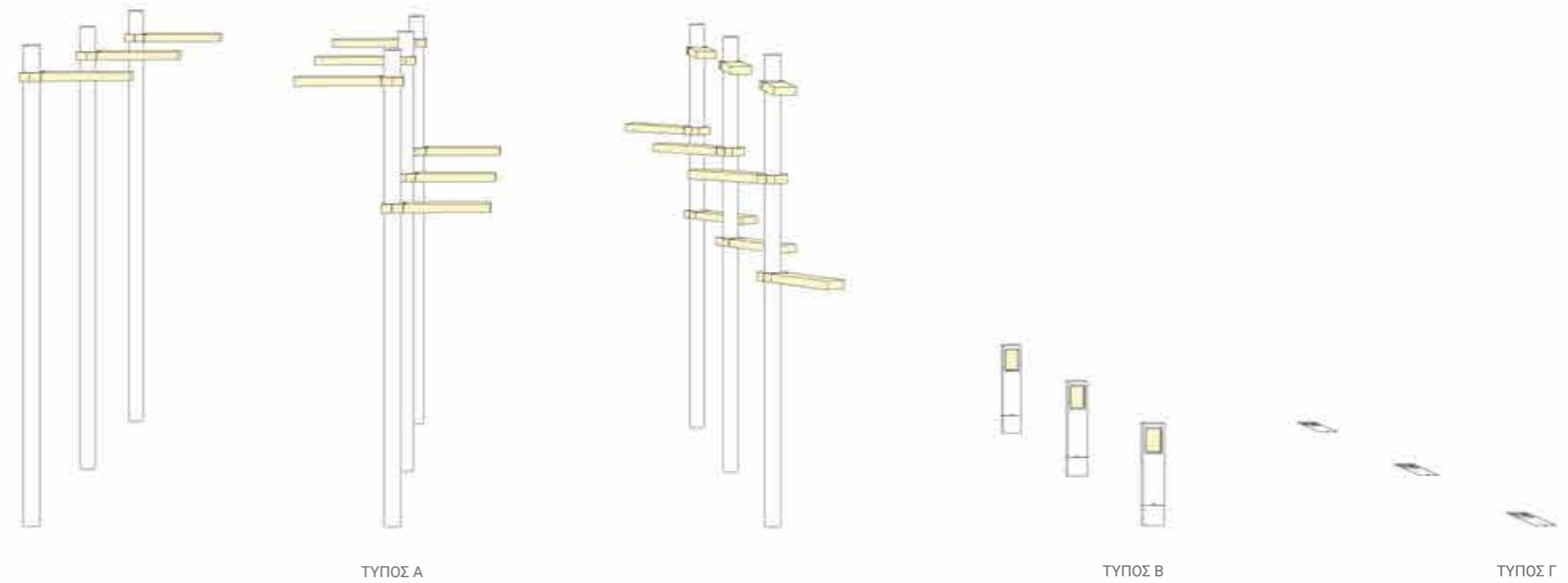
ΚΛΙΜΑΚΑ 1:200

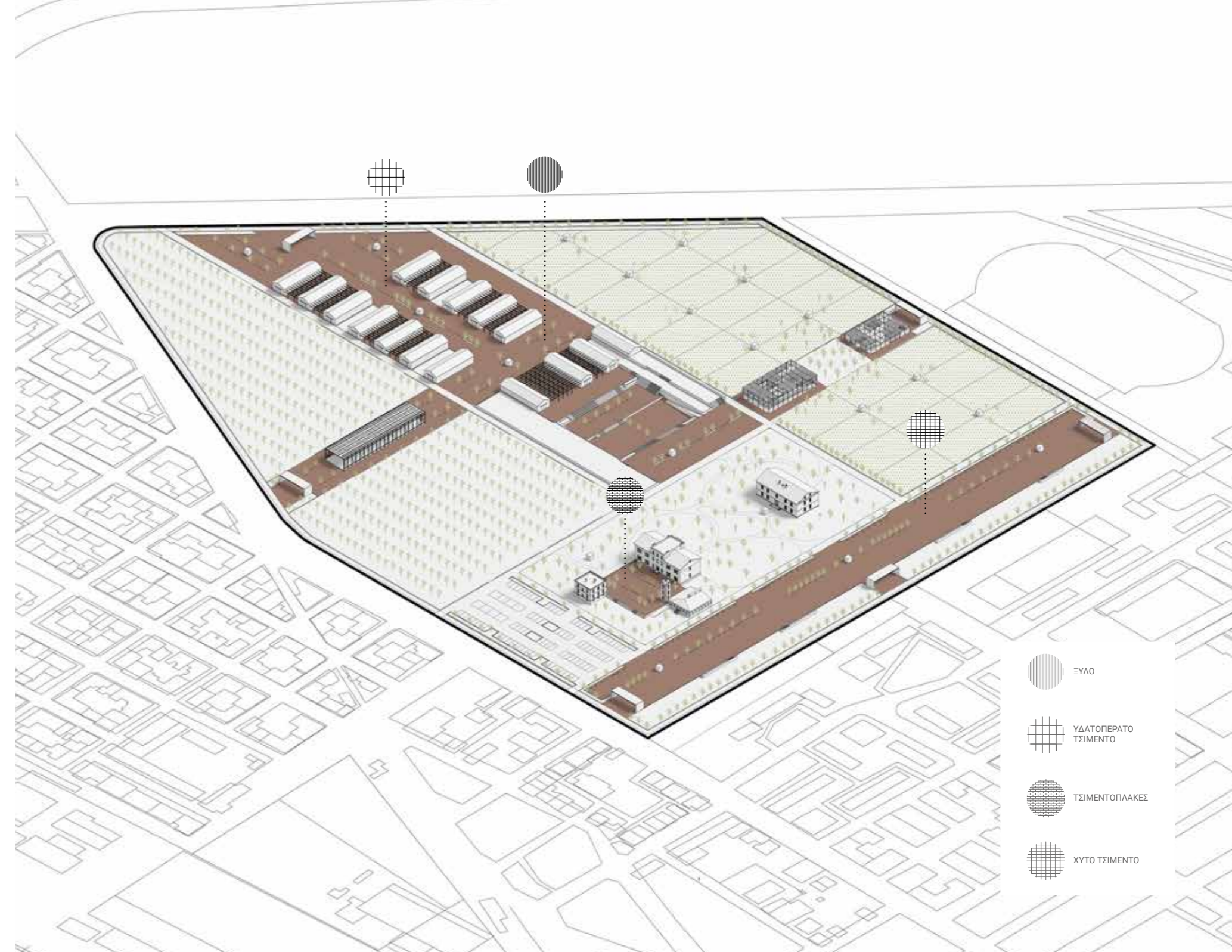
ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ ΦΩΤΙΣΜΟΥ

ΚΛΙΜΑΚΑ 1:200

Η έκταση, όπως ήδη αναφέρθηκε, διερευνήθηκε ως ένα πεδίο πυκνής βλάστησης, φαινομενικά ανοργάνωτης, που, σε πολλαπλά σημεία διακόπτεται από ελεύθερες φυσικές επιφάνειες στις οποίες προστέθηκαν οι προτάσεις μας. Βασική αρχή του σχεδιασμού ήταν η διατήρηση της υφιστάμενης γεωμετρικής διαμόρφωσης του εδάφους, των υπάρχουσών διαδρομών και των άτυπων χαράξεων, αλλά και η λειτουργική διαφοροποίηση των στοιχείων της πρότασής μας.

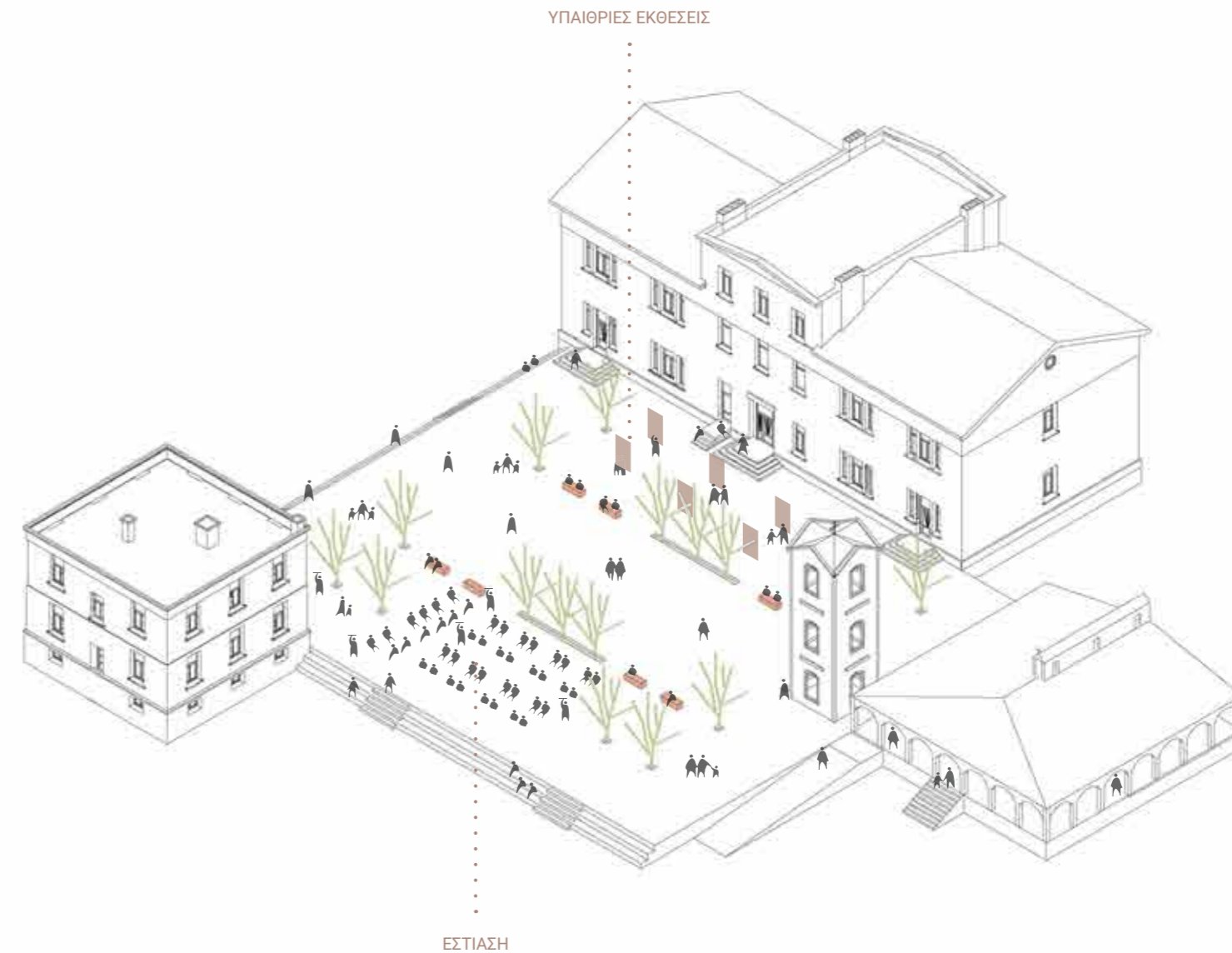
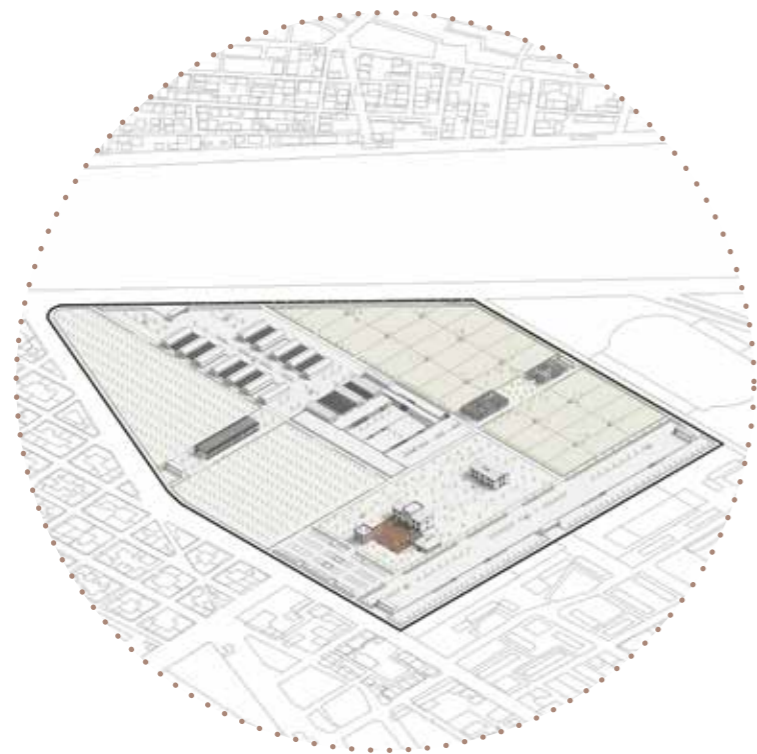
Η συνθετική ιδέα εδράζεται στη πρόταση μιας πολυσύνθετης σχέσης μεταξύ των φυσικών μικρο-τοπίων και των σχεδιασμένων νέων τεχνητών διαμορφώσεων και λειτουργιών. Ο συνδυασμός των σχέσεων χώρου της αστικής πλατείας και των φυσικών τοπίων, απέδωσε περιοχές με διαφορετικό λειτουργικό χαρακτήρα μορφές φύτευσης και διαμορφώσεις εδάφους.

Κυρίαρχο στοιχείο της αρχιτεκτονικής σύνθεσης αποτελεί η κεντρική πλατεία που ορίζεται από το βόρειο (Β) άκρο του στρατοπέδου και καταλήγει στο κεντρικό τμήμα του, παρακολουθώντας το κάναβο της παράταξης των καλλιεργειών του δεντρόκηπου και του λαχανόκηπου. Η διαμόρφωση του χώρου της πλατείας εμπλουτίζεται με τον σχεδιασμό ορθογωνίων υπερυψωμένων θυλάκων φύτευσης καθώς και ανισοϋψών επιπέδων που λειτουργούν ως χώροι ανάπαυσης και συναναστροφής. Το κεντρικό στοιχείο της βυθισμένης πλατείας και οι γραμμικοί άξονες φύτευσης ορίζουν ποικίλες διαθέσιμες πορείες και σημεία συνάντησης. Πρόσθετη πρόταση συνιστά ο σχεδιασμός πλατείας σχήματος ορθογωνίου παραλληλογράμμου που εφάπτεται στο νότιο (Ν) άκρο του οικοπέδου, Αυτή η συνθετική επιλογή αποσκοπεί στην ενοποίηση του νοτιοανατολικού και νοτιοδυτικού ορίου του οικοπέδου με την υπόδειξη νοητής πορείας από το ένα σημείο στο άλλο.

Το πάρκο των καλλιεργειών διαπερνούν δύο δευτερεύουσες πλατείες ορθογωνικού σχήματος που ορίζονται από τη διχοτόμηση των εκτάσεων του λαχανόκηπου και του δεντρόκηπου και συν-αποτελούν τον περιβάλλοντα χώρο των εγκαταστάσεων του κέντρου δια βίου μάθησης και της ημι-υπαιθρίας αγοράς αντίστοιχα.

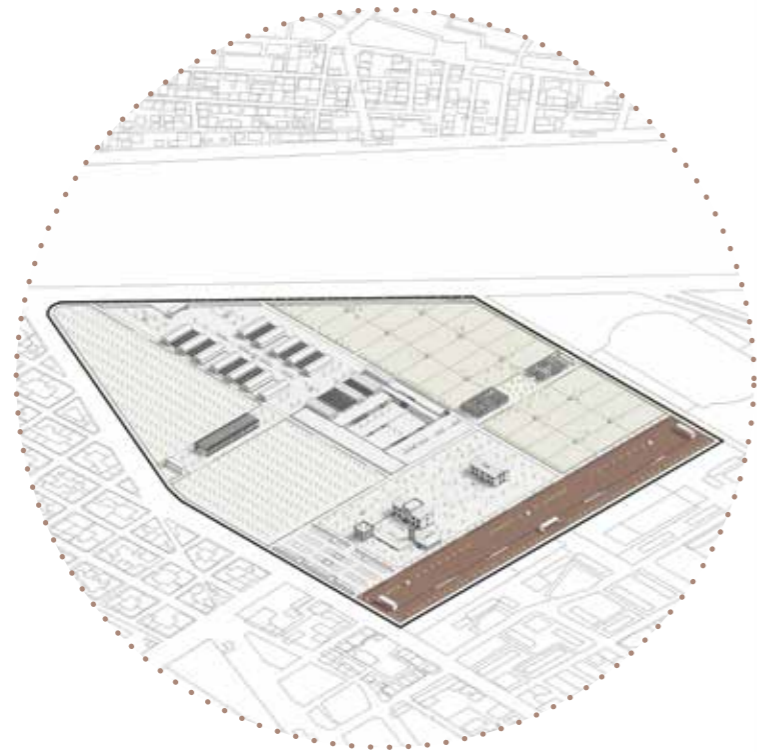
Τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν στους χώρους είναι και αυτά μέρος του αρχιτεκτονικού συνθετικού λεξιλογίου. Η επιλογή σκληρών, λείων επιφανειών έγινε με πρόθεση να ενισχυθεί η ποικιλία και αντίθεση με τις φυσικές επιφάνειες του εδάφους. Στο σχεδιασμό των υπαιθρίων χώρων γίνεται ρυθμική εναλλαγή υλικών επίστρωσης με βιοκλιματικές ιδιότητες και ιδιαίτερη έμφαση στην

αισθητική αρμονική σχέση μεταξύ των χρωμάτων, των υφών, των σχημάτων και των συνδεσμολογιών τους σε άμεση ανταπόκριση με τις φυτεύσεις, ώστε να εξασφαλίζεται ένα άριστο αισθητικό αποτέλεσμα. Τα υλικά, αυτά, και ο χειρισμός τους συναποτελούν σημαντικά στοιχεία της τελικής σύνθεσης επιφανειών του χώρου επέμβασης.

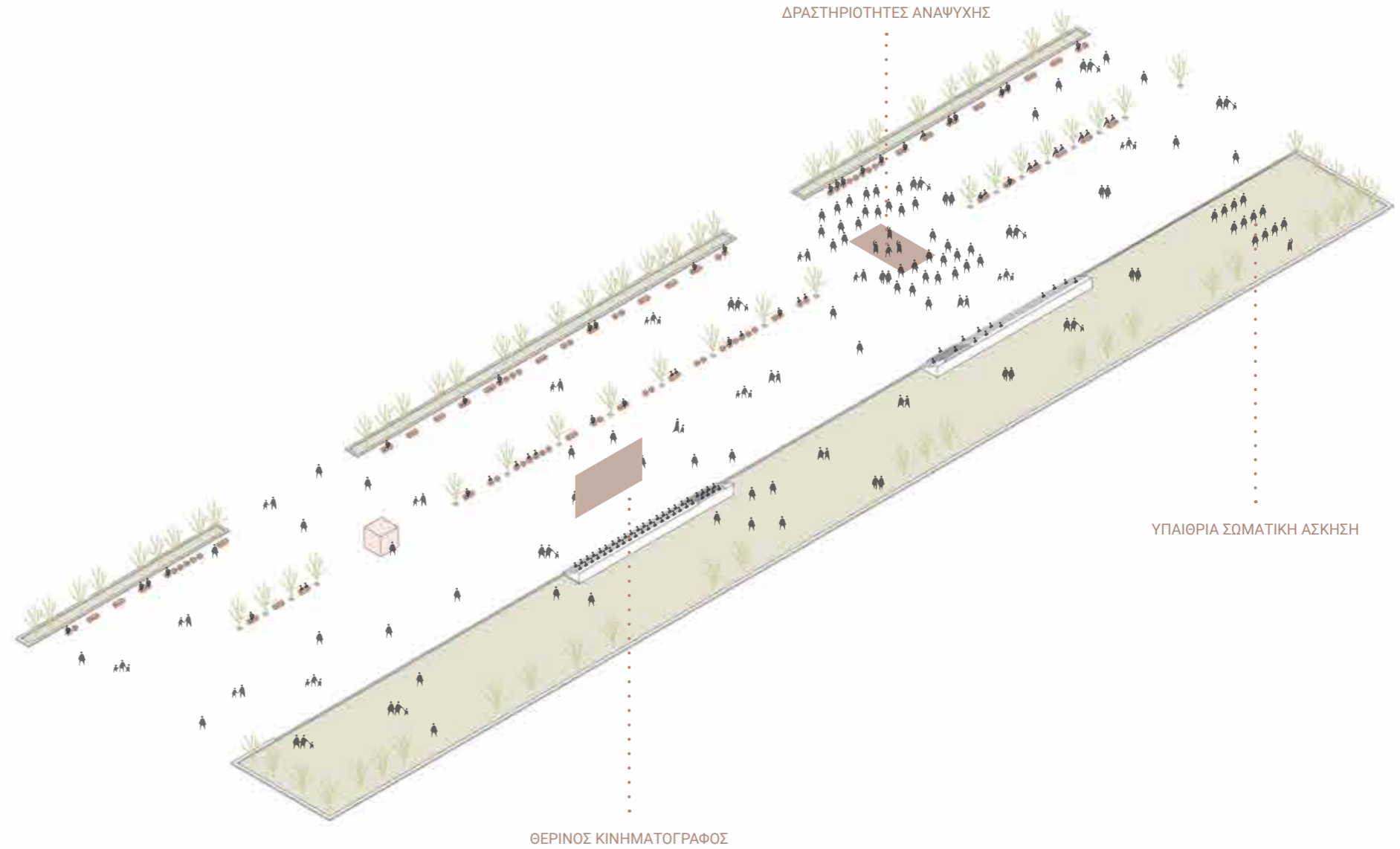

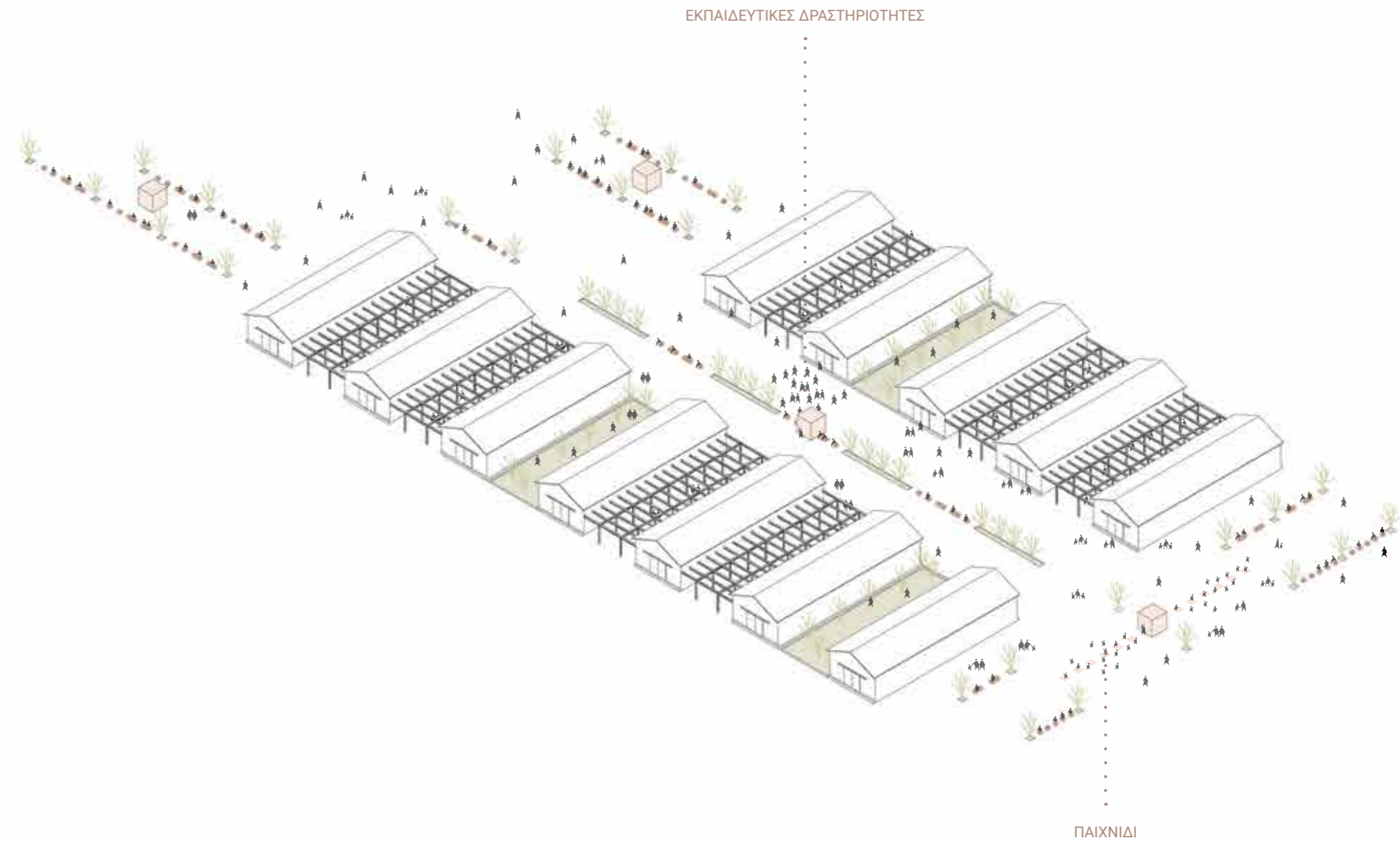
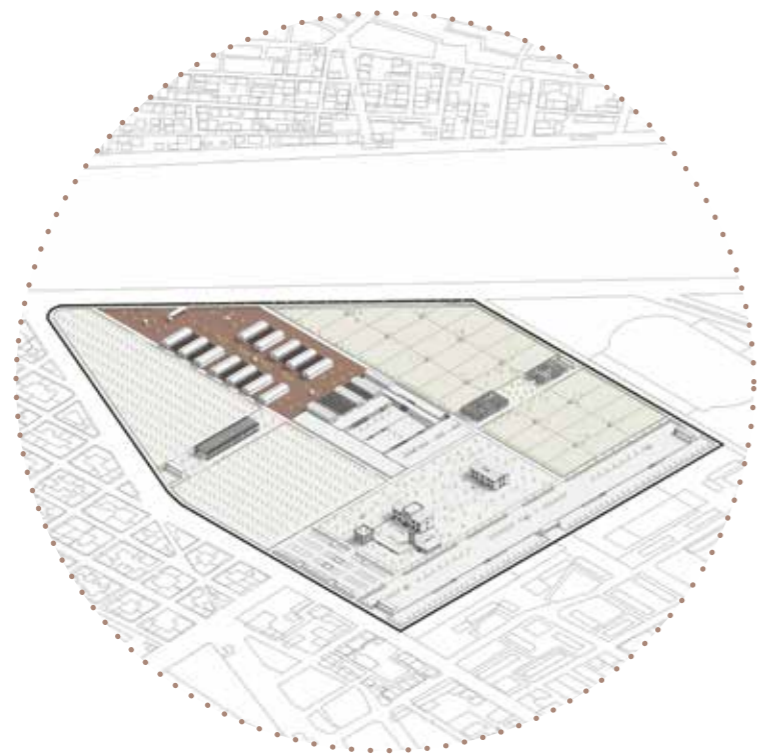
ΑΞΟΝΟΜΕΤΡΙΚΟ ΥΠΑΙΘΡΙΟΥ ΧΩΡΟΥ

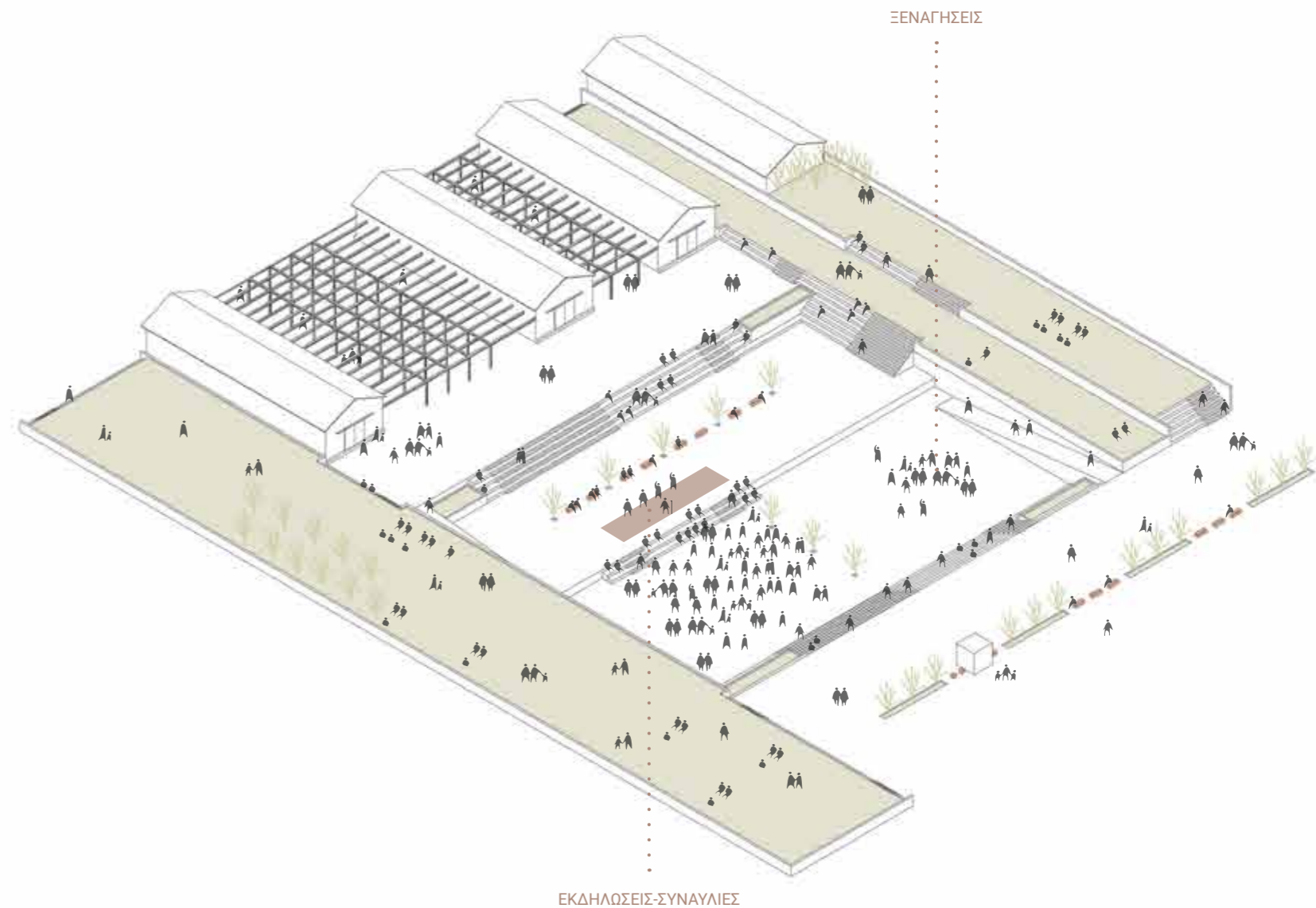
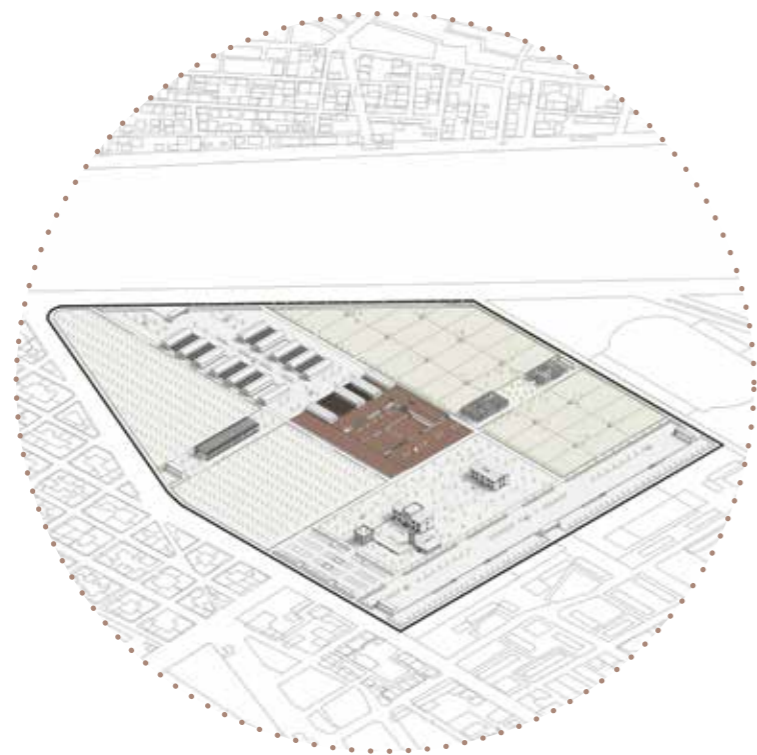

ΑΞΟΝΟΜΕΤΡΙΚΟ ΥΠΑΙΘΡΙΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΑΞΟΝΟΜΕΤΡΙΚΟ ΥΠΑΙΘΡΙΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΑΞΟΝΟΜΕΤΡΙΚΟ ΥΠΑΙΘΡΙΟΥ ΧΩΡΟΥ

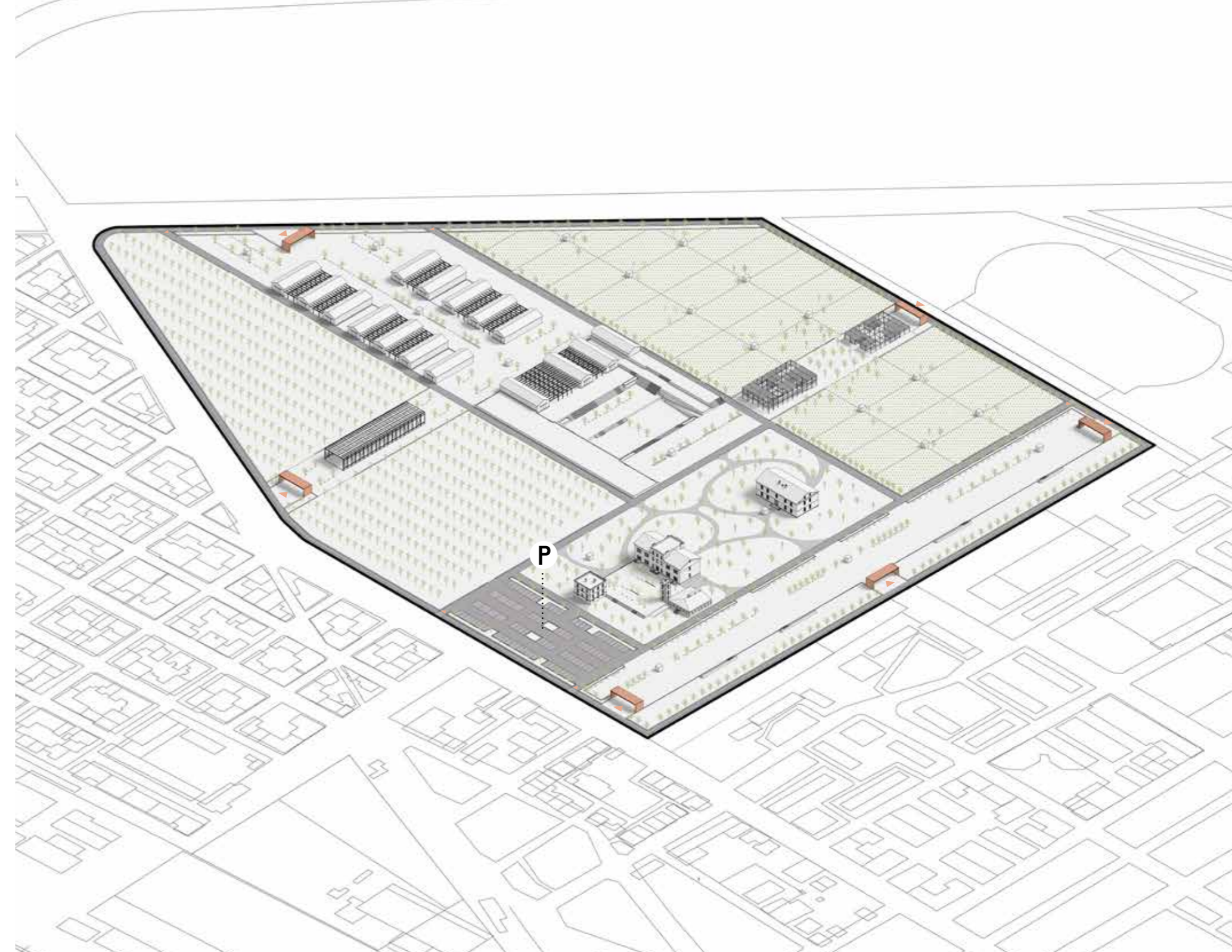

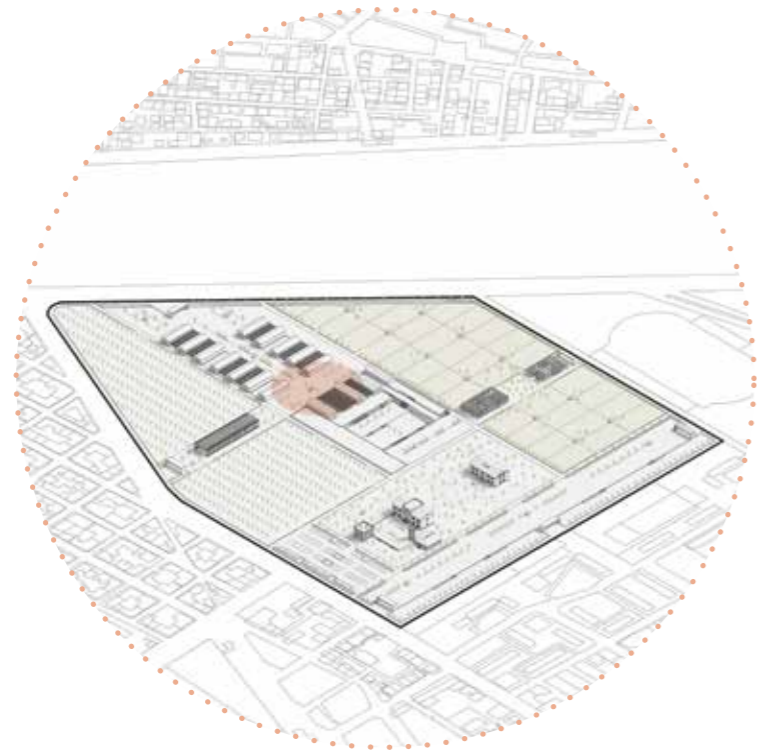
Οι εισοδοί των επισκεπτών/τριών στο χώρο έχουν σχεδιαστεί σε έξι (6) σημεία, επί του ίχνους των υφισταμένων πορειών, όπως προκύπτουν από τις προτεινόμενες χρήσεις. Σε σημεία παράπλευρα των πυλών εισόδου διαμορφώνεται είσοδος-εξόδος αυτοκινήτων καθώς και χώρος στάθμευσης. Οι διατιθέμενες θέσεις στάθμευσης που παρέχονται, στο σύνολο τους, ανέρχονται σε (95), συμπεριλαμβανομένων των θέσεων για Άτομα με ειδικές Ανάγκες.

Από τα σημεία εισόδου-εξόδου ξεκινά το εσωτερικό δίκτυο μετακινήσεων, η απρόσκοπτη μετακίνηση των πεζών επισκεπτών/τριών και η ελεγχόμενη κίνηση των οχημάτων. Η χάραξη αυτών των προσβάσεων έχει ακολουθήσει, όπου είναι δυνατόν, τις υφιστάμενες οδούς, και έχει διαμορφωθεί έτσι ώστε να διευκολύνονται οι καθημερινές ανάγκες λειτουργίας. Η κίνηση των ηλεκτροκινήτων αμαξιδίων των Ατόμων με ειδικές Ανάγκες καθώς και των ηλεκτρικών πατινιών και ποδηλάτων θα πραγματοποιείται σε όλη την έκταση του πάρκου σε σχεδιασμένους διαδρόμους.

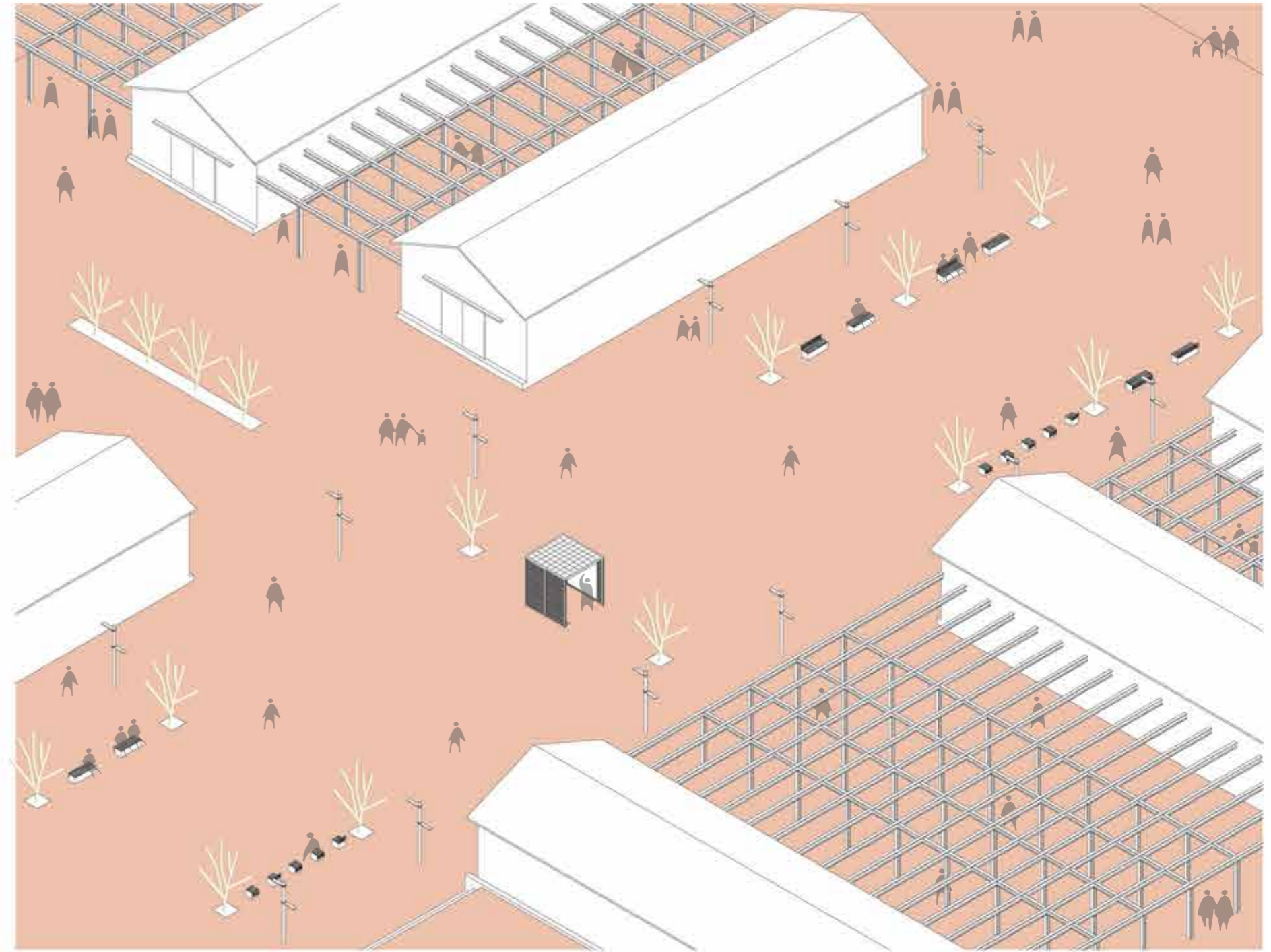
Επί των περιμετρικών ορίων του πάρκου σχεδιάσαμε διάδρομο τρεξίματος για τη διευκόλυνση των δρομέων που θα χρησιμοποιούν το χώρο για τη γυμναστική τους. Παράλληλα προτείνουμε την οριοθέτηση της περιμέτρου με διαμορφωμένη περίφραξη από δέντρα και θάμνους που τοποθετούνται σε επάλληλες πυκνές σειρές ώστε να υπερισχύσει η εικόνα μιας φυσικής-πράσινης περίφραξης. Διπλή σειρά από δένδρα, κουκουναριές και κυπαρίσσια, σε συνδυασμό με πικροδάφνες, θεωρούμε πως συνθέτουν κατάλληλο φυτοφράκτη για την προστασία του πάρκου από τους ατμοσφαιρικούς ρύπους, λειτουργώντας επιπροσθέτως και ως ηχομονωτικό φράγμα.¹

¹ Επισημαίνεται ότι ο κύριος παράγοντας ρύπανσης της οδού Δενδροποτάμου προέρχεται από τα καυσάεργα.

ΑΠΟΨΗ ΥΠΑΙΘΡΙΟΥ ΧΩΡΟΥ

Τα σοβαρά προβλήματα της περιβαλλοντικής υποβάθμισης που αντιμετωπίζει η πόλη της Θεσσαλονίκης προέρχονται από το πυκνοδομημένο αστικό υπόβαθρο, σε συνδυασμό με τα χαμηλά ποσοστά πρασίνου και την έλλειψη ελεύθερων κοινόχρηστων χώρων. Ένα σημαντικό απόθεμα εξουδετερωμένων ``αστικών κενών``, αποτελεσμάτων των βαθμιαίων μετασχηματισμών της αστικής πυκνότητας, συνιστούν τις τακτικές χωρικές ασυνέχειες στη δομή υπονομεύοντας τη λειτουργία της. Το ζήτημα της ανάκτησης των εγκαταλελειμμένων στρατιωτικών εκτάσεων εντάσσεται στη γενικότερη περιφερειακή πολιτική της ενσωμάτωσης εξουδετερωμένων αστικών περιοχών που έχασαν την αρχική τους χρήση λόγω των οικονομικών και των κοινωνικών αλλαγών, ικανοποιώντας περιβαλλοντικές διαπιστώσεις και αιτήματα αύξησης των δημόσιων χώρων πρασίνου (πάρκα, αλσύλια, άλση). Ειδικότερα, στο ``Δυτικό Τόξο`` της πόλης Θεσσαλονίκη, στο απόθεμα των ανενεργών στρατιωτικών εκτάσεων διατηρείται αξιόλογο κτιριακό δυναμικό καθώς και πλούσιο φυτικό περιβάλλον.

Η παρούσα μελέτη επεδίωξε την πρόταση ολοκληρωμένης περιβαλλοντικής σχεδιαστικής προσέγγισης για την ενεργοποίηση του πρώην στρατοπέδου ``Μ. Αλέξανδρος``, παρέχοντας ένα πολιτικό πλαίσιο παραγωγικής συζήτησης για την αξιοποίηση του χώρου. Στόχος αποτέλεσε η λειτουργική επανένταξη του χώρου στον αστικό ιστό και η ανάδειξη μίας νέας αστικής ταυτότητας για την ευρύτερη περιοχή, η αναζωογόνηση της τοπικής οικονομίας και η βελτίωση του μικροκλίματος της περιοχής. Η πρόταση προέβλεψε τη δημιουργία αστικού πάρκου καλλιέργειών μεγάλης κλίμακας, με βάση ένα πλαίσιο στρατηγικών στόχων και αρχών που κυριαρχεί στην παγκόσμια συζήτηση για τις πόλεις, την αστική αειφορία (διατροφή, ενέργεια, περιβαλλοντική άνεση), τις αστικές καλλιέργειες, την ιδιοπαραγωγή ενέργειας και την πολιτική στρατηγική των συλλογικών πρακτικών.

Βασικό στοιχείο της αρχιτεκτονικής σχεδίασης αποτέλεσε η αξιοποίηση και ενίσχυση της ήδη υπάρχουσας φύτευσης και η άρτια, ολοκληρωμένη, ενσωμάτωση των αστικών καλλιέργειών στον ιστό της πόλης. Προτείνουμε την διαμόρφωση λειτουργικού πυρήνα αστικού πρασίνου, ο οποίος συγκροτείται από βασικά και επιμέρους δευτερεύοντα δίκτυα και λειτουργικές ενότητες ήπιας όχλησης, με πρόσθετες χρήσεις αναψυχής, εναλλακτικής άσκησης, πολιτιστικών και εκπαιδευτικών δράσεων. Σχεδιάσαμε πρόσθετους ευέλικτους χώρους συνάθροισης, πολιτικών-αισθητικών εκδηλώσεων και εμπορικών δραστηριοτήτων. Η ενεργοποίηση και ενσωμάτωση του κτιριακού αποθέματος

προστάτευσε τον αδόμητο χώρο και δημιούργησε μία οικολογική τοπική ανάδειξη της ιστορικής μνήμης του τόπου.

Σε σχέση με τους αρχικούς στόχους που τέθηκαν, η επέμβαση έχει διακριτικό ήπιο περιβαλλοντικό χαρακτήρα όπου διατηρείται η ανθρώπινη κλίμακα, η αισθητική ποικιλομορφία, αναδεικνύοντας το φυσικό τοπίο μέσα στον ασφυκτικά δομημένο αστικό ιστό. Το τοπίο-τόπος μεταμορφώνεται σε υποδοχέα ευέλικτων αυθόρμητων συλλογικών δραστηριοτήτων, κέντρο αναφοράς για την εγγύς και ευρύτερη περιοχή.

Οι χώροι των εγκαταλελειμμένων στρατοπέδων, συνδυασμένοι με τις υπόλοιπες ελεύθερες εκτάσεις πρασίνου που περιέχονται στον αστικό ιστό της Δυτικής Θεσσαλονίκης, αλλά και σε όλη την έκταση της πόλης, μπορούν να συγκροτήσουν ένα ενιαίο συνεχές πάρκο μητροπολιτικού μεγέθους με καταλυτική θετική επίδραση στο αστικό περιβάλλον και τα τοπικά οικοσυστήματα. Η διερεύνηση των διασυνδεδεμένων αστικών παραγωγικών τοπίων, μπορεί να εξασφαλίσει ένα ολοκληρωμένο πλήρες δίκτυο - σύστημα δημόσιων χώρων, συμβατό με την παράλληλη ολοκληρωμένη οικολογική ήπια εξέλιξη. Χρησιμοποιώντας τις απαραίτητες πληροφορίες και τις γνώσεις που συλλέχθηκαν, επιχειρήσαμε και προτείνουμε πρωτότυπες αλλαγές χρήσης όλων των διαθέσιμων ανοικτών χώρων. Τη δημιουργία, δηλαδή, ενός συνεχούς δικτύου πυρήνων αστικής γεωργίας και φυτεύσεων που θα συμβάλει στην ιδεώδη οικολογική εξέλιξη της περιοχής μελέτης, ενσωματώνοντας νέες πολιτικές, αισθητικές και καλλιεργητικές δραστηριότητες, σωστά προσαρμοσμένες στα κοινωνικό-πολιτισμικά και οικολογικά χαρακτηριστικά του τόπου.

[The following text is a dense grid of small, illegible characters, likely representing a list of references or a data table that has been rendered as a low-resolution image.]

Βιβλία

Giacomo, D’Alisa, Demaria, Federica και Γιώργος, Κάλλης, (επιμελητές) *Το λεξιλόγιο της αποανάπτυξης*, μεταφρ. Όλγα Καρυώτη. Αθήνα: Οι εκδόσεις των Συναδέλφων, 2016.

Halweil, Brian. και David. Nierenberg 2007, *Farming the cities*. Στο State of the world 2007: Our Urban Future,(επιμελητής) Starke L., 48-65. Washington: Worldwatch Institute.

Jenks, Mike και Colin Jones, (επιμελητές) *Dimensions of the Sustainable City*. Νέα Υόρκη: Springer Edition, 2010.

Καραδήμου - Γερόλυμπου, Αλεξάνδρα. *Η Ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά την Πυρκαγιά του 1917*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 1995.

Mougeot, Luke (επιμελητής). *Agropolis-The social, political and environmental dimensions of urban agriculture*. Λονδίνο: IDRC, 2005.

Μπελαβίλας, Νίκος και Φερενίκη, Βαταβάλη *Πράσινο και ελεύθεροι χώροι για την πόλη*. Αθήνα: WWF Ελλάς, 2009.

Σημαιοφορίδης, Νίκος, (επιμελητής). *Το Δυτικό Τόξο στη Θεσσαλονίκη. Νέοι Κοινόχρηστοι Χώροι για τη σύγχρονη πόλη*. Θεσσαλονίκη: European and Untimely Books, 2000.

Άρθρα

Allen J.O., K. Alliamo, D. Elam και E. Perry. “*Growing vegetables and values: Benefits of neighborhood-based community gardens for youth development and nutrition*”, Journal of hunger and environmental nutrition, (2008): 410-425.

Γαβριηλίδου, Ε., Η. Kleinmann, Ε. Ουρειλίδου και Σ. Ζαφειρόπουλος. “*Urban Agriculture in Thessaloniki. An Academic Project Meets Reality*”, Ri- Vista, Firenze University Press, (2015): 78-112.

Garnett, T. 1996 “*Growing Food in Cities*”, παρουσιάστηκε στο National Food Alliance

and the SAFE Alliance working party on Growing Food in Cities , Λονδίνο, Νοέμβριος 27.

Ζυγομαλάς, Δ. 2006, “*Αξιόλογα κτίρια και σύνολα στα στρατόπεδα της Θεσσαλονίκης: καταγραφή, τεκμηρίωση, προοπτικές αξιοποίησης μέσα από διεθνή εμπειρία*”, παρουσιάστηκε στην Ημερίδα Στρατόπεδα στην πόλη: Ανάδειξη και Αξιοποίηση (διοργάνωση ΤΕΕ/ΤΚΜ-ΣΑΘ), Θεσσαλονίκη, Απρίλιος 1.

Καμπούρη Ε. 2006, “*Οι πρώην στρατιωτικές εγκαταστάσεις ως ιστορικοί τόποι*”, παρουσιάστηκε στην Ημερίδα Στρατόπεδα στην πόλη: Ανάδειξη και Αξιοποίηση (διοργάνωση ΤΕΕ/ΤΚΜ-ΣΑΘ), Θεσσαλονίκη, Απρίλιος 1.

Κούρτη, Π. “*Ο προσφυγικός εποικισμός της Δυτικής Θεσσαλονίκης και η γένεση της «άλλης πλευράς»*”, Επιστημονική Επετηρίδα του Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης, (2013): 305–325.

Παππάς, Θ. Κ. 2006,. “*Για μια “νέα αρχιτεκτονική” στη διαχείριση των στρατοπέδων*”, παρουσιάστηκε στην Ημερίδα Στρατόπεδα στην πόλη: Ανάδειξη και Αξιοποίηση (διοργάνωση ΤΕΕ/ΤΚΜ-ΣΑΘ), Θεσσαλονίκη, Απρίλιος 1.

Χριστοδούλου Χ. 2006, “*Αξιοποίηση των στρατοπέδων στο οικιστικό περιβάλλον της βορειοδυτικής Θεσσαλονίκης: δυνητικά πεδία ευκαιριών ή κινδύνων*”, παρουσιάστηκε στην Ημερίδα Στρατόπεδα στην πόλη: Ανάδειξη και Αξιοποίηση (διοργάνωση ΤΕΕ/ΤΚΜ-ΣΑΘ), Θεσσαλονίκη, Απρίλιος 1.

Διατριβές

Κούρτη, Π. “*Αστικές Πολιτικές και Δημόσιος Χώρος. Συνέχεια και αλλαγή στη διαχείριση του δημόσιου χώρου στη Δυτική Θεσσαλονίκη*” Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2010.

Χριστοδούλου, Χ. “*Αστικοποίηση και χώροι κοινωνικού αποκλεισμού: εγκαταστάσεις κατοίκησης στην περιφέρεια της Θεσσαλονίκη*” Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2000.

